

LINDUA



14. letnik/évfolyam
Številka/szám:

22/2020



Atila Pisnjak

Zoltán Gábor in
metafizična umetnost

Zágorec-Csuka Judit

Zrínyi Miklós emlékezete
Szlovéniában

László Göncz

Božidar Sever –
prvi jugoslovanski
(slovenski) župan
Dolnje Lendave

LINDUA

**Multikulturna strokovno-
družboslovno-literarnoumetnostna
revija Občine Lendava**

Lendva Község multikulturális,
tudományos, társadalomtudományi,
irodalmi és képzőművészeti folyóirata



Lendava/Lendva, 2020

Multikulturna
strokovno-družboslovno-
literarnoumetnostna revija
Občine Lendava

Lendva Község
multikulturális, tudományos,
társadalomtudományi,
irodalmi és képzőművészeti folyóirata

POKROVITELJI/TÁMOGATÓK:



**Avtorji so brezplačno
odstopili svoje prispevke.**

A szerzők, akik térítésmentesen
ajánlották fel szövegeiket.

LINDUA

Odgovorni urednik/Felelős szerkesztő:

Pisnjak Atilla

Uredniški odbor/Szerkesztőbizottság:

Pisnjak Atilla
mag. Gabriela Zver
dr. Bence Lajos
Dejan Süc
Ines Varga
Maja Budin
Sindi Časar

Jezikovni pregled/Lektorálás:

Maja Budin
dr. Szende Virág

Izdajatelj in založnik/Kiadó:

Knjižnica - Kulturni center Lendava
Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ

Za izdajatelja/A kiadásért felel:

dr. Halász Albert

Oblikovanje/Grafikai tervezés:

Peter Orban

Tisk/Nyomda:

Tiskarna ARMA, Lendava/Lendva

Letnik/Évfolyam:

14. letnik/évfolyam, številka/szám: 22/2020

Naslov uredništva/Szerkesztőségi cím:

Uredniški odbor revije Lindua/Lindua folyóirat szerkesztősége
Glavna ulica/Fő utca 12., 9220 Lendava/Lendva*

* sedež Knjižnice - Kulturnega centra Lendava/
a Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ székhelye

Elektronski naslov/E-mail cím: **lindua@kkk.si**

Spletna stran publikacije/A kiadvány honlapja:

www.kkk.si/lindua
www.kl-kl.si/lindua

ISSN 1854-7931

Kazalo/Tartalomjegyzék

ABC

Uvodnik/Előszó

Atila Písnjak	› Mi, vi, oni vs. mi vsi	7
Písnjak Atila	› Mi, ti, ők vs. mi mindannyian	7



Eseji, študije, kritike/Esszék, tanulmányok, kritikák

mag. Gabriela Zver	› Alojz/Luiz Zver – Dokležovčan, duhovno in intelektualno globoko povezan z Brazilijo, a tudi z Lendavo (1913–2005)	8
Zágorec-Csuka Judit	› Zrínyi Miklós emlékezete Szlovéniában	15
Atila Písnjak	› Zoltán Gábor in metafizična umetnost	25
Vida Dorian, Bandi Szabolcs	› A narcizmus egy másik megközelítése	28
Dejan Süč	› Iskanje izgubljene skupnosti	32
Sindi Časar	› Fragmenti ženskih društev v Dolnji Lendavi do prve svetovne vojne	35
László Göncz	› Božidar Sever – prvi jugoslovanski (slovenski) župan Dolnje Lendave	40



Književnost/Szépirodalom

Béla Szomi Kralj	› Vsem pesnikom	56
Béla Szomi Kralj	› Ep o kači in kozi	56
Béla Szomi Kralj	› Hočem biti siva roža	58
Janja Magdič	› Vinarium	58
Bence Lajos	› Találd fel magad!	59
Kovács Tibor – Ringó	› Én vagyok	60
Kovács Tibor – Ringó	› Ha meghalok	60
Lidija Alt	› Krogla življenja	61
Lidija Alt	› Sprašujem se ...	61
Zágorec-Csuka Judit	› Túl közel	61

POEZIJA/VERS

LINDUA 22/2020

PROZA/PRÓZA

Pál Péter	› Férközés	62
Pál Péter	› Brossúra	62
Olga Paušič	› Angeli	63
Bence Lajos	› Marika néni, Anyu...	66
Bence Lajos	› Tönkre vágva és testvérei	67
Bernadette Pojbič	› Couviduvu letu dvej jezeru dvajsti	68
Törnár Jutka	› Méz	70



Recenzije/Recenziók

Lajos Bence	› Spodbuda in izziv za neizklesane anonimneže – ali tudi kaj več?	71
-------------	---	----



Zanimivosti/Érdekességek

Ines Varga	› Lendavska knjižnica v času epidemije	72
Franc Horvat Meštrovič	› Hazena (rokomet) v Lendavi	74
Farics Dorisz	› A Csentei Szőlőtermelők Egyesületének harminc éve – büszke múltra tekinthetünk vissza	76
mag. Gabriela Zver	› Karantena v očeh lendavskih dijakov	81
Matija Toth	› (Ne)sreča slovenskih diplomantov v letu 2020	91
Patyi Zoltán	› Gondolatok a színházban, avagy Néhány gondolat a Lendvai Makovecz Kultúrpalota kapcsán	93

UVODNIK

Mi, vi, oni
vs. mi vsi

Leto 2020 se bo v zgodovino človeštva zagotovo zapisalo kot prelomnica, saj pojav koronavirusa ter z njim povezani ukrepi in spremembe ne bodo imeli le kratkoročnih učinkov, temveč bodo lahko v temeljih spremenili naše življenje in življenjski slog. Kdaj natančno se bo agonija končala, kdaj se bomo dokončno rešili njenih posledic in kaj vse nam bo prinesla, je težko napovedati. Lahko le upamo, da to ni začetek nekega daljšega neugodnega obdobja, temveč gre za prehodno stanje. Kakorkoli se bo odvil, že sedaj ugotavljamo, da Covid-19 pušča pečat v našem razmišljanju in tudi v umetnosti, o čemer pričajo prispevki v aktualni številki Lindue.

Osebnost me je zelo presenetilo, da nas novi globalni »skupni« sovražnik ni povezal, ampak je ustvaril še večjo vrzel med ljudmi oziroma različnimi skupinami ljudi. Sam sem se kot otrok v devetdesetih letih socializiral ob dejstvu, da ima zunanja grožnja pozitiven vpliv na našo družbo. Tudi najljubši film mojega otroštva, Dan neodvisnosti, pripoveduje o tem, da Zemljo napadejo tujci, in se človeštvo – neodvisno od politične, nacionalne in verske pripadnosti združi ter tako poskuša ubraniti skupno prihodnost. Na žalost filmi mnogokrat ne odražajo dejanskega stanja človeškega duha in stanja v družbi. Zdi se, da je razkol tudi danes dominanten način uveljavljanja lastnih interesov posameznikov in skupin.

Pričujoča številka revije je bila zasnovana v duhu zagotavljanja prostora vsem, ne glede na spol, narodnost, politično pripadnost in vero, da bi na ta način dodala dragocen kamenček v mozaik raznolikosti in mirno sobivanje v Občini Lendava. V teh kriznih časih je neprecenljivo pomembno bivanje in ustvarjanje v duhu pozitivne, ustvarjalne energije – ne le zaradi prihodnosti posameznika, ampak tudi skupnosti.

Atilla Písnjak, odgovorni urednik

ELŐSZÓ

Mi, ti, ők vs.
mi mindannyian

Bizton állíthatjuk, hogy a modernkori ember életében meghatározó év a 2020-as, hiszen a koronavírus felbukkanásának, a vele kapcsolatos intézkedéseknek és változásoknak nemcsak rövidtávú hatásai lesznek, hanem az életünk és a létformánk alapjaiban megváltozhat. Hogy pontosan mikor lesz vége az agóniának és a következményeinek, továbbá mit hoz számunkra a jövő, nehéz megjósolni. Csak remélhetjük, hogy nem egy hosszan tartó, számunkra kedvezőtlen időszak kezdete ez, inkább csak egy rövid, átmeneti állapot. Bárhol is lesz is, már most kézzelfogható, hogy a helyzet a művészetben és a gondolkodásunkban egyaránt nyomot hagy, amit a Lindua aktuális számában megjelenő írások is mutatnak.

Számomra roppant meglepő, hogy az új, globális »közös« ellenség nem összekötött minket, hanem még nagyobb szakadékot ásott emberek, illetve csoportok közé. A 90-es években gyerekként abban civilizálódtam, hogy az emberi társadalomra pozitív hatással van a külső fenyegetés. Gyerekkorom egyik kedvenc filmje, A függetlenség napja is arról szól, hogy a Földet megtámadják az idegenek, de az emberiség összefog, és politikai, nemzeti, vallási különbségeken felülemelkedve megpróbálja megvédeni a saját jövőjét. A filmnek azonban néha nem sok köze van a valósághoz. Úgy tűnik korunkban a szakadás, a széthúzás az egyetlen módszere annak, hogy bizonyos csoportok teret nyerjenek érdekeiknek.

Folyóiratunk jelen száma abban a szellemiségben fogant, hogy mindenkinek helyet biztosítson nemtől, nemzetiségtől, politikai beállítottságtól és vallástól függetlenül, így járulva hozzá Lendva Község sokszínűségéhez és békés együttéléséhez a megosztottság helyett. A jelen válságos időkben rendkívül fontos a pozitív, teremtő energia jegyében létezni és alkotni – nemcsak, illetve nem elsősorban egyéni, hanem közös jövőnk érdekében is.

Písnjak Atilla, felelős szerkesztő

mag. Gabriela Zver

Alojz/Luiz Zver – Dokležovčan, duhovno in intelektualno globoko povezan z Brazilijo, a tudi z Lendavo (1913–2005)

Bil je duhovnik, Don Boskov salezijanec, misijonar in profesor literature na filozofski fakulteti v Braziliji, človek velike intelektualne širine ter duhovne globine, predan dobrim delom in sočutju do človeka.

Bil pa je tudi moj dolgoletni dopisovalec, saj je bil brat mojega starega očeta po očetovi strani, tudi krstni boter mojega očeta, s katerim si delita ime. Poleg tega, da je bil moj dolgoletni dopisovalec, ki je bral o dogajanju v Lendavi, o moji pedagoški službi, šolskem glasilu, mojem literarnem prevajanju in pisanju strokovnih člankov, je ob zadnjem obisku (11. 9. 1995) ponovno obiskal lendavsko cerkev, v kateri je kot mlad duhovnik imel celo eno od maš.

Vsekakor pisma in članki o Luizu Zveru kažejo, da mu je bilo, kot je to značilno za Don Boskovo šolo, najpomembnejše delo z ljudmi iz ranljivih skupin in vzgoja mladih.

Izbrani odlomki osebnih pisem bodo predstavili njegovo osebnost in delo, pri manjkajočih vrzelih bodo v pomoč: posthumno objavljeni prispevki v spletnem dnevniku Francisca Joséja dos Santosa Brage ter posmrtno pismo Jaymeja Teixeira Filha, nekdanjega sodelavca na fakulteti, v prevodu Jožeta Berganta (SDB), v katerem že v uvodu beremo: »S kom primerjati sobrata Zvera? Z nikomer! /.../ Z vsem, kar je bil, z vsem, kar nosi pečat njegovega dela, upamo trditi, da je bil neprimerljiv.« (Teixeira Filho, 2007, str. 61)



Alojz/Luiz Zver s križem iz suhih vej

(Foto: iz osebnega arhiva Gabriele Zver, prejeta v pismu Luiza Zvera, osebna komunikacija, 13. 11. 1995)

Večina Brazilcev je videla Luiza Zvera tako: po rodu Slovenec, a po srcu Brazilec, bolj brazilski od mnogih, človek z enciklopedičnim znanjem z najrazličnejših področij: sociologije, filozofije, oratorija, zgodovine filozofije, psihologije, pedagogike, latinskega jezika in literature, latinske epigrafije, latinskih jezikov, jezikoslovja in romanske filologije.

Alojzij se je rodil 8. 4. 1913 v Dokležovju, Martinu Zveru in Mariji, roj. Tivadar, in bil pri 17 letih poslan, v času študija v Foglizziu v Italiji, v Brazilijo. Njegova pot pa se je z duhovne plati začela med prazničnim oratorijem v Veržēju.

8. 12. 1941 pa je bil v Torinu posvečen v duhovnika. V tem času je živel malo v Braziliji, malo v Italiji, vmes se je vrnil v Slovenijo in tudi doma opravil mašo, kot gost tudi Lendavi.

Menda ni skrival tega, da si ni želel delovati v São Joãou del-Reiju, kjer je dosegel vse, kar je v članku zapisanega, menda je tega bil kriv tudi režim, in šele pozitivne spremembe v 70. letih so mu dale pravega zaleta, čeprav je ves ta čas deloval in vztrajal z garaškim delom in branjem knjig. Ve pa se, da je sanjaril o tem, da je želel

biti misijonar med Indijanci Amazonije in Mato Grossa. Na brazilska tla je stopil prvič 8. decembra 1930 v Santosu, ki leži blizu velenesta São Paula.

1959 je ustanovil umetniško kulturno društvo São João del-Rei, sodeloval je pri ustanavljanju mestnega muzeja in zgodovinsko geografskega inštituta mesta. S študenti je ustanovil zbor Anambe, saj je bil tudi velik ljubitelj glasbe, zborovskega petja, verjel je v terapevtske učinke glasbe. Na fakulteti Faculdade Dom Bosco de Filosofia, Ciências e Letras (Don Bosco College of Philosophy, Sciences and Languages) je učil latinsko, grško, italijansko in seveda še špansko ter portugalsko literaturo do upokojitve 1988, 17 let (1959–1976) je opravljal tudi naloge dekana. Država je fakulteto preimenovala v Universidade Federal de São João del-Rei. João Bosco de Castro Teixeira je o njem zapisal: *»Obdarjen s privilegirano inteligenco, zavidanja vredno humanistično kulturo je svoje življenje posvetil fakulteti kot briljantni profesor filozofije, latinske književnosti in romanske filologije. /.../ Toda administrativno-akademska plat dela na fakulteti ni bila najpomembnejša stvar, temveč to, da je lahko omogočil študij čim več mladim ne glede na finančne zmožnosti.«* (Teixeira, 2013, str. 166)

»Leta 1958 je bil ustanovljen Inštitut za psihologijo in pedagogiko. Med letoma 1959 in 1962 je deloval izobraževalni tečaj, ki ga je koordiniral Luiz Zver. /.../ Ta laboratorij, prvi v Latinski Ameriki, ki je sodeloval z eksperimentalno psihologijo (na takratni Don Boskovi fakulteti), je zasedal tri med seboj povezane prostore in večjo sobo za razrede, eksperimentalne demonstracije ali prikazovanje filmov (opremo pa so uporabljali v didaktičnih demonstracijah in v študijah, povezanih z analizo vida, sluha, motoričnega reakcijskega časa in fizioloških reakcij).« (Sacramento, 2012, str. 15)

Kot Don Boskov salezijanec je način vzgoje definiral tako: *»Don Bosko je univerzalen in večletni preventivni sistem ... to ni grad, zgrajen na pečini, ampak mesto, ki se prosto širi na odprti ravnini. Don Boskova pedagogika ni zbirka tehnik, ampak sistem vrednot.«* (Silva, 2012, str. 22–23)

Leta 1967 je v prostorih fakultete ustanovil združenje staršev in prijateljev oseb s posebnimi potrebami, APAE (Associação de Pais e Amigos dos Excepcionais), organizacijo, ki je skrbela za revne in invalidne otroke, za zaščito pravic ljudi z različnimi oblikami invalidnosti. Od leta 1970 do konca svojega življenja je bil njen di-

rektor. Nihče si ni predstavljal, da bo organizacija, ki je bila tudi gibanje, dosegla 24 držav federacije in bo iz nje nastala nacionalna APAE federacija. Danes ima mreža APAE več kot 700.000 članov (motnje v duševnem razvoju in večkratne invalidnosti), ki so organizirani v več kot 2.200 enotah (podatek 11. februar 2020).

25. oktobra 2000 je prejel od guvernerja brazilske zvezne države Minas Gerais, nekoč predsednika države Brazilije, Itamarja Augusta Cautiera Franca, in državnega sekretarja za šolstvo, Murilla de Avellarja Hingela, državno priznanje za 30-letno delovanje APAE, katere ustanovitelj je bil. Odkrila sem, da so po njem poimenovali tudi eno od ulic v São João del-Rei, imenuje se: *Rua Padre Luiz Zver*.



• **Alojz Zver, ml. v Cerkvi sv. Katarine v Lendavi**

(Foto: fotografirano v Lendavi, 11. 9. 1995)

Zanimive so tudi anekdote, ki so se ohranile o Alojzu, Luizou Zveru. APAE je bila namreč zgrajena v času diktature in na otvoritvi naj bi ob dvigu zastave predvajali državno himno. Prišlo pa je do napake, mlad fant je sprožil humorno pesem o rekrutu s slamo v glavi, katerega korak naj bo strumen, sicer bo končal v zaporu. Zaplet so rešile Luizove besede, češ saj vidite, da je naša šola res namenjena prizadeti mladini.

Brazilsko šolsko zakonodajo je poznal, kot da jo je prav on napisal, zato ne preseneti njegov očitek oblasti, ko je šel v prestolnico Brazil razčiščevati neko težavo s šolsko zakonodajo in je tam izjavil: *»Zelo se čudim temu, da prav vi, gospodje, ignorirate zakonodajo, ki jo predpisujete.«* (Teixeira Filho, 2007, str. 63)

Imel je izreden spomin in občutek za umetnost ter jezik. To so opazili že v njegovih srednješolskih letih v

Italiji, portugalsščino je obvladal kot malokateri Brazilci. Dosegel je celo to, da so spremenili napis na prometnem znaku: *nevaren ovinek*. Po njegovih besedah je to bila neumnost, kako lahko nekdo dovoli, da se vozimo po nevarnem ovinku, da ta sploh obstaja? Menil je, da bi moralo pisati *oster ovinek* in ker so vsi začeli uporabljati njegovo izvirno poimenovanje, so napis res spremenili v *oster ovinek*.

Wolganga Gruen, ki ga je Luiz ob prihodu iz Nemčije v Brazilijo naučil portugalsko, je o njem zapisal, da je fakulteta Don Bosco, danes cenjena zvezna univerza, prav po prizadevanju Zvera že na začetku dosegla visoko raven, kakovost in priznanje na državni ravni Brazilije.

Luiz Zver si je dopisoval z mnogimi pomembnimi osebami iz Brazilije, Latinske Amerike sploh, s konzularnimi predstavniki, gospodarstveniki, različnimi intelektualci, salezijanci iz Slovenije, kot tudi s svojo sestro, ki je živel v Parizu, pa s sorodniki iz Dokležovja, v mladosti z mojo teto Elizabeto Majerič iz Lendave/Čentibe in z mano.

Ko je 11. 9. 1995 prišel na obisk k sorodnikom v Lendavo, v spremstvu nečaka Dominika Zvera iz Dokležovja in

svojega osebnega brazilskega spremljevalca Mejrelesa, smo ga sprejeli tudi v hiši mojih staršev, nato pa smo ga odpeljali še v lendavsko cerkev, kjer je nekoč imel mašo. V cerkev je vstopil povsem neobremenjeno in dobre volje, nečak Dominik pa ga je šaljivo opomnil: »*Stric, roke iz žepov, v cerkvi smo.*« Seveda smo vsi bruhnili v smeh, ker smo opomnili prav strica, on pa je z nasmehom razložil: »Zakaj? Pa kje smo? Kaj je cerkev? To je samo prostor, kjer se srečujejo dobri ljudje.«

Po septembrskem obisku je sledilo prvo pismo, v katerem sva si vedno poslala tudi kakšno zanimivo fotografijo ali pa kakšne strani časopisa, šolsko glasilo ipd. Sledi nekaj zanimivih delov izbranih pisem Luiza Zvera, mojega dopisovalca.

»Moram ti povedati, da sem 1993 šel na vabilo mladinske skupine maševat visoko na goro v gozdu (ekološka stvar). Fantje so mi blizu pečine, ki je bila za oltar, postavili križ iz suhih vej, kot ga vidiš na fotografiji.«

Na hrbtno stran mi je napisal, da ima prav ta križ posebno sporočilo: »V tem rustikalnem, izkrivljenem, slabo narisanim Kristusu je podoba hendikepiranega fanta, izjemnega otroka, „nedokončanega“, vendar pristnega kristjana.«

Zapis na poslani fotografiji drevesa: »Zraven poslopja imamo vrt. Pred desetimi leti sem posadil takšno okrasno drevo. Imenuje se Ipe. Meseca junija izgubi vse listje. Namesto listja pa se prikaže cvetje, ki je krasno zlato rumeno ali pa belo, ali pa vijolično. Pa ta lepota traja komaj petnajst ali dvajset dni v septembru. Cvetje odpade in zeleno listje zraste v nekaj dneh.« (A. Zver, osebna komunikacija, 13. 11. 1995)

»Zborček se imenuje Kurumin, kar v indijanskem jeziku pomeni »mali ptiček«. Fantek, ki sedi na stopnicah, se imenuje Ralf in je popolnoma slep. Pa je najboljši pevec. Pravi, da bo pel boljše kot Pavarotti.« (A. Zver, osebna komunikacija, 6. 1. 1996)

Istega leta, kot sem ga srečala v živo, sem tudi začela učiti na srednji šoli.

»Veš, več kot petdeset let sem poučeval majhne otroke iz ljudskih šol, fante na srednji šoli, pa skozi 30 let visokošolce na univerzi. Zdi se mi, da med vsemi poklici je učiteljstvo najbolj zaslužen poklic. Težave boš imela, pa dosti veselja in sreče. Pa ne samo učiteljica, tudi vzgojiteljica moraš biti. Po materinstvu je pouk in vzgoja mladih najlepših poklic.« (A. Zver, osebna komunikacija, 28. 4. 1996)



☙ Drevo Ipe z zlato rumenim cvetjem

(Foto: iz osebnega arhiva Gabriele Zvera, prejeta v pismu Luiza Zvera, osebna komunikacija, 13. 11. 1995)



🔵 Otroški pevski zbor Kurumin

(Foto: iz osebnega arhiva Gabriele Zver, prejeta v pismu Luiza Zvera, osebna komunikacija, 6. 1. 1996)

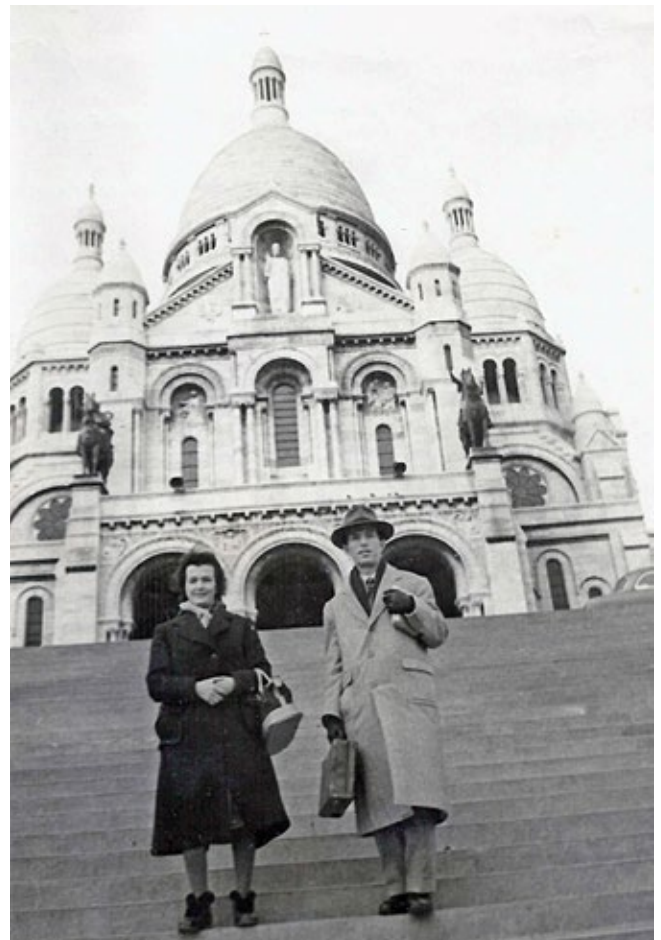
Pisal mi je ljudeh, kot so Ernest Saksida, Stane Cikanek, Štefan Bogan Šalej, Alojz Fras, jaz pa sem mu redno pošiljala šolsko glasilo Utrinek, ki sem ga urejala s takratnimi dijaki. »Lepa ti hvala za Utrinek. Ko sem ga površno prelistal, se mi je zdelo, da je kakšna univerzitetna razprava. Pa skoraj ne bi mogel verjeti, da je glasilo srednješolcev. To pomeni, da je v Sloveniji šolskih pouk zelo resna zadeva in da imajo lendavski dijaki izvrstne učitelje ... Skoraj neverjetno se mi je zdelo, kako so domači tvojim učencem Salvador Dali in Wolfgang Goethe. Srčno ti čestitam.« (A. Zver, osebna komunikacija, 3. 1. 1998)

»Tudi v tej številki Utrinka sem našel nekatere spise, ki so na zelo visoki ravni. Občudoval sem Magičen svet poezije Utrošve. Ravno te dni je umrl najslavnejši mehiški Nobelov nagrajenec Octavio Paz, ki je v svojih spisih čestokrat govoril kot Utroševa in povečuje poezijo enako kot Anglež Eliot. »Poezija«, pravi Paz, je največja človeška stvaritev. Tudi Sveto pismo je velika pesniška stvaritev.«

»Pred 67 leti sem bil v Benetkah, ko sem šel prvič v Italijo, da bi študiral za misijonarja.« (A. Zver, osebna komunikacija, 26. 9. 1998) Leta 1935 se je že 4 leta nahajal v Braziliji, saj so o tem poročale dvakrat tudi Kleklove Novine, ki so jih tiskali prav v Dolnji Lendavi v tiskani Ernesta Balkányija.

V pismu iz leta 1999 mu poročam o svojem slovenskem knjižnem prevodu madžarskega pisatelja Endreja Kukorelyja, Obrežje spomina, knjigo sem mu tudi po-

slala. Opozorila sem ga, da bo to zelo »moderno branje«. Odzval se je s temi besedami: »Ko sem pred leti poučeval Estetiko ali modroslovje lepote, sem se seznanil s slovitim italijanskim pisateljem in modroslovcem Umberto Ecom. Gotovo si že kaj slišala o njem. Ta mož je razvil neko svojo teorijo, ki jo je imenoval Odprto delo (L'Opera aperta). Še imam tu na svoji polici francosko izdajo z naslovom »L'oeuvre ouverte«. Po njegovem mnenju je vsaka umetnina, kot pride iz umetnikovih rok, nepopolna. Mora se »odpreti« drugim, ki jo bodo ocenili in »uživali«. Na primer Beethovnova Peta simfonija malo ali pa nič velja, če ostane napisana na partituri. Prava umetnina



🔵 Na sliki sta Alojz/Luiz Zver in njegova sestra Francka, ki je živel v Parizu. Slikala sta se pred znamenito baziliko Sacre Coeur – Sveto srce. (Foto: iz osebnega arhiva Gabriele Zver, prejeta v pismu Luiza Zvera, osebna komunikacija, 26. 9. 1998.)

bo postala, ko jo bo velik orkester igral, pa ne samo zase, ampak za množico slušateljev velikega gledališča. Ko je Leonardo da Vinci slikal Zadnjo večerjo, je to počel, da bi ljudje gledali in občudovali njegovo umetnino. Ko je Prešeren sestavljal Sonetni Venec, ga ni sestavljal samo zase, ampak da bi ga Primičeva Julija in prijatli Slovenci brali, deklamirali in cenili. To pomeni: »L'oeuvre ouverte«. So pa tudi umetniki, ki delajo samo zase in se ne menijo za občinstvo. Na primer Sveti Avguštin je napisal krasno knjižico z naslovom »Soliloquia« »Samogovori«. Pravi, da piše zase in o svojih pogovorih z Bogom. Tisti sloviti slikar, ki si ga občudovala v Parizu, Picasso, slika svoje vtise in svoje misli zase. In kdor jih vidi, jih tolmači po svoje. Kukorellyjeva knjiga je po mojem mnenju nekaj podobnega. Pisatelj noče nekaj povedati. Hoče samo govoriti, sam sebi. On ne misli na bralca, samo niza na papir svoje misli in svoje spomine. Razumem pa, da kdor prevaja te spise v drug jezik, mora biti umetnik, in najmanj tako velik umetnik, kot pisatelj sam. On mora ugibati in na novo ustvarjati. To je gotovo tvoja največja zasluga, Gabriela Zver.« (A. Zver, osebna komunikacija, 26. 9. 1999)

»Veš, pust je v Braziliji nekaj tako izjemnega. Ne samo pustni torek, ampak cel teden, od petka prejšnjega tedna do naslednjega petka se vse ustavi: banke, uradi, tovarne, delavnice itn. Predsednik, ministri, poslanci, višji in nižji uradniki, zdravniki pustijo za cel teden svoje delo. Delajo samo policaji (imajo ogromno dela!), gostilne, taksiji in avto-



✉ Pisma Luiza Zver poslana Gabrieli Zver

(Foto: Gabriela Zver, fotografirano v Lendavi, julija 2020)

busi, razen na pustni torek, tudi trgovine. Še umreti ne smeš ob pustu, ker ne bi našel človeka, ki bi ti izkopal grob. Noč in dan se samo je, pije in pleše »sambo«. Samba je brazilski narodni in ljudski ples, kot je valček v Avstriji, sotiš ter polka v Prekmurju in tango v Argentini. Pa je ogromna razlika med severnim in južnim delom Brazilije, tudi na severu obhajajo svoj pust ali »carnaval«. V severnih mestih, kot so Recife, Olinda in Salvador, je pust popolnoma ljudski ali popula-

ren, kot mu pravijo, ogromne množice ljudi preplavijo ulice in trge ter samo pojejo ter plešejo (skačejo) kot pijani cele dni in noči. V Rio de Janeiru in Sao Paulu pa veliki klubi, ki jim pravijo »escola de samba«, priredijo velike latino sprevo-de, ki so prave veličastne ume-tnine, s katerimi uprizarjajo zgodovinske dogodke, poli-tične ali literarne teme itd.« (A. Zver, osebna komunika-cija, 19. 3. 2000)

»Minuli teden, 4. maja 2000, sem bil povabljen od slovenskega konzula v Belo Horizontu, ki je trimilijonsko



✉ Na sliki vidimo avtorje slovenske sodobne književnosti na obisku v Belo Horizontu.

(Foto: iz osebne arhiva Gabriele Zver, prejetjo v pismu Luiza Zvera, osebna komunikacija, 7. 5. 2000.)

glavno mesto države Minas Gerais, oddaljeno nekje 200 kilometrov od São João del-Rei. Konzulat in državna literarna akademija sta pripravila prireditev, na kateri je osem slovenskih pesnikov in pisateljev deklamiralo svoja literarna dela v prozi in v poeziji. Velika akademska dvorana je bila nabito polna. Deklamirali so seveda v portugalskem jeziku, malo nerodno, pa vendar lepo. Ko so končali, je meni bila dana prilika, da jih pozdravim v imenu navzočih akademikov in brazilskih Slovencev. Nalašč sem govoril na pol slovensko, na pol portugalsko. Prireditev je bila res lepa in za nekaj uric se mi je zdelo, da sem v Ljubljani. Škoda, da Gabi ni bila med tistimi »Prešernovimi potomci.« (A. Zver, osebna komunikacija, 7. 5. 2000)

Pisal mi je tudi o dr. Alojziju Šuštarju, osebno sta se poznala. Ko je pred leti, na potovanju v Buenos Airesu, obiskal Slovence v Sao Paulu, sta bila skupaj na kosilu. Poslal mi je slike z literarnega srečanja, turneje slovenskih avtorjev po Braziliji. Prisoten je bil tudi predsednik Akademije leposlovja in znanosti ter konzul RS v Braziliji, Štefan Bogan Šalej, s katerim je bil Luiz Zver pogosteje v stiku. (A. Zver, osebna komunikacija, 8. 10. 2000)

»Zahvaljujem se ti za Utrinek, prav lepo je urejen in izredno bogat, tokrat po vsebini. Posebno me je zanimala »anketa« o uživanju mamil med dijaki v Lendavi in okolju. Tu v Braziliji je uživanje mamil, posebno pa prodaja, strogo prepovedana. Pa vse malo ali nič ne pomaga. Ta pustni čas pa so pomembne verske organizacije začele ogromno vzgojno

kampanjo s sloganom »Življenje DA! Droga NE!« (A. Zver, osebna komunikacija, 27. 2. 2001)

»Če bi ti vedela, kako me tvoja pisma in fotografije razveselijo, bi mi pisala vsak teden. Posebno, ker so tvoja pisma prava literarna umetnina. Spominjam se, da sem pred leti prebral zanimiv pisemski roman angleškega leposlovja PAMELA. Šlo je za zbirko pisem, ki jih je dekle pisalo svoji materi. Nič izrednega, čisto preprosto pisanje, hči piše zaupno materi, pa vendar tako privlačno, da si težko zaprl knjigo, dokler je nisi prebral.« Poslal je pozdrave tudi vsem mojim prijateljem in Andreju Blatniku, ker sem poslala knjižico s prevodi izbranih odlomkov njegovih del, delo naših dijakov. »... posebno pa pisatelja Blatnika. Povej mu, da se ga spominjam, da je bil v Belo Horizonte.« (A. Zver, osebna komunikacija, 15. 3. 2004)

Ko sem mu poslala svojo magistrsko nalogo, jo je v celoti analiziral, opozoril na določene tujke, da naj jih poslovenim, čeprav sem nalogo že zagovarjala in pridobila znanstveni naziv. (A. Zver, osebna komunikacija, 25. 4. 2004)

V svojem zadnjem pismu piše o tem, kako so ga za rojstni dan obiskali prijatelji, da je imel občutek, da so vsi čutili, da je zadnji. »Pa naj se zgodi, kakor Bog hoče. Lani je umrl brat Gusti (87), sestra Veronika (94), za papeža Janeza Pavla smo čakali, da bo star 90 let ... Naši računi niso vedno Božji računi. Pa molite za mene in mi še pišite.« (A. Zver, osebna komunikacija, 10. 4. 2005)



🔗 Slovesna prireditev v spomin Alojzu/Luizu Zveru. (Foto: facebook : Sargento Gabriel da APAE, 2. 10. 2019)



☛ Slovesna prireditve v spomin Alojzu/Luizu Zveru.

(Foto: facebook : Sargento Gabriel da APAE, 2. 10. 2019)

Organizacija APAE še naprej deluje in raste, na facebooku sem našla fotografije, ki pričajo o tem, da vsako leto proslavijo svoj obstoj in Luizovo nekdanje delo s slovesnostjo in zahvalno mašo. Prilagam eno od uradnih slik iz prostorov APAE iz leta 2019.

Za pomoč pri iskanju slovenskih virov se zahvaljujem gospodoma: Jožetu Pozdercu (SDB), župniku in ravnatelju Salezijanskega zavoda Veržej, in Marjanu Lamovšku, s Salezijanskega inšpektorata Ljubljana, članek pa zaključujem z besedami Luiza Zvera, ki jih še zmeraj navajajo v Braziliji na prireditvah povezanih z APAE: »Razumi ljubezen, ljubi razumevanje, razumi delovanje.«

VIRI IN LITERATURA:

- BRAGA, Francisco José dos Santos. Meu mestre inesquecível Padre Luiz Zver, SDB, 1ª Parte. (12. marec 2010). [Web log post]. Pridobljeno s <http://bragamusician.blogspot.com/2010/03/meu-mestre-inesquecivel-padre-luiz-zver.html> (15. 7. 2020).
- BRAGA, Francisco José dos Santos. Meu mestre inesquecível Padre Luiz Zver, SDB, 2ª Parte. (19. marec 2010). [Web log post]. Pridobljeno s <http://bragamusician.blogspot.com/2010/03/meu-mestre-inesquecivel-padre-luiz-zver-19.html> (15. 7. 2020).
- BRAGA, Francisco José dos Santos. Meu mestre inesquecível Padre Luiz Zver, SDB, 3ª Parte. (24. marec 2010). [Web log post]. Pridobljeno s <http://bragamusician.blogspot.com/2010/03/o-pensamento-do-incomparavel-pe.html> (15. 7. 2020).
- BRAGA, Francisco José dos Santos. Meu mestre inesquecível Padre Luiz Zver, SDB, 4ª Parte. (1. maj 2010). [Web log post]. Pridobljeno s <http://bragamusician.blogspot.com/2010/05/meu-mestre-inesquecivel-padre-luiz-zver.html> (15. 7. 2020).
- BRAGA, Francisco José dos Santos. JÚLIO TEIXEIRA, notável da histórica cidade de São João del-Rei e baluarte da Fundação Municipal dessa cidade (atual UFSJ) - 1ª Parte. (10. september 2012). [Web log post]. Pridobljeno s <http://bragamusician.blogspot.com/2012/09/julio-teixeira-notavel-da-historica.html> (15. 7. 2020).
- MAROŠA, Martin: *Alojzij Zver salezijanski misijonar v Braziliji*, neobjavljeno, salezijanski arhiv Rakovnik Ljubljana.
- SACRAMENTO, José Antônio de Ávila. (2012): *Os Salesianos em São João Del-Rei*. Objavljeno v: http://www.patriamineira.com.br/imagens/img_noticias/152641150512_Os_Salesianos_em_Sao_Joao_del-Rei_-_Jose_Antonio_de_Avila_Sacramento.pdf (15. 7. 2020).
- SILVA, Isabel Maria Simões de Barros Pereira da. (2012): *A Congregação Salesiana e o seu Ideal Educativo (1894–1974). Contributo para a História do Ensino Confessional em Portugal. Magistrska naloga iz didaktike zgodovine*. Objavljeno v: https://repositorio.ul.pt/bitstream/10451/9922/1/ulfi127429_tm.pdf (15. 7. 2020).
- TEXEIRA FILHO, Jayme. (2007): *Padre Luiz Zver (1913–2005), Carta Mortuária. Inspeção São João del-Rei*. Belo Horizonte. Brasil. (v prevodu: Jožeta Berganta (SDB), prevod hrani: Arhiv salezijanske družbe, Ljubljana).
- TEIXEIRA, João Bosco de Castro in CORTESIA, Antonio. (2012): *Do Livro de Memórias Capítulo 25*. http://www.patriamineira.com.br/imagens/img_noticias/175257020911_DO_LIVRO_DE_MEMORIAS_-_Cap._25_e_32.pdf (15. 7. 2020).
- TEIXEIRA, João Bosco de Castro. (2013): *OS SALESIANOS EM SÃO JOÃO DEL-REI*. Prenovljena verzija Sacramentove objave. Dostopno na: <http://www.academiaetrassjdelrei.org.br/files/uploads/pdf/e94f512197cbe1cd81ef5839b1c661b04e52026052d58502a9ff6.pdf> (15. 7. 2020).
- ZVER, Luiz. (1997). *Pequena História (Ilustrada) de APAE de São João del-Rei*. São João del-Rei: APAE.
- Reconhecimento Estadual. Gente que Acontece. (Novembro.2000) *ACI-del Rei*. št. 69, str. 6.
- Especial 300 Anos: Lembranças de meus filhos. (06. 09. 2013). *Gazeta*. <http://www.gazetadesaojoaodelrei.com.br/2013/09/especial-300-anos-lembrancas-de-meus-filhos/> (15. 7. 2020).
- LUXO E LIXO. (30. 09. 2017). *Gazeta*. <http://www.gazetadesaojoaodelrei.com.br/2017/09/acontece-996/> (15. 7. 2020).
- Pelas Esquinas: Os 300 anos em branco. (25. 05. 2013). *Gazeta*. Dostopno na: <http://www.gazetadesaojoaodelrei.com.br/2013/05/pelas-esquinas-os-300-anos-em-branco/> (15. 7. 2020).
- Slovenska krajina i misijoni. (21 april 1935). *Novine*. Leto XXII, letnik 3, številka 16, str. 4. Dosegljivo na: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-3CQ1C0FL/1d3c86df-bfc5-4a4b-867d-fd4eff2b244a/PDF>.
- Slovenska krajina i misijoni. (27. oktober 1935). *Novine*. Leto XXII, letnik 22, številka 43, str. 2. Dostopno na: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-D2QA0112/79401efb-a95d-446a-a60e-e3183c24c60f/PDF>.

Zágorec-Csuka Judit¹

Zrínyi Miklós emlékezete Szlovéniában

Jelen tanulmány a Zrínyi-kultusz társadalmi megnyilvánulásait mutatja be a szlovéniai Muravidéken, Lendván és környékén, ahol a legtöbb szlovéniai magyar él. Ezek a jelenségek az ott élők magyar irodalmának előzményeire és kulturális örökségére is vonatkoztathatók, elsősorban az alsólendvai Bánffyak és a csáktornyai Zrínyiek közt a 16. és a 17. században az irodalom, kultúra és a hadügy területén kialakult kapcsolatrendszerre. Jelenleg pedig a Zrínyi-kultuszra vonatkozó publicisztikai, szépirodalmi és tudományos művekben, valamint kulturális és oktatási programokban nyilvánulnak meg, ezáltal is erősítve a muravidéki magyarok identitását. A Népújság, a Muratáj, a Naptár és a Lindua hasábjain megjelenő írások azokra a Zrínyi-konferenciákra és előadásokra, valamint megemlékezésekre összpontosítanak, amelyek Lendván és környékén, a Muravidéken valósultak meg. A kultusz megjelenik a fiatalok tehetséggondozásában is a Zrínyi-emlékhelyekre szervezett szakmai kirándulások és az oktatás keretein belül megtartott történelmi vetélkedők által.

1. ELŐZMÉNY – 1637. november 6-án a költő és hadvezér, az ifjú Zrínyi Miklós Bánffy Kristóf lendvai várába kért bebocsátást

Tóth Sándor lovászi helytörténész állítása szerint 1637. november 6-án a lendvai vár éber őrei az esti sziürkületben egy vágtazó lovascsapatot láttak a várhoz közeledni. Nem kis csodálkozásukra az ifjú Zrínyi Miklós költő kért bebocsátást a várba. A kedves, de váratlan vendég némi szorongással léphetett be a várúrhoz, Bánffy Kristófhhoz, aki vendége külsejéről azonnal láthatta, hogy valami baj van. Zrínyi Miklós november végén rajtaütésszerű harcba indult a Mura mentén Szemenyére, hogy Péter öccsével együtt lecsapjon a Kanizsára tartó török seregére.



1. kép: Zrínyi Miklós (Nikola VII. Zrinski) költő és hadvezér portréja (1620–1664).

(Forrás: Jan Thomas van Leperen festménye, www.commons.wikimedia.org; Letöltve: 2020. 03. 18.)

De a túlerő miatt menekülniük kellett, mert a Murához vezető útjukat Murarátkánál a törökök elvágta, őket pedig üldözőbe vették. Más kiút nem volt, Lendva felé vágtaztak. Az üldözőkkel folytatott összecsapások után az esti órákban szerencsésen meg is érkeztek, s kíséretükkel az éjszakát Lendván töltve, másnap indultak Csáktornya felé. Zrínyi Miklós murarátkai lese nem járt sikerrel, de Bánffy Kristóf udvarában biztonságban érezhette magát. Itt jegyezzük meg, hogy a Bánffyak kihalása után (1644, Bánffy István halála) az alsólendvai vár és a hozzá tartozó tekintélyes birtok rövid ideig a *Nádasdyak* tulajdonába került,

majd a közismert bécsújhelyi hűtlenségi pert követően visszaszállt a királyra. I. Lipót 1687-ben az *Esterházy* családnak adományozta a birtokot. Zrínyi Miklós és családjának sorsa úgyszintén ismert, ennek alapján a korábban virágzó Bánffy – Zrínyi kapcsolat a 17. század közepén

¹ Maribori Egyetem, BTK Fordítói Tanszék, habil. magyar nyelvi lektor, 1. Sz. Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola, könyvtárostánár, e-mail: zcs.judit@gmail.com

befejeződött.² Azt is elmondhatjuk, hogy 1645-ben, Bánffy István halála után, a költő Zrínyi Miklós vette át tőle a Zala főispánja kinevezést, amelyet 1646. április 12-én Zala vármegye rendei Kőrmenden tartott gyűlésükön meg is erősítettek.³

2. A ZRÍNYI-KULTUSZ mai jelei Szlovéniában, a Muravidéken

A Zrínyi-kultusz jelenléte Szlovéniában, a Muravidéken napjainkban kutatási témámon túlmutatva még abban is megerősített, hogy *egy új történelmi tudat* van kialakulóban éppen itt, a muravidéki régióban, ahol valamikor a Zrínyi-dinasztia élt évszázadokon át. Mindhárom országban (Szlovénia, Horvátország, Magyarország) a huszadik század végén véget ért egy diktatórikus társadalmi rendszer, amely miatt a Zrínyiek kultuszának nem volt sok lehetősége teret kapni éppen ott, ahol valamikor a Zrínyiek harcoltak és küzdöttek a nép függetlenségéért, nemzeti hovatartozásáért és a kereszténység megszilárdításáért. A múltjukat vesztett közösségek számára pedig nincsen közösen vállalható jövőkép, és megszűnik az összetartó erő. Az etnocentrikus nemzeteszme feláldozta a belső összetartozás érzésének oltárán a hazai kisebbségekkel és a szomszédos népekkel való közös történelmi hagyományt, ami rengeteg szenvedést okozott ebben a régióban. Közép-Európa huszadik századi történelme sajnos elég bizonyítékot szolgáltat erre, és nem véletlen, hogy minden diktatórikus társadalomkísérlet az addigi kánon megszüntetésére és egy új történelmi tudat megteremtésére törekedett. A Zrínyi-kultusz erőteljesebb jelenléte a megelőző tizenöt esztendőben mégis változásokat hozott az említett határsávban, mert a Mura két oldalán élő népek mind a magyar, mind a horvát oldalon elkezdtek felülemelkedni nemzeti sérelmeiken. Az Európai Unióba lépve előbb Magyarország és Szlovénia (2004), majd Horvátország (2016) is a határ menti sávban, ahol közelebb is élnek a nemzetek és nemzetiségek, partneri viszonyt

alakítottak ki a szomszédos országokkal. S a múlt hagyományaiból merítve, újra elővették a történelem hiteles értékeit, vagyis a közös múltból a *Zrínyi hagyományokat*, és elkezdtek rájuk építeni.⁴

2.1. „Adriai tengernek szirenái” – Zrínyi-konferencia Lendván

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Zrínyi Miklós költő és hadvezér *„Adriai tengernek Szirénája Groff Zrínyi Miklós”* című könyve megjelenésének 350. évfordulója alkalmából Hosszúfaluban, Lendva város szomszéd településén rendezett *Zrínyi-konferenciát* 2001. szeptember 21–23. között, amelyen hat előadás hangzott el Zrínyi-kutatóktól. A Zrínyi-konferencia megnyitóján elmondták, hogy a konferencia ötlete Zágorec-Csuka Judit, könyvtárostanárra, költőre és prof. dr. Kovács Sándor Iván,⁵ a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke nevéhez fűződik. A konferencián 60 MIT-tag és a muravidéki kétnyelvű iskolák magyartanárai vettek részt. Az ünnepi előadást Kovács Sándor Iván irodalomtörténész tartotta *Adriai tengernek szirénái; Zrínyi Miklós és Zrínyi Péter* címmel, aki méltatta Zrínyi Miklós 350 évvel ezelőtti (1651) kiadott „sziréna-kötetét” és annak horvát nyelvű fordítását, amelynek szerzője-fordítója Zrínyi Péter volt. Őt követően Jadranka Damjanov, a Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság keretén belül folytatott Zrínyi-kutatásokat ismertette. Előadása *Új horvátországi kapcsolattörténeti kötetek és Zrínyi-tanulmányok* címmel hangzott el. Kiderült, hogy a magyar történetírásban elsősorban Zrínyi Miklós, míg a horvát történetírásban Zrínyi Péter van jelen, és a Társaság az itt keletkezett úrt szeretné kitölteni azáltal, hogy Zrínyi Miklós prózai műveit és a róla szóló reprezentáns magyar nyelvű forrásokat és

2 Tóth Sándor: *Képek a török korból, Zrínyi Miklós és a rátkai lesvetés*. In.: Naptár 97 (évkönyv). 100–110. p. (1998).

3 Kiss Ernő: *Mikor lett Zrínyi Miklós Zala főispánja?* 209–210. p.; Kalšan, Vladimir: *Zrínyiek a Muraközben*. In.: Muraköz története. Csáktornya, Könyvkiadó: Vladimir Kalšan. 101. p.

4 Varga Szabolcs: *Szigetvári Zrínyi Miklós – Nikola Šubić Zrinski. A horvát-magyar közös múlt újragondolása a 21. században*. In.: Magyar Tudomány, 178. évf. 12. sz. 1632–1643 p. (2017). https://mersz.hu/hivatkozas/matud_88#matud_88 (Letöltve: 2020. 03. 12.)

5 Kovács Sándor Iván fő kutatási területe a 17. századi magyar irodalom és Zrínyi Miklós munkássága. 1984 és 1989 között a Zrínyi-dolgozatok, 1985-től a Zrínyi-Könyvtár alapító szerkesztője volt. 1985-től az Irodalomtörténeti Társaság főtárgyára, majd elnöke. 1986-tól az Irodalomtörténet, 1990-től az Irodalomismeret szerkesztője, 1993-tól főszerkesztője. Munkásságát számos irodalmi díjjal ismerték el. 1973-ban József Attila-díjat kapott.



➊. kép (balról jobbra): Zadravec Szekeres Ilona muravidéki költők Zrínyi-verseit szavalta, dr. Zágorec-Csuka Judit, a Zrínyi-előadások moderátora volt, dr. Hausner Gábor és prof. dr. Padányi József előadásait hallhatta a közönség Lendván a Bánffy Központban 2016 októberében. (Forrás: <https://www.nepujasg.net/nemzetiseg/1684-„de-a-vár-porában-is-áll,-értem-kiált!-“.html>; Letöltve: 2020. 03. 18.)

műveket horvát nyelvre fordítja le és adja ki.⁶ A következő előadó, Jung Károly *Zrínyi-hagyományok a Balkánon* címmel tartott előadást. Bemutatta a horvát, szerb és bosnyák-moszlím nyelven megjelenő, a Zrínyiekhez kapcsolódó hagyományokat. Utána Zágorec-Csuka Judit *Zrínyi és Lendva, a Zrínyi-kultusz a történelmi Zala vármegyében* című előadásában a Zrínyiek 16. és 17. századi alsólendvai kapcsolatairól beszélt, amelyhez fő forrásként a Bánffyak naplóját használta fel. Történelmi topográfiai órának is beillett volna Németh József *Dunántúli Zrínyi-lábnymok nyomában* címmel tartott előadása, amelyben a Zrínyiek dunántúli megjelenésének nyomába szegődött, és bemutatta azokat a településeket, amelyekhez valamiféle kapcsolat fűzte őket. A konferencia záróelőadását Praznovszki Mihály irodalomtörténész tartotta meg, aki a „Mindig Új Zrínyiász” című előadásában bemutatta, hogy a 19. század végén íródott Mikszáth-mű a mának is számos üzenetet tartalmaz. A Zrínyi-konferencia előadásainak teljes anyaga 2001-ben megjelent az Irodalomismeret 12. évf. 3–4. számában.

2.2. Zrínyi-előadások Lendván a Zrínyi- emlékévkapcsán 2016-ban

A Zrínyi- emlékévkapcsán 2016-ban a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet felkérte a Zrínyi-témában jártas kutatókat, Padányi Józsefet és Hausner Gábort, hogy ismertessék a nagyhírű Zrínyi családdal kapcsolatos új tudományos kutatások és a zrínyi-újvári ásatások eredményeit. Előadásukat 2016. október 13-án a Bánffy Központban szervezésében tartották meg. Zágorec-Csuka Judit a bevezető köszöntőjében felvetette: Képesek vagyunk-e a Zrínyi-hagyományt a szigetvári vagy csáktornyai ügyön „túlra” is helyezni, a Zrínyieket ésszel-értelemmel, szívvel és tisztelettel a magyar és a horvát történelmi-művészeti és hadtörténeli-katonai hagyományban is elhelyezni a 21. században?⁷

Padányi József dandártábornok, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektorhelyettese előadásában a Zala és Somogy, illetve a horvát határ közelségében lévő, a Mura mentén felépült, majd később a török csapatok

⁶ Kovács Attila: *Konferencia a Zrínyiekről*. In.: *Népújság*, 45. évf., 37. sz. 9. p. (2001).

⁷ Bence Lajos: „De a vár porában is áll, értem kiált!” In.: *Népújság*, 60. évf. 42. sz. 19. p. (2016). <https://www.nepujasg.net/nemzetiseg/1684-„de-a-vár-porában-is-áll,-értem-kiált!-“.html>. (Letöltve: 2020. 03. 18.)



3.-4. kép: A díszes Zrínyi-sablya másolatát nagy érdeklődéssel vette kezébe a közönség: Papp Ferenc Kerkabarabásról (bal oldali kép) és dr. Morován Zsolt, a Lendvai Magyar Főkonzulátus első beosztott konzulja (jobb oldali kép)

(Forrás: <https://nepujsag.net/horizont/5855-a-zr%C3%ADnyi-sablya-titka%20.html>; Letöltve: 2020. 03. 18.)

által földig rombolt Zrínyi-Újvárnál közel 10 éve tartó ásatásokról számolt be, de a 1660-as évek zűrzavaros politikai-történeti szituációját is vázolta.⁸ Ekkor a török haderő mélyen benyomult a birodalomba, elérve a Mura-folyót. Zrínyi, a zseniális költő-hadvezér, hogy megakadályozza a szeretett Muraköz elfoglalását, egy új vár építésébe kezdett, méghozzá török területen, a Mura bal partján. 1661-ben fogott hozzá az építkezéshez, s hamarosan el is készült vele, s a vár 1664-ig állt. Ekkor a törökök úgy döntöttek, hogy nincs tovább, s júniusban ostrom alá vették az erősséget, s egy hónap ostrom után fölégették és földig rombolták a várat. Maga a hősi ellenállás, mely a maréknyi keresztény seregnek a 40 ezres török elleni harcáról szólt, azóta feledésbe merült.⁹ Hausner Gábor hadtörténész, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum alezredese a Zrínyieknek a történelem során a törökkel folytatott védelmi küzdelmei mellett a család európai kiterjedésű kapcsolatrendszerébe is bepillantást nyújtott, melyből sohasem hiányoztak a tragikus hangok.

Az előadások között Bence Lajos és Zágorec-Csuka Judit Zrínyiekhez kapcsolódó verseit Zadravec Szekeres Ilona mondta el.

2.3. A Zrínyi-sablya titka – prof. dr. Padányi József előadása Lendván

A Zrínyi-sablya titkáról tartott előadást 2018. október 25-én a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság és az Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet közös rendezvényén a Bánffy Központban Padányi József vezérőrnagy, tanár, rektorhelyettes. A díszes ereklye másolatát, melynek eredetijét a bécsi Szépművészeti Múzeumban őrzik, kézbe is vehették az érdeklődők. Patyi Zoltán a művelődési intézet, Zágorec-Csuka Judit pedig a tudományos társaság nevében köszöntötte a vendéget. Az előadó már kijelölte azokat az eddig félreértéseken alapuló kutatási pontokat a szablyával kapcsolatban, amelyekre a legutóbbi kutatások derítettek fényt. Ezek közül a legfontosabb a szablya markolatán lévő, elvileg a fegyver elkészítését jelölő évszám, melyet az előadó szerint a régi vizsgálatok során tévesen olvastak. Az elmúlt 100 évben, bár kísérlet volt rá, nem sikerült elérni, hogy a magyar ereklyék viszszerüljenek Magyarországra. Erre ma sincs lehetőség.

Egy ereklyét a kezünkbe fogni abban a tudatban, hogy annak tulajdonosa a szigetvári Zrínyi Miklós volt, még akkor is megrázó élmény, ha nem eredeti, hanem hasonmás – mondta Padányi József hadtörténész, aki a magyar tudomány napja előestéjén a Zrínyi-sablya titkairól tartott izgalmas előadást a Bánffy Központban. Ezt az érzést tapasztalhatták meg azok, akik a kezükbe vették a tokjából kivont kardot, a szigetvári hős szablyájának pontos másolatát. Az arannyal és ezüsttel gazdagon díszített

⁸ Padányi József: *A Zrínyiek nyomában*. In.: Muratáj, 1–2. sz. 94–104. p. (2016).

⁹ Padányi József-Négyesi Lajos: *Zrínyi Miklós tevékenysége a Muraköz katonai védelmének megerősítésében*. In.: MÚSZAKI KATONAI KÖZLÖNY, 2018. XXVII. évf. 3. 146–163. p.

kard készítésének pontos évszámáról folyó régi vitát az előadó által vezetett újabb kutatások zárhatják le.¹⁰

A szigetvári ostrom 550. évfordulójára Padányi József és kis csapata újból elővette a témát, megkeresve az említett bécsi múzeumot, ahol szívesen álltak rendelkezésre, majd a másolatot is elkészítették. Bécsben kiderült, hogy a vitrinben elhelyezett, illetve kiállítási tárgyként nem szereplő tárgy tokja és a famarkolat is igencsak rossz állapotban van. Nem így a penge, melyen egyetlen karcolás sincs. Padányi József az eddigi 1567 helyett a szigetvári hősnek a kirohanása előtti időkből származtatja a fegyvert, mondván, hogy semmi sem indokolja Zrínyi halála után egy ilyen díszes kard elkészítését. Sokan írtak – főleg az 1896-os millenniumi kiállítás kapcsán – a Habsburg-gyűjteményben található fegyverről, melynek díszítése, használati módja is kifejezetten magyar. A markolatkupakon később tévesen azonosították az 1567-es évszámot. S éppen az említett évszám keltette fel a gyanút, hiszen Zrínyi ekkor már halott volt.¹¹

2.4. A Zrínyiek a muravidéki szépirodalomban és valóságirodalomban

A muravidéki magyar költőket is megihlette Zrínyi Miklós mint költő, politikus és hadvezér. Bence Lajos *Zrínyi új várat épít*¹² című versében tulajdonképpen párhuzamba vonja a költő Zrínyi sorsát a saját, mostani kisebbségi sorsával. Szerinte annak a harcnak is betetőzése következik, amit a kisebbségi költők nap-nap után folytatnak. A szellem emberei, és nem csak a költők, sokszor nem akarnak szembesülni a keserű valósággal, a tényekkel, hogy itt már minden harc eldőlt. Viszont reményt ad, hogy nálunknál nagyobb emberek is belebuktak ebbe a harcba, véli Bence Lajos. A vers megjelent a *Pannon Tükör* folyóiratban is.¹³ Zágorec-Csuka

Judit a szigetvári Zrínyi Miklósnak, Zrínyi Miklós költőnek, Zrínyi Péter grófnak és Zrínyi Ilona grófnőnek ajánlott verseket is írt, amelyek a saját versesköteteiben, a *Lindua* és *Pannon Tükör* folyóiratokban jelentek meg. A *Zrínyifalvi erdő titka* című novellájában felidézte Zrínyi Miklós halálát a titokzatos kuršaneci erdőben.¹⁴ A *Csáktornyára vezető út* című, Zrínyi Miklós költőnek ajánlott verse 2001-ben az *Irodalomismertető* 3–4. számában is megjelent.¹⁵ Varga Józsefnek 2001-ben jelent meg *A lendvai vár kapitánya* című történelmi regénye, amely a muravidéki magyar ifjúság körében igen közkedvelté vált, általános iskolában felső tagozaton házi olvasmányként is olvassák. A regény története Lendva-vidék török kori idejébe nyúlik vissza, és gazdag néprajzi és történelmi értékeket megőrkítő munka a Mura mentén élő magyar közösség önazonosságának újabb, szépirodalmi ismertetője.¹⁶ A regény főhőse az alsólendvai vár kapitánya, Miska, aki hőiesen küzd a törökök ellen a Muravidéken, hiszen édesapja is derék katonája volt Zrínyi Miklósnak. A regény számos jeletere utal a csáktornyai Zrínyi- és az alsólendvai Bánffy-dinasztia, a híres törökverő főurak, várkapitányok életére és történelmi helytállására, hiszen a regény története is a 17. században játszódik. Zrínyi Miklós és Bánffy Kristóf, a vidék főurai is szerepet kaptak a történelmi regényben. Göncz László *Emlékkoszorú* című elbeszéléseinek a története érintőlegesen vonatkozik a Zrínyiekre, az elbeszélés több helyen is megjelent. Először A szétszórtság arénája című kötetben 2003-ban, majd kiegészített és javított változata a *Pannon Tükörben* 2015-ben, és végül a *Határ-szél* című széppróza kötetben 2016-ban. Az író-történész más szépirodalmi műveiben is feldolgozta a Zrínyieknek, vidékünk meghatározó történelmi személyiségeinek a kultuszát.

10 Bence Lajos: *A Zrínyi-szablya titka*. In.: *Népújság*, 62. évf. 44. sz. 4. p. (2018). <https://nepujasg.net/horizont/5855-a-zr%C3%ADnyi-szablya-titka%20.html> (Letöltve: 2020. 03. 18.)

11 Kovács, S Tibor, Négyesi, Lajos, Padányi, József: *Zrínyi-szablyák*. In.: *HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK* 2018 : 1 pp. 3-27. , 25 p. (2018)

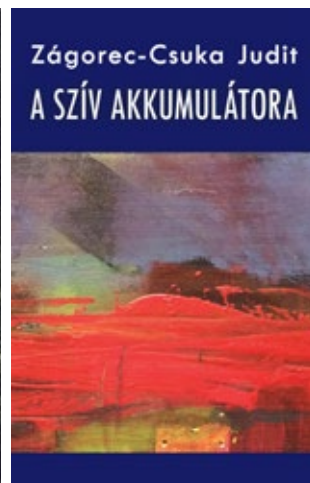
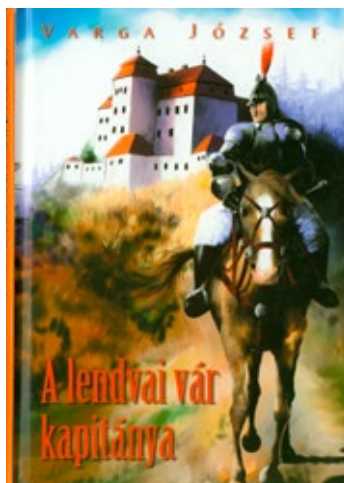
12 Bence Lajos: *Szóval vágok rendet*. Lendva-Zalaegerszeg, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Pannon Írók Társasága, (2016), 33–34. p.

13 Bence Lajos: *Zrínyi új várat épít*. In.: *Pannon Tükör*, 20. évf. 2. sz. 3. p. (2015).

14 Zágorec-Csuka Judit: *Epilógus, gróf Zrínyi Péternek*, (vers). In.: *Lindua*, 1. évf. 2/3. sz. 106 p. (2007). ; *Csáktornyára vezető út. Zrínyi Miklós költő emlékére*, (vers) In.: *Pannon Tükör*, 20. évf. 2. sz. 12. p. (2005). ; *A zrínyifalvi erdő titka*, (novella). In.: *A sziv akkumulátora*. Pilisvörösvár, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, (2017), 129–140. p.; *Zrínyi-versek*. In.: *Enigma*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, (2019), 22–33. p.

15 Zágorec-Csuka Judit: *Csáktornyára vezető út*. In.: *Irodalomismeret*, 12. évf. 3–4. sz. 22. p. (2001).

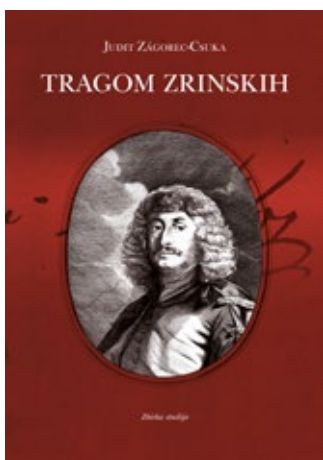
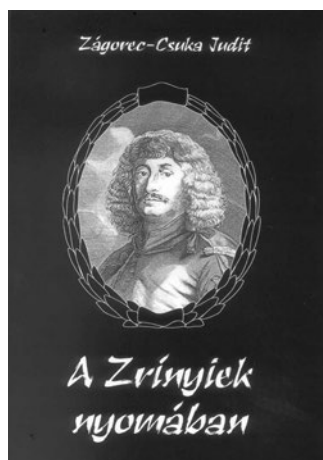
16 Göncz László: *Köszöntjük a 70. életévét betöltő Varga Józsefet!* In: Varga József: *A lendvai vár kapitánya*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, (2001), 5–6. p.



5., 6., 7., 8. kép: A muravidéki magyar költők, írók: Varga József, Bence Lajos, Göncz László és Zágorec-Csuka Judit műveinek címlapjai, amelyekben Zrínyi-témát dolgoztak fel és jelentették meg regény, vers, elbeszélés és novella formájában. (Forrás: <https://mek.oszk.hu/02900/02989/02989.htm> ; <https://moly.hu/konyvek/bence-lajos-szoval-vagok-rendet> ; https://www.libri.hu/konyv/goncz_laszlo; https://www.kl-kl.si/knjizne_novosti/9838/; Letöltve: 2020. 03. 18.)

2003-ban jelent meg Zágorec-Csuka Juditnak *A Zrínyiek nyomában* című tanulmánykötete, amely két nagyobb részre tagolódik. Az első részben a szerző a Zrínyiek és az alsólendvai Bánffy-dinasztia baráti és bajtársi kapcsolatait mutatja be a 16. és a 17. században. A második részben pedig a Zrínyi-kultuszt írja le a történelmi Zala vármegyében 1880–1920 között. A kultusz megjelent a néphagyományokban és a szépirodalom témáiban is, de még erőteljesebben szerepel Csáktornya és környéke publicisztikájában, a Muraköz–Međimurje kétnyelvű (magyar–horvát) hetilapban. A Zrínyi-kultusz legméltóbb muraközi kifejeződése – amely egész

Magyarországra is kisugárzott – a Zrínyi-emlékoszlop felavatása volt Csáktornyán 1904. június 12-én. Ennek a tanulmánykötetnek a kibővített változata 2009-ben megjelent horvát fordításban is *Tragom Zrinskih* címmel. A kötetet horvát nyelvre Helena Molnar fordította. Zágorec-Csuka Juditnak *A muravidéki magyar könyvek világa* című kötetében jelent meg 2010-ben a *Zrínyi főúri dinasztia kettős, horvát-magyar identitása* című tanulmánya, amelyben a szerző a Zrínyi-testvérpár, Zrínyi Miklós és öccse, Zrínyi Péter, valamint Zrínyi Ilona kettős identitásának alapvető ismérveit írja le, tekintettel a családi örökségükre, műveltségükre, munkájukra, szépirodalmi, politikai és hadtudományi tevékenységükre és önfeláldozó hazaszeretetükre, sorscsapásaik méltósággal való elviselésére. Mindez azt is bizonyítja a szerző megállapítása szerint, hogy kettős identitásuk példaértékű lehet a 21. századi emberek számára is, de a muravidéki magyaroknak is, akik (magyar-szlovén) vegyesházasságban élnek az Európai Unióban.



9.–10. kép: Dr. Zágorec-Csuka Judit tanulmánykötetei magyar és horvát nyelven: *A Zrínyiek nyomában* (2003) és *Tragom Zrinskih* (2009). (Forrás: <https://www.kl-kl.si/domoznanstvo/digitalne-knjige/>. Letöltve: 2020. 03.28.)

2.5. Zrínyi-kiállítások és megemlékezések a Zrínyi-kadétok díszőrségével

A Népújságban 2013. december 5-én *A Zrínyi-kadétok is tisztelgetek* címmel jelent meg egy beszámoló arról a Zrínyi-kiállításról, amelyet az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolában nyitottak meg december 4-én. A ki-



11.–12. kép: Földes Gyula lendvai magyar főkonzul a kapcai kopjafánál a magyar Himnusz megszületéséről és magyar kultúra napjának a jelentőségéről tartotta ünnepi beszédét. A murakeresztúri ifjú Zrínyi-kadétek díszőrséget álltak. Az együttműködési megállapodást Herzenjak Mária (Kapca) és Szakáll Tibor (Zalakomár) írták alá. (Forrás: <https://nepujasg.net/10-nepujasg-online/6574-kapcan-is-megunnepelték-március-15-ét.html>; Letöltve: 2020. 03. 18.)

aktuális lehet. S a csatákat ma nem fegyverekkel kell megvívni – s ebben is Zrínyi lehet példakép –, hanem esetleg költőként a toll fegyverével, valamint az egyenes beszéd erejével.¹⁷ 2014. november 20-án jelent meg a Népújságban *Emlékkünnepség Zrínyi Miklós halálának 350. évfordulóján* címmel egy beszámoló arról, hogy a Zala Megyei Nemzeti Szövetség és a Rákóczi Szövetség Zalaegerszegi Szervezete a költő és hadvezér Zrínyi Miklós 1664. november 18-i halálának 350. évfordulója tiszteletére november 14-én emlékkünnepséget szervezett Zalaegerszegen a Zrínyi-szobornál. Gecse Péter Zalaegerszegi alpolgármesterének az ünnepi beszéde után Patyi Zoltán és Zágorec-Csuka Judit a Rákóczi Szövetség Lendvai Szervezete tagjai is elhelyezték a koszorújukat a szobornál, és kifejezték tiszteletüket a költő és hadvezér előtt.¹⁸ A Zrínyi-émlékév kapcsán 2016 szeptemberében Zrínyi-kirándulást is szerveztek a Népújság olvasóinak Szigetvárra, amelyen szép számban vettek részt a muravidéki magyarok. 2019. január 27-én ünnepelték meg Kapcán a magyar kultúra napját. A helyi József Attila Művelődési Egyesület megemlékezéssel, illetve együttműködési megállapodás aláírásával egybekötött műsort szervezett. Az ünnepi műsorban és a kopjafánál meghí-

sában, továbbadásában és a Zrínyi-kultusz kutatásában kifejtett munkásságát.²⁰

2.6. Szakmai kirándulások Csáktornyára és Zrínyi-Újvárra

A Zrínyi-kultusz emlékhelyeinek megtekintésére a tehetséggondozó nap keretében került sor Csáktornyán és környékén 2017. október 10-én. Erre a kirándulásra a Muravidékről összesen 49 tanuló és tanár jött el a göntérházi, a dobronaki és a lendvai kétnyelvű általános iskolákból. A programot összeállította és a szakmai kirándulást vezette dr. Zágorec-Csuka Judit könyvtárostanárra, Zrínyi-kutatóra. A szakmai kirándulás célpontja Csáktornya volt, ahol először megtekintették a csáktornyai vármúzeumot, amely valamikor a 16. és 17. században főleg a Zrínyi-dinasztia, vagyis Zrínyi Miklós költő, hadvezér és politikus otthona volt. A múzeumban megnézték a Zrínyi-émlékszobát, ahol a kirándulásvezető röviden, átfogó jelleggel beszélt Zrínyi Miklósról,

17 Bence Lajos: *A Zrínyi-kadétek is tisztelegtek*. In.: Népújság, 57. évf. 49. sz. 17. p. (2013)

18 *Emlékkünnepség Zrínyi Miklós halálának 350. évfordulóján*. In.: Népújság, 58. évf. 46. sz. 19. p. (2014).

19 Bence Lajos: *„Minden, amit magyar emberek létrehoztak...”*. In.: Népújság, 63. évf. 5. sz. 17. p. (2019). <https://www.nepujasg.net/kultura/6328-„minden,-amit-magyar-emberek-leltrehozta-”>.html. (Letöltve: 2020. 03. 18.)

20 *A Zrínyi gárda tagjává választották*. In.: Népújság, 63. évf. 52. sz. 13. p. (2019). <https://www.nepujasg.net/horizont/8167-a-zrinyi-garda-tagjává-vlasztottak.html>. (Letöltve: 2020. 03. 18.)

a költőről, aki a csáktornyai várban alkotta meg a híres *Szigeti veszedelem* című barokk eposzát, amelyben dédapjának, a szigetvári Zrínyi Miklós hadvezérnek állít emléket. A tanulók a helyszínen részleteket olvastak fel a Zrínyi-eposzából. Majd Csáktornya főterére mentek, a Zrínyi emlékoszlophoz, amelyet 1904-ben, tehát még a történeti Magyarország idején állítottak fel Zrínyi Miklós költő tiszteletére Csáktornya, valamint Zala és Vas megye polgárai. Az emlékoszlop megtekintését követően bementek a csáktornyai Zrínyi Miklós / Nikola Zrinski Városi Könyvtárba, ahol megnézték Zrínyi műveit és a Zrínyiekre vonatkozó szakirodalmat is. Végezetül a szigetvári Zrínyi Miklós szobrát tekintették meg a Zrínyi-emlékparkban, ahol egy rövid ismertetésre került sor a hős életpályájáról, hőstetteiről és kultuszáról. Csáktornyát elhagyva a Dráva folyó közelében található Felsőzrinyifalvát (Gornji Kuršanec) keresték fel, ahol megkoszorúzták Zrínyi Miklós költő obeliszkjét. Hazafelé Szentilonán (Šenkovec) megnézték a Zrínyiek temetkezési helyét, a pálosrendi kápolnát és mauzóleumot. A szakmai kirándulás főszervezője Gašpar Tot Anita, az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola magyartanára és a tehetséggondozó nap felelőse volt. 2018 szeptemberében az 1. Számú Kétnyelvű Általános Iskola legjobb magyar olvasói részt vettek a murakeresztúri Zrínyi Miklós Általános Iskola *Zrínyi-napján*, majd megnézték a Zrínyi-Újvár-i emlékhelyet. Magyar történelmi vetélkedőre is sor került 2019-ben, amelyre az általános iskolások és a középiskolások jól felkészültek a 16. és a 17. század történelméből, különösen a Zrínyiek korából.



13. kép: Szakmai kirándulás Csáktornyára. (Fotó: KKI, Lendva)

3. ÖSSZEGZÉS

Zrínyi Miklós kultuszának elterjedése a Muravidéken, különösen Lendván és környékén annak is köszönhető, hogy a Muraköz közvetlen szomszédságában terület, amely a „Zrínyiek földje” volt, akik arisztokrataként a 16. és a 17. században kiemelkedtek a főurak közül ezen a vidéken. Zrínyi György, Zrínyi Miklós és Zrínyi Péter nagy távlatokban gondolkodó politikusok és hadvezérek voltak, akik baráti és bajtársi viszonyban voltak az alsólendvai Bánffy Miklós főúrral és fiaival, Kristóffal és Istvánnal. A két főúri család tagjait összekötötte a *genius loci*, a táj szellemének fontossága is a török elleni harcokban. Kapcsolatuk nemcsak barátinak és katonainak nevezhető, hanem családinak, vallásinak, szakmainak és kulturálisnak is.

Tóth Sándor helytörténész kutatásai szerint 1637. november 6-án a költő és hadvezér, az ifjú Zrínyi Miklós Bánffy Kristóf alsólendvai várába kért bebocsátást, mert menekülőben volt a törökök elől. Az itt élő emberek emlékezetében a történelmi múlt a törökök kiűzésének az idejéből kultikus erővel bír. Ma Lendva és Csáktornya közép-európai fekvésű városok, melyeknek lakosai, mind a horvátok, mind a muravidéki magyarok az Európai Unióban kezdték újra felfedezni a közös történelmüket, helytörténetüket, a lokális és regionális kulturális örökségüket, s ebben fontos szerepet tölt be a Zrínyi-hagyományok ápolása is. A magyar–magyar kapcsolatok fejlődésének is jelentős előmozdítója a Zrínyi-kultusz, amelynek ápolásában a murakeresztúri *Zrínyi Kadétok Egyesülete* és a kapcai József Attila Művelődési Egyesület kulturális együttműködés során veszi ki részét. 2001-ben Hosszúfaluban a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Zrínyi Miklós költő és hadvezér *Adriai tengernek Sirenaya Groff Zrínyi Miklós* című könyve megjelenésének 350. évfordulója alkalmából szervezett *Zrínyi-konferenciát*, amelynek a főszervezője prof. dr. Kovács Sándor Iván Zrínyi-kutató, egyetemi tanár volt. Muravidéki Magyar Tudományos Társaság és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet közös szervezésében a lendvai Bánffy Központban Zrínyi-előadásokra is sort került a Zrínyi-emlékév kapcsán 2016-ban és 2018-ban, amikor a Zrínyi-szabljáról, a Zrínyi-Újvár-i kutatásokról és a Zrínyiek-kultuszáról hangzottak el előadások

a budapesti Nemzeti Közszerzői Egyetem tanáraitól, prof. dr. Padányi Józseftől és dr. Hausner Gábortól, Zrínyi-kutatóktól. A muravidéki magyar tudomány és szépirodalom területén is jelentek meg művek, tanulmányok, versek, elbeszélések és egy ifjúsági regény is, amelyek Zrínyi-motívumokból építkeztek, vagy a Zrínyiekre vonatkoztak. Ezeket Bence Lajos, Göncz László, Varga József és Zágorec-Csuka Judit muravidéki magyar költők, írók, kutatók írták. A Zrínyi-émlékév kapcsán 2016-ban Zrínyi-kirándulást is szerveztek Szigetvárra a Népújság olvasóinak, amelyen szép számban vettek részt a muravidéki magyarok. 2013-ban Zrínyi-kiállítás valósult meg az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolában és a Kétnyelvű Középiskolában is, amelyet a Zala Megyei Nemzeti Szövetség és a Rákóczi Szövetség Zala Megyei szervezete ajánlott fel az iskoláknak. A Zrínyi-kultusz ápolásának szép példája volt a tehetséggondozó nap megszervezése, amelynek keretében 2017 októberében a lendvai, göntérházi és dobronaki kétnyelvű általános iskolák tanulói látogattak el Csáktornyára és környékére, ahol megtekintették a Zrínyi-émlékhelyeket. 2018 szeptemberében a 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola legjobb magyar olvasói részt vettek a murakeresztúri Zrínyi Miklós Általános Iskola Zrínyi-napján, majd megnézték a Zrínyi-Újvár-i emlékhelyet. Magyar történelmi vetélkedőre is sor került 2019-ben, amelyre az általános iskolások és a középiskolások jól felkészültek a 16. és a 17. század történelméből, különösen a Zrínyiek korából.

A Zrínyi-kultusz jelen van a „mában” Lendván és környékén, a Muravidéken. Mint helytörténeti téma kiváló



14. kép: Az 1. Sz. Lendvai KÁI legjobb magyar olvasói Gašpar Tot Anita magyartanárral. (Fotó: 1. Sz. Lendvai KÁI)



15. kép: Dr. Zágorec-Csuka Juditot 2019 decemberében Csáktornyán a Zrínyi Gárda tagjává választotta, a jelölt esküt tett a Csáktornyai Múzeum Zrínyi-termében. (Forrás:

Népújság, 63. évf., 52. sz. 13. p. (2019). <https://www.nepujasg.net/horizont/8167-a-zrinyi-garda-tagjává-valasztottak.html>; Letöltve: 2020. 03. 18.)

modellként is értelmezhető a muravidéki magyarok identitásának a megtartásában, mivel összetett: irodalmi, nyelvi, művelődéstörténeti, történeti, helytörténeti, politikai és nemzeti értékeket képvisel. Zrínyi Miklós költőre és hadvezérre, valamint a Zrínyi- dinasztiára, a „Zrínyiekre” a muravidéki magyarság ma is felnéz, mert nehéz sorsuk ellenére nemzetépítő, nemzetszabadító autonóm személyiségek, európai hírnevű magyar és horvát főurak voltak, akiknek erénye volt: a hazaszeretet, a hősiesség és a keresztény erkölcsiség. Szerb Antal szerint Zrínyi Miklóst, a költőt és hadvezért „az országa szolgálatára alkotta az Isten...” A költő és hadvezér *Szigeti veszedelem* című eposzának a nyelvében felfedezhetők a nyugat-dunántúli, göcseji nyelvjárás sajátosságai, amelyek a muravidéki magyarok nyelvében is jelen vannak, és ez 400 év távlatából is identitásépítő erővel bír. A Zrínyi-émlékek megünneplése is abban erősítette meg bennünket itt a Muravidéken, hogy a Zrínyiek öröksége hozzásegít magyar nemzettudatunk alapos megőrzéséhez. A 20. században, a kommunizmus idején nem volt ildomos beszélni a Zrínyiek kultuszáról, mivel arisztokraták voltak, de a 21. század elején a Zrínyiek kulturális öröksége és kettős identitásuk regionális szempontból is újjáértelmezhetővé vált az Európai Unió közép-európai térségében, hiszen a magyarok a Muravidéken, de a Muraközben a horvátok is ragaszkodnak hagyományos identitásuk megéléséhez.

IRODALOM:

- › A ZRÍNYI gárda tagjává választották. (2019): In.: Népújság, 63. évf. 52. sz. 13. p. <https://www.nepujasg.net/horizont/8167-a-zrinyi-garda-tagjává-választották.html>. (Letöltve: 2020. 03. 18.)
- › BENCE Lajos (2013): A Zrínyi-kadétok is tisztelegtek. In.: Népújság, 57. évf. 49. sz. 17. p.
- › BENCE Lajos (2016): „De a vár porában is áll, értem kiált!” In.: Népújság, 60. évf. 42. sz. 19. p. <https://www.nepujasg.net/nemzetiseg/1684-„de-a-vár-porában-is-áll,-értem-kiált-“.html>. (Letöltve: 2020. 03. 18.)
- › BENCE Lajos (2018): A Zrínyi-szablya titka. In.: Népújság, 62. évf., 44. sz. 4. p. <https://nepujasg.net/horizont/5855-a-zr%C3%ADnyi-szablya-titka%20.html> (Letöltve: 2020. 03. 18.)
- › BENCE Lajos (2019): „Minden, amit magyar emberek létrehoztak...” In.: Népújság, 63. évf. 5. sz. 17. p. <https://www.nepujasg.net/kultura/6328-„minden,-amit-magyar-emberek-létrehozta-“.html>. (Letöltve: 2020. 03. 18.)
- › BENCE Lajos (2016): Szóval vágok rendet. Lendva-Zalaegerszeg, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Pannon Írók Társasága, 33–34. p.
- › EMLÉKÜNNEPSÉG Zrínyi Miklós halálának 350. évfordulóján. (2014): In.: Népújság, 58. évf. 46. sz. 19. p.
- › GÖNCZ László (2001): Köszöntjük a 70. életévét betöltő Varga Józsefet! In.: Varga József: A lendvai vár kapitánya. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 5–6. p.
- › HAUSNER Gábor (2016): A halhatatlanság koszorúja. Zrínyi Miklós, a költő, államférfi és katona emlékezete. In.: Muratáj, 1–2. sz. 105–131. p.
- › KALŠAN Vladimir (2014): Zrínyiek a Muraközben. In.: Muraköz története. Csáktornya, Könyvkiadó: Vladimir Kalšan. 101. p.
- › KISS Ernő: Mikor lett Zrínyi Miklós Zala főispánja?, 209–210. p. https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/4774/EM1902_4_010_KissErno-MikorLettZrinyiZalaFoispanja.pdf?. (Letöltve: 2020. 03. 21.)
- › KOVÁCS Attila (2001): Konferencia a Zrínyiekről. In.: Népújság, 45. évf. 37. sz. 9. p.
- › KOVÁCS S. Tibor, Négyesi Lajos, Padányi, József (2018): Zrínyi-szablyák. In.: HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK. 1 pp. 3–27. , 25 p.
- › PADÁNYI József (2016): A Zrínyiek nyomában. In.: Muratáj, 1–2. sz. 94–104. p.
- › PADÁNYI József-Négyesi Lajos (2018): Zrínyi Miklós tevékenysége a Muraköz katonai védelmének megerősítésében. In.: MŰSZAKI KATONAI KÖZLÖNY. XXVII. évf. 3. sz. 146–163. p.
- › PÁSZTOR András (2019): Muravidéken a Zrínyiek hagyatéka tártult a zalakomári diákok elé. Határtalanul. In.: ZAOL, Forrás: <https://www.zaol.hu/kozelet/helyi-kozelet/muravideken-a-zrinyiek-hagyateka-tarult-a-zalakomari-diakok-ele-3381777/>. (Letöltve: 2020. 03. 19.)
- › TÓTH Sándor (1998): Képek a török korból, Zrínyi Miklós és a rátkai lesvetés. In.: Naptár 97 (évkönyv). 100–110. p.
- › VARGA Szabolcs (2017): Szigetvári Zrínyi Miklós – Nikola Šubić Zrinski. A horvát-magyar közös múlt újragondolása a 21. században. In.: Magyar Tudomány, 178. évf. 12. sz. 1632–1643 p. https://mersz.hu/hivatkozas/matud_88#matud_88. (Letöltve: 2020. 03. 12.)
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2005; 2007; 2017; 2019): Epilógus, gróf Zrínyi Péternek, (vers). In.: Lindua, 1. évf. 2/3. sz. 106 p. (2007). ; Csáktornyára vezető út. Zrínyi Miklós költő emlékére, (vers) In.: Pannon Tükör, 20. évf. 2. sz. 12. p. (2005). ; A zrínyifalvi erdő titka, (novella). In.: A szív akkumulátora. Pilisvörösvár, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2017, 129–140. p.; Zrínyi-versek. In.: Enigma. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, (2019). 22–33. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2001): Csáktornyára vezető út. (vers). In.: Irodalomismeret, 12. évf. 3–4. sz. 22. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2003): A Zrínyiek nyomában. Pilisvörösvár, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2009): Tragom Zrinskih. Zagreb, Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság/ Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2010): A Zrínyi főúri dinasztia kettős, horvát-magyar identitása. In.: A muravidéki magyar könyvek világa. Pilisvörösvár-Lendva, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület-Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 160–171. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2014): Zrínyi Miklós titokzatos halála. In.: Pannon Tükör, 19. évf. 6. sz. 52–57. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2014): Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér halálának 350. évfordulója. In.: Naptár 2015, 100–111. p.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit (2019): A Zrínyi-kultusz napjainkban a magyar, horvát és szlovén határsávban = The Zrinski Family cult along the Hungarian-Croatian-Slovenian border. In.: Hadtudományi szemle : ZMNE Kossuth Lajos Hadtudományi Kar tudományos on-line kiadványa = Military science review, ISSN 2060-0437, 2019, évf. 12, különszám, 361–368.p. <http://epa.oszk.hu/02400/02463/00042/pdf/doi:10.32563/hsz.2019.1.ksz.24>.
- › ZÁGOREC-CSUKA Judit. Kult Zrinskih danas u hrvatskom, mađarskom i slovenskom graničnom području. V: FELETAR, Dragutin (ur.), ZÁGOREC-CSUKA, Judit. Zrinski - od Bribirskih Šubića do Čakovečkih Zrinskih (1102.-1347.-1546.-1671.-1703.): zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Čakovec-Sisak, 26. i 27. listopada 2018. godine. Čakovec: Letis: Zrinska garda. 2019, 32–40. p.

Atila Pisnjak

Zoltán Gábor in metafizična umetnost

V Galeriji-Muzeju Lendava je bila med 6. marcem in 31. oktobrom 2020 na ogled razstava *Giorgio de Chirico – metafizični umetnik*. De Chirico nedvomno spada med najvidnejše italijanske umetnike 20. stoletja, ki je s svojimi metafizičnimi prizadevanji vplival na ostale ustvarjalce, predvsem na nadrealiste. Razstavo je spremljala manjša, t. i. komorna razstava *Zoltán Gábor in metafizična umetnost*.

deja postavitve te vzporedne razstave se je ponujala sama od sebe, saj se v ustvarjalnem opusu Zoltána Gáborja, ki se je rodil v Lendavi leta 1922, odraža močan de Chiricov vpliv. Na razstavi so bila prikazana predvsem tista njegova dela, na katerih prepoznamo sledi metafizične umetnosti.

Z definicijo pojma metafizične umetnosti imamo težave, saj je ne opredeljujemo le po slogovnih prvinah,

temveč tudi v teoretičnem smislu, kar pa tudi ne ponuja povsem jasnih iztočnic. Čeprav je de Chirico svoje prvo metafizično delo, sliko z naslovom *Enigma nekega jesenskega popoldneva*, ustvaril leta 1910, je do formalnega oblikovanja skupine *scuola metafisica* prišlo šele leta 1917, ko je v Ferrari spoznal Carla Carro, avtorja prvega teoretičnega dela tega umetniškega gibanja z naslovom *Pittura Metafisica*, ki je izšlo leta 1919. Ker je de Chirico zanemarjal



➤ Razstava Zoltána Gáborja ne lendavskem gradu v letu 2020. (Foto: GML)

definiranje svoje umetnosti, so bili likovni teoretiki prisiljeni na podlagi njegovih slik in izjav sami rekonstruirati bistvo metafizične umetnosti, ki jo pogosto postavljajo ob bok futurizmu, ki se je začel oblikovati in uveljavljati v istem obdobju. Medtem ko so futuristi v središče svoje umetnosti postavljali tehnološki razvoj, dinamizem, hitrost in vzdušje velikih mest, je de Chirico iskal nasprotje navedenega: v svoja dela je poskušal vnesti neminljivost, nepremičnost in togost. Za doseganje tega učinka so mu kot primerna kulisa služili z renesanso in klasicizmom navdihnjen arhitekturno ozadje in kipi v klasicističnem slogu. Ta njegova dela niso žanrske slike, ampak slikovne projekcije podzvesti in onostranskosti (metafizičnosti). V svojih delih je poskušal vizualizirati izključno nematerialne stvari, toda ne v dobesednem pomenu. Pri tem je posegel po Schopenhauerju in za osnovo vzel njegov *rivelazione* oziroma revelacijo, tj. odkritje, razkritje oziroma razodetje. Na ta način je ujel trenutek, ko postane umetnik subjekt čistega spoznanja in zato prejme zunanji impulz, katerega vpliv se odraža v nastanku umetnine. Toda med objektom, ki sproži revelacijo in umetnino, ne sme biti prepoznavne podobnosti. S tem je bil vzpostavljen nov, v umetnosti dotlej neznan odnos, odnos med podzavestjo in razumom. Njegov nedojemljiv element je podzavest sama, saj nam umetnina ne razodene pomena podzvesti, zato jo je možno spoznati izključno z revelacijo. Po de Chiricu je za dekodiranje pomena upodobljenih stvari potrebno poznati metafizični sistem pomenov: »... mi, ki poznamo znamenja metafizične abecede, vemo, kakšno veselje in bolečina tičita v nekem stebrišču, vogalu ulice ali pa celo sobe, na površini neke mize ali robu škatle. Meje teh znamenj ustvarjajo za nas neke vrste moralni in estetski kodeks upodabljanja, mi pa ustvarimo z našo jasnovidnostjo v slikarstvu novo, metafizično psihologijo stvari.«¹

Na nekaterih Gáborjevih slikah prepoznamo metafizične prvine, ki nedvomno izvirajo iz del de Chirica. Analogije so v nekaterih primerih zelo očitne, v drugih pa na velikega prednika spominjajo le določene značilnosti, motivi in kompozicijska podobnost. Na lendavskem gradu sta bili razstavljeni dve Gáborjevi sliki, ki sta se zgledovali po de Chiricovi umetnosti: *Poteptan cvet* in *Trofeje I*. Podobno kot pri marsikaterem de Chiricovem delu, je



☉ Zoltán GÁBOR, *Tovarna v nedeljo 5.* (»Ad memoriam Piero della Francesca«), 1978, olje, platno (Foto: GML)

tudi tukaj glavni motiv z arhitekturnimi elementi obdan trg. Arkadne loke lahko razumemo kot stilizirano renesančno ali klasično arhitekturo. Na de Chiricovi sliki *Enigma ure* iz leta 1911 se je prvič pojavil motiv niza arkad, ki je postal pomemben element njegovih metafizičnih slik. Brez slehernega okrasja naslikani arhitekturni elementi niso bili namenjeni poudarjanju monotonosti, ampak predvsem poudarjanju kontinuitete in stabilnosti, saj je njihov pomen stalen, kljub temu da se razporeditev odprtin v prostoru spreminja. Razen tega so pomemben simbol razmejitve dveh prostorov, notranjega in zunanjega. Vrata sicer ločujejo dva prostora, a kljub temu omogočajo prehajanje med njima, zaradi česar jim pripisujejo v številnih filozofijah in verstvih simboličen pomen. V svoje zunanje prostore, trge je italijanski umetnik večkrat postavil kakšen drug motiv, običajno klasicistične kipe ali torze. Pri Gáborju namesto kipov najdemo na eni sliki cvetlico na tleh, na drugi pa človeške glave, ki visijo s stebra. Govora je o pomenskem razhajanju, saj je de Chirico z antičnimi kipi želel uprizoriti neminljivost, nepremičnost in togost, v nasprotju s tem je Gábor v motivu cvetlice in človeških glavah naslikal minljivost. Gábor je de Chiricovo umetnost omenjal v povezavi z »občutkom tesnobe«, ki se odraža v njegovih »trgih, ki so sestavljeni z brutalno racionalnostjo«.² Pisal je predvsem o stilističnih in motivnih prvinah, ne pa o samem ideološkem ozadju, iz česar lahko sklepamo, da je prevzel le elemente meta-

1 Atila PISNJAK: *Giorgio de Chirico – metafizični umetnik* (katalog razstave), Lendava, 2020. 5–6.

2 Zoltán GÁBOR: *Tizenegyedik levél*, In: Postagalamb. Pomurska založba, Murska Sobota, 1982. 56–58.



● Zoltán GÁBOR, *Trofeje*, 1991, olje, platno (Foto: GML)

fizične umetnosti, ne pa tudi njene teoretične podlage. To seveda ne pomeni, da njegove slike nimajo metafizičnega pomena, ampak nam to sporoča, da je Gábor v prvi vrsti prevzel stilske prvine metafizične umetnosti.

Te stilske analogije se ne odražajo le na teh dveh njegovih slikah, temveč tudi na ostalih delih. Splošna vzporednica med Gáborjevimi in de Chiricovimi deli je statičnost in brezčasnost slik. Vendar se Gábor – za razliko od de Chirica – ne izogiba upodabljanju človeških figur, ki pa so vedno v določeni pozi, nikoli v gibanju. Podobno kot italijanski mojster s svojimi lutkami, se tudi Gábor otepa poosebljanja: figure pogosto nimajo obraza. V njegovem ustvarjanju zavzema posebno mesto prostor, ki ga podobno kot de Chirico občasno ograjuje s stavbami in arkadami, občasno pa dopušča, da se horizont umakne v globino slike.

Podobno kot pri de Chiricu imamo ob opazovanju Gáborjevih pogosto občutek, da je vsak element, motiv, detajl, barva, kompozicija premišljeno nanešena in nič ni prepuščeno naključju. Po Gáborjevem prepričanju umetniška vrednost nekega dela izhaja iz namere, ki je jasno artikulirana vsebina, iz ideje, ki mora biti špekulativno urejena in iz izvedbe, kar je racionalna izgradnja sistema.³

³ Zoltán GÁBOR: *Tizenegyedik levél*, In: Postagalamb. Pomurska založba, Murska Sobota, 1982. 75.

Vida Dorian, Bandi Szabolcs

A nárcizmus egy másik megközelítése



Grafika:
<https://blogs.sch.gr/chkazolias/students-work/myths/>

A nárcizmus mítosza: A nárcizmus jelenségének elnevezése visszanyúlik egészen az ókori görög mitológiáig. A történet Narcissusról, Cephisus vizi isten és Leiriophé nimfa közös gyermekéről szól, akinek már születéskor megjósolták, hogy akkor fog csak megöregedni, ha nem ismeri meg önmagát (Thoma, 2019).

A legenda alapján Narcissus elutasítja Ekho nimfa szerelmét. A történet szerint az ifjú kegyetlen választ adott Ekho közeledésére: „Félre az utamból, meghalok inkább, mintsem hogy a tied legyek!”, aki belehalt a fájdalomba, és csak a hangja maradt meg ebben a világban. Bosszúból Aphrodité, a szerelem és a szépség istennője elátkozza Narcissust, aki a legközelebbi tükörbe nézéskor beleszeret saját tükörképébe, s innentől nem képes mást szeretni saját látványán kívül. Ezek után az ifjú nem tudott elszabadulni a patak vizétől, ahol önmagában gyönyörködhetett, s végül belehalt az önmaga iránt érzett szerelmébe. Halála után a teste helyén nárciszok nyíltak (Bandi, 2020).

Ez a mítosz a nárcisztikus személyiségvonások nagyon sok aspektusát magában hordozza. A kegyetlenség és az agresszivitás, amellyel Narcissus elutasította Ekho nimfát, nagyon sokszor részei egy alapvető nárcisztikus személyiségnek. Kiemelendő az empátia és a kötődés kialakításának a hiánya is, amelyek megmutatkoznak az elutasítás módjában. A történet legvégén Narcissus beleszeret a saját tükörképébe, amely önimádatot és bizonyos tekintetben egyben torz képet is fest a főszereplőről. Jól láthatjuk, hogy bár a történet több mint kétezer évvel ezelőtt, az ókori görögök idejében íródott, már akkor is megfigyelhető volt egy olyan tünetegyüttes, amely ma az egyik legelterjedtebb modernkori „betegség”, a nárcizmus magját képezi.

› A nárcizmus kialakulása

A nárcizmus nagymértékű, 59%-os öröklékenységet mutat (Gyuris, Meskó és Tisljár, 2014). Amit felfoghatunk úgy,

hogy a géneknek kardinális szerepük van a személyiségjegy kialakulásában, azonban a másik oldalról tekintve, a környezetnek még mindig jelentős szerepe van abban, hogy kifejeződik-e ez a személyiségjellemző vagy sem.

Otto Kernberg a családban uralkodó hideg, érzéketlen, rideg szülői gondolkodást állítja a középpontba, amely a legnagyobb kockázati forrás a nárcisztikus személyiségvonások kialakulásához vezető út első lépcsője. Erre a gyermek frusztrációval és dühvel reagál. Ilyenkor úgy érzi, hogy értéktelen, s bármit is tesz, annak nincs értelme. Ezek az érzések, amiket ilyenkor átél, alkotják a személyiségének a magját. Később ezekből merítkezve alakítja ki mint egy védőfalat, a nárcisztikus személyiséget (Gyuris, Meskó, Tisljár, 2014).

Kohut ellenben a szülőknek a tükröző szerepére teszi a hangsúlyt, és a nárcisztikus személyiség kialakulását egy elakadásnak tekinti (Bandi, 2014a). Az elmélet alapján az összes olyan pozitív történés, amit a gyerek a korai éveiben átél, és szüleitől kap, kialakítja azt az elképzelést benne, hogy ő értékes mások számára. Ez tökéletes állapotot alkot a harmonikus családi körben, viszont amint belép a kortársak közösségébe - óvoda, iskola -, ez az elképzelés minden bizonnyal sérülni fog. Ha a sérülés túl nagy, vagyis az idilli elképzelés és a valóság között túlságosan is nagy a szakadék, akkor a gyermek nem képes azt feldolgozni. Ez adódhat a személyiségéből, de adódhat abból is, hogy a szülei irreális elvárásokkal fordulnak felé. Ilyenkor a gyerek a saját grandiózus (nagyyszerű) fantáziáin keresztül próbálja fenntartani az önbecsülését, az önértékelését és mindenhatóságának érzetét. Kohut szerint ez a fantáziavilágba való menekülés, és annak a világnak a kivetítése a valóságra hoz-

hatja létre a nárcisztikus személyiséget (Gyuris, Meskó, Tisljár, 2014).

› A nárcizmus mai megközelítése

A nárcizmust hosszú éveken keresztül patológiás személyiségzavarként kezelték. A 20. századtól fogva viszont ez a személyiségvonás egyre elterjedtebbé vált, s már nem lehetett kizárólag patológiának titulálni (Bandi, 2014b). Mostanra már a nárcizmus az egyik legelterjedtebb modernkori „rendellenességgént” van számon tartva. A jelenséggel kapcsolatos gondolati átforgatásban, melyben a patológiás bélyegből dimenzionális személyiségvonás lett, fontos szerepet játszott a humanisztikus pszichológia, a pozitív pszichológia, valamint az egészségpszichológiai fogalmak átkeretezése is.

Korábban a nárcizmussal kapcsolatban leginkább a grandiózus (nyílt) fajtáját ismerték az emberek és a témában érdeklődő szakemberek, viszont a mai megközelítésben fontos támpontként szolgál a jelenség vulnerábilis (rejtett) formája is. A két nárcizmusfajtát, bár hasonló maggal rendelkeznek, eddig mindenképp külön vizsgálták. Bandi Szabolcs (2014a) úgy véli, hogy a nárcisztikus személyiségvonást mindenképp egy dimenzióként kell elképzelnünk, s nem lehet a grandiózus és a vulnerábilis nárcizmust külön kategóriaként kezelni. A két típus között vannak különbségek, de számos közös tulajdonsággal is rendelkeznek, amik nagyon jól rámutatnak arra, hogy egyáltalán nem szükségszerű a külön kategóriába való besorolásuk. Mind a grandiózus, mind pedig a vulnerábilis nárcizmusra jellemző: a korlátlan önbecsülés, az arrogancia, az érzelmi ridegség (nehezen, vagy egyáltalán nem képesek felismerni mások érzelmi állapotát), úgy érzik, hogy többek másoknál, a túlzott mértékű csodálat elvárása, valamint gyakran fantáziálnak a sikerről, a győzelemről.

Ennek ellenére az emberek többsége a nárcizmust legfőképpen csak a grandiózus nárcizmussal azonosítja. Ez a szemlélet valószínűleg azért tudott elterjedni, mert a két típus közül ez az, amelyik könnyebben megfogható, látványosabb, egyszerűbb példákon keresztül szemléltetni. Az ilyen személyiségvonással rendelkező személyekre jellemző a túlzott extravertizmus, az agresszió, a határok átlépése, a siker, a tökéletesség hajszolása,

valamint ezeknek a fantáziavilágban való megteremtése (Pincus, 2010; Vida, 2019). Ezeknél a személyeknél a belső üresség, értéktelenség átélése ritkán jelentkezik (Bandi, 2014a). Ezzel szemben a vulnerábilis nárcizmus - sokszor használják a „mimóza nárcizmus” fogalmat is - jeleit mutató személyek sokkal zárkózottabbak és visszahúzódnak. Ezt a típust nehéz példákon keresztül szemléltetni, mivel rájuk a féltékenység, a viselkedés gátlása jellemző (Bandi, 2014a). Az alapvető jellemvonások - a „nárcisztikus mag” - itt is megfigyelhető, de félelemmel párosul. A legnagyobb különbség a grandiózus és a vulnerábilis nárcizmus között az, hogy ezek a jelenségek többsége milyen módon játszódik le. A rejtett formánál a folyamatok inkább intraperszonális jellegűek – úgy mond a személy lelki világában történnek meg. Rájuk is jellemző az önimádat, a hatalomvágy, a mindenhatóság, de ők az életük legnagyobb részében képesek ezt elnyomni. Az elnyomás miatt pedig belső vívódás tud kialakulni, ami gyakran vezethet akár depresszióhoz is (Vida, 2019).

A grandiózus és a vulnerábilis nárcizmus megkülönböztetése még talán az önértékelésen keresztül is lehetséges (Brummelman, Thomaes, 2016), mivel a grandiózus fajtára általában jellemző a magasabb önértékelés, viszont a vulnerábilis fajtára inkább az alacsonyabb (Bandi, 2014a; Bandi, 2012).

› A nárcizmus evolúciós megközelítése

Az evolúciós pszichológia a környezethez és a szociális közeghez való alkalmazkodásokat vizsgálja. A tudományág Darwin munkásságában gyökerezik, s a mai napig is arra keresi a választ, hogy az egyes kialakult viselkedések vagy éppen személyiségvonások milyen előnyökkel – és hátrányokkal (úgy mond költségekkel) – járnak, miért alakulhattak ki, s miért maradhattak fenn a mai napig.

Amikor a nárcizmust evolúciós szemszögből közelítjük meg, elengedhetetlen megemlíteni a sötét triád fogalmát. A sötét triád – vagy sokszor sötét hármasként is említett - vonások egy olyan csoportja, aminek a tagjai a pszichopátia, a machiavellizmus és a cikkben is tárgyalt nárcizmus. Ez a koncepció azért alakult ki, mert a kutatók az idő előrehaladtával a három személyiségvonás között nagymértékű hasonlóságokat véltek felfedezni,

melyet úgy neveznek, hogy „sötét mag”. Gyuris, Meskó és Tisljár (2014) könyve alapján, a sötét mag egy tulajdonsághalmaz, amiben szerepel: az emocionális hidegség, a felszínesség, az énközpontúság, az agresszivitás, a morális érzelmek hiánya, a saját érdekek előtérbe helyezése, valamint mások manipulálása. Evolúciós nézőpontból a sötét hármas tagjai, s így a nárcisztikus személyiségvonással rendelkező személyek is, egy alternatív stratégiát – túlélési módot – folytatnak (amivel a különböző problémákkal meg tudnak küzdeni), az úgynevezett galamb-héja stratégiát. Erre a stratégiára jellemző, hogy a képviselői főleg férfiak, akik rövidtávon próbálják maximalizálni a nyereségeiket, s nem törődnek a hosszútávú következményekkel. A galamb-héja stratégia jellegzetességei: a gyors haszonszerzés, a felszínes kapcsolatok kialakítása, a célok gyors elérése, mások manipulálása, a kockázatvállalás, az impulzivitás.

Amit fontos kiemelni, hogy az evolúciós pszichológia csakúgy, mint a modern pszichológia különböző irányzatai, nem patológiaként tekint a nárcizmusra. Ez a nézőpont alapján a nárcizmus, mint a sötét triád többi tagja, egy alkalmazkodási forma a jelenkor nehézségeihez.

A stratégia fontos támpontja, hogy a héják - ebben az esetben a sötét triád tagjai - kevesebben legyenek, mint a galambok, hiszen a héják kihasználják a galambokat, s amennyiben elszaporodnának, és a számuk meghaladna egy bizonyos határt, akkor az egyensúly felborulna, s a stratégia már nem lenne alkalmazható (Gyuris, Meskó és Tisljár, 2014).

Láthatjuk, hogy ez a fajta stratégia igen kockázatos, ennek ellenére mégis fennmaradt. Mik lehetnek azok az előnyök, amik miatt mindenképp megéri folytatni ezt az élettörténeti stratégiát? A válasz az, hogy nagy előnyökkel jár viszonylag csekély idő alatt. Viszont ez semmiképp se működhetne egy alapvető személyiségvonás nélkül. Hiszen a sötét hármas tagjai gyorsan és könnyen tudják váltogatni a partnereiket, mivel nincs érzelmi kötődés, kevésbé, vagy szinte egyáltalán nem élnek át morális-szociális érzelmeket, mert úgy érzik, hogy nincsenek korlátaik (Gyuris, Meskó és Tisljár, 2014). Kiemelendő, hogy ez a stratégia valószínűleg a modern kor és környezet egyik terméke. Az iparosodott, városiasodott kultúrában az emberek kevésbé ismerik egymást, idegenek között élnek, a kisebb rokoni közösségek felbomlanak. Ezek pedig

mind hozzájárulnak a galamb-héja stratégia alkalmazásához, mivel ebben a környezetben könnyebb kihasználni a másikat, mert valószínűleg többet nem fognak találkozni a személyek egymással, így még kisebb a büntudat lehetősége (Gyuris, Meskó, Tisljár, 2014).

› A nárcizmus és az önértékelés kapcsolata

A pozitív pszichológiai elemekből kiemelkedően fontos lehet a nárcizmussal kapcsolatban az önértékelés. Mint már korábban is említettem, az önértékelés lehet az egyik olyan tényező, ami alapján el lehet különíteni a grandiózus és a vulnerábilis nárcizmust egymástól. Az önértékelést már számos különböző nézőpontból vizsgálták. Az egyik megközelítés alapján elmondhatjuk, hogy az önértékelés olyan kiértékelő rendszer, amely segítségével a személy cselekvés közben tud reflektálni saját gondolataira, véleményt alkotni az én és a jelenlegi helyzet kapcsolatáról (Zagyváné, 2017). Zagyváné szerint ez a kiértékelő rendszer magába foglalja: a saját érzéseinket, az érzésekről kialakított véleményünket és egy belső motivációs tényezőt.

A grandiózus nárcizmusban és a magas önértékelésben az a közös, hogy mind a két esetben a személy pozitívan látja önmagát. A különbség viszont az, hogy milyen módon (Brummelman, Thomaes, 2016). Rosenberg szerint (1965) a magas önértékelés arról ad számot, hogy a személy mennyire érzi magát hasznosnak, értékesnek, míg a nárcisztikusnak az a fontos, hogy mennyire tud mások felett állni, mennyivel tud több lenni a másiknál. A nárcisztikus személyiségvonással rendelkezők nagyon sokszor látják magukat többnek és jobbnak másoknál, de attól még nincsenek kibékülve önmagukkal (Brummelman, Thomaes, 2016). Ezek mellett pedig ki kell térni arra a jelenségre is, hogy nem minden magas önértékeléssel rendelkező személy nárcisztikus. Ezek ellenére az önértékelést nagyon sokszor hozzák kapcsolatba a nárcizmussal. Ennek az egyik oka az lehet, hogy a nárcisztikus személyiségvonás és a stabil önértékelés kialakulásának a kezdete körülbelül egyszerre történik (Brummelman, Thomaes, 2016), viszont a két jelenség fejlődése teljesen más irányokat vesz. Erre Brummelman és Thomaes (2016) egy olyan példát hoz, hogy az önértékelés a serdülőkorban a legalacsonyabb,

ott éri el a mélypontját, s a felnőtté válással - ahogy erősödik a személyiség - egyre csak nőni fog. A nárcizmussal pedig sokszor ellenkező a helyzet: az éretlen személyiség védekezik vele, így sokszor pont a serdülőkorban jönnek elő a nárcisztikus személyiségvonások. Sok esetben tapasztalható, hogy a nárcisztikus személyiségvonások felerősödnek az önértékelés hanyatlásával, valamint fordítva is megfigyelhető ez a jelenség (Brummelman, Thomaes, 2016). Ezek alapján elmondható, hogy a nárcizmus és az önértékelés kapcsolata kissé paradox képet fest le a fellelhető tanulmányok alapján. Ebből is jöhetett az a megközelítés, hogy az önértékelés pont a nárcizmus két fajtájának elkülönítésére lehet alkalmas (Bandi, 2012).

A leírtak alapján láthatjuk, hogy a nárcizmus igen szerteágazó jelenség, és a pszichológiai kutatások történelme során már több szempontból is megközelítésre került. Nagyon fontos megértenünk a nárcizmus kialakulását, mivel ez az első lépés ahhoz, hogy igazi mélységekbe tudjunk merülni a téma kutatása során. Ezek mellett meg kell értenünk, hogy a nárcizmus megközelítése – hasonlóan a lélektan más területeihez – nagyon sok változáson ment keresztül. A patológiaként számon tartott jelenség ma már olyan gyakran jelentkezik, s olyan mértékben terjedt el a nárcizmus „stigmával” történő dobálózása a köztudatban, hogy a mai pszichológiai irányzatok többsége nem tekinti betegségnak – a szó klasszikus értelmében – a nárcizmus jelenségét.

Az egyik ilyen irányzat – amely meghatározza a modernkori pszichológiát – az evolúciós pszichológia. Ebből a szemszögből a nárcizmus egyfajta alkalmazkodásnak tekinthető, amit a modernkori környezet különböző jellegzetességei mindenképp csak előre lendítettek. Talán ezzel is magyarázható a nárcizmus „elterjedése” a huszadik, illetve a huszonegyedik században. Az evolúciós pszichológia viszont a legtöbbször a nárcizmust nem önmagában, hanem a sötét triád tagjaival – aminek a nárcizmus is a tagja – vizsgálja. Nagyon fontos közös pont a három tag között az empátia hiánya vagy mérsékelt jelenléte. A pozitív pszichológiai elemek közül a cikk az önértékeléssel foglalkozik, amire nagymértékben kihathat egy nárcisztikus személyiségvonás megléte. Ma már egyre többen próbálják kiemelni a nárcizmus pozitív oldalát, hiszen gyakran karizmati-

kussá teheti a személyt, valamint magabiztosságot tud kölcsönözni neki.

Lezárásképp, hogy a nárcizmushoz méltó hasonlaltal éljek, elmondható, hogy ez a rövid cikk csak a felszín mutatja meg arról a bizonyos patak vizéről, ahol Narcissus beleszeretett saját tükörképébe, a nárcizmus komplexebb, mélyebb tartalmait nem elemzi részletesen.

IRODALOM:

- › Bandi, Sz. (2012). *Izgalmak és nárciszok: A nárcizmus két fajtája és a szenzoros élménykeresés összefüggései*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet Személyiség- és Egészségpszichológia Tanszék.
- › Bandi, Sz. (2014a). *Nárcizmus: Struktúra és kötődés*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet Személyiség- és Egészségpszichológia Tanszék.
- › Bandi, Sz. (2014b). *Az NPI és HSNS-MCNS tesztek pszichometriai eredményei, korábbi empirikus adatok*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet Személyiség- és Egészségpszichológia Tanszék.
- › Bandi, Sz. (2020). *A nárcizmus kézikönyve*. Elméleti és kutatási segédlet. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet.
- › Brummelman, E., Thomaes, S., Sedikides, C. (2016). Separating narcissism from self-esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 25(1). 8-13.
- › Gyuris, Petra és Meskó, Norbert és Tisljár, Roland, eds. (2014) *Az evolúció árnyoldala: A lelki betegségek és az alternatív szexualitás darwini elemzése*. Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest.
- › Pincus, A. L., & Lukowitsky, M. R. (2010). *Pathological narcissism and narcissistic personality disorder*. Annual review of clinical psychology, 6, 421-446.
- › Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- › Thoma, L. R. (2019). *Az önértékelés jelentősége a valláspedagógiában - Különös tekintettel a serdülőkorú fiatalok keresztény nevelésére a hit- és erkölcstanórán* (doktori disszertáció). Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem.
- › Vida Dorian (2018). *Nárcizmus a zenészek körében*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet Általános és Evolúciós Pszichológiai Tanszék.
- › Vida Dorian (2019). *A nárcizmus megjelenési formái*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet Személyiség- és Egészségpszichológia Tanszék.
- › Zagyváné Szűcs, I. (2017). *Az önértékelés szerepe gyakorló pedagógusok szakmai önismeretének alakulásában. Képzés és gyakorlat: Training and Practice*, 15(1-2). 175-194.

Dejan Süč

Iskanje izgubljene skupnosti

V letu 2020, ki se ga bomo v največji meri prav gotovo spominjali po zdravstveni krizi, ki je zajela celoten planet, obeležujemo tudi nekaj obletnic pomembnih družbenih dogodkov, ki so posredno in neposredno vplivali na življenje ljudi v Lendavi in okolici. Pred stotridesetimi leti je v Dolnjo Lendavo prvič prisopihala *lokomotiva*, ki je vzpodbudila dodaten razmah gospodarstva in omogočila do tedaj neslutene možnosti mobilnosti. Pred stotimi leti je bila podpisana *Trianonska mirovna pogodba*, s katero je velik del Prekmurja pripadel novoustanovljeni Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. V senci teh dveh, resnično ključnih dogodkov, se v letu 2020 spominjamo še ene zgodovinske prelomnice, s katero se je zaključilo tudi obdobje skoraj dve in pol stoletji trajajoče kontinuirane prisotnosti Judov v Dolnji Lendavi. Na svojem zasedanju 1. novembra 2005 je Generalna skupščina Združenih narodov proglasila 27. januar za vsakoletni *dan spomina na žrtve holokavsta*.

Datum ni bil izbran naključno, 27. januarja 1945 je namreč Rdeča armada osvobodila Auschwitz-Birkenau, največje nacistično taborišče smrti na današnjem Poljskem¹. Kot izhaja iz resolucije Evropskega parlamenta ob spominu na holokavst, ta obletnica ni le priložnost za vse, da se spominjamo velike grozote in tragedije holokavsta ter jo obsodimo, temveč tudi priložnost, da se odzovemo in spoprimemo s pretečo nevarnostjo vedno bolj prisotnega stigmatiziranja na podlagi rase, narodnosti, vere, socialne razslojenosti in politične ali spolne usmerjenosti². Z omenjenima resolucijama, tako na evropski kot svetovni ravni, smo sprejeli tudi zavezo, da se vsakoletno spominjamo na eni strani trpljenja vseh žrtev nacističnega in fašističnega nasilja, vsaj v primeru Lendave in celotnega Prekmurja, na drugi strani pa tudi priložnost, da se spominjamo ljudi, ki so dvesto let pred svojo bridko usodo, aktivno, v določenem obdobju zgodovinskega razvoja celo odločilno, vplivali na vse segmente družbenega življenja v Dolnji Lendavi.

Danes je Dolnja Lendava podobno kot večina okoliških mest primerljive velikosti, »judenrein«³. Zamisel o

rešitvi judovskega vprašanja, ki se je udejanjila januarja 1942 na konferenci v Wannseeju v bližini Berlina, je po skoraj osemdesetih letih dosegla svoj namen. V mestu in okolici ni več Judov, nanje ostaja le kolektivni spomin skupnosti in odkrito obžalovanje njihove nesrečne usode. Predvsem srednja generacija Lendavčanov se še jasno spominja Ludvika Blaua in Ladislava Weissa, ki sta bila ena od zadnjih varuhov meščanske duše Dolnje Lendave. Meščanske duše, ki jo je v njeno najlepšo obliko dolga desetletja oblikovala tudi judovska prisotnost.

Judovska prisotnost v Dolnji Lendavi ni bila sama po sebi samoumevna. Kdo so bili, od kod in zakaj so prišli? Zakaj ravno Dolnja Lendava? Odgovor na ta vprašanja ni enostaven. Le redkokatera stvar v zgodovini »Božjega ljudstva« se je tako ciklično ponavljala kot njihovo preganjanje. V nacionalni zgodovini Slovenije se kot temeljni prelomnici judovstva omenjata izgon iz Štajerske leta 1496/97 in izgon iz Kranjske leta 1515⁴ s strani cesarja Maksimilijana I. Habsburškega (1459–1519). Na prvi pogled omenjena izgon z Dolnjo Lendavo nimata veliko skupnega. Cesar Maksimilijan I. je izgnane Jude želel namestiti v svojih obmejnih krajih na današnjem Gradiščanskem, v okolici današnjega Eisenstadta. Ta poteza je imela izrazito pragmatično ozadje, cesar si je namreč od dovoljenj za naselitev obetal plačilo izgnanih Judov.

1 Toš, M., *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, 2012, str. 220.

2 European Parliament resolution on remembrance of the Holocaust, anti-semitism and racism, 27. januar 2005 (URL: <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0018+0+DOC+XML+V0//EN>), citirano 6. 10. 2020.

3 Judenrein, nemški izraz, uporabljen v neposredni povezavi z »dokončno rešitvijo judovskega vprašanja«. Navezuje se

na sklenjen geografski prostor, iz katerega so bili vsi Judje deportirani v koncentracijska taborišča; ki je s tem postal »čist«.

4 Toš, M., *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*, 2012, str. 24–26.



● Slika 1: Bakrena gravura, ki prikazuje izgon Judov iz Dunaja leta 1670⁵

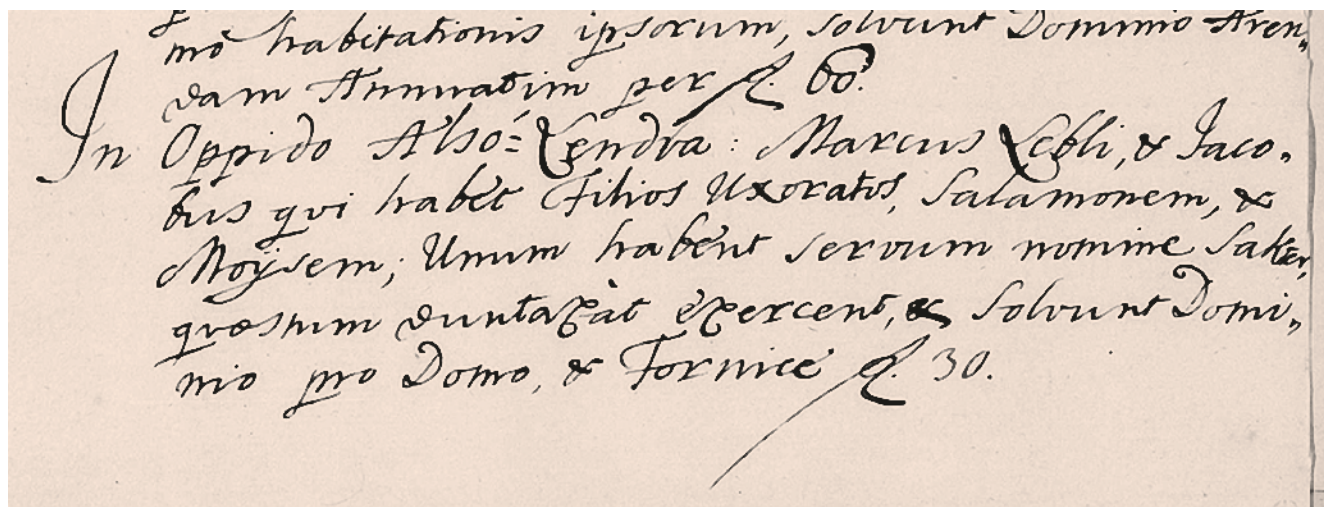
Mnogi od izgnanih mariborskih ter ljubljanskih Judov so se tako začetku šestnajstega stoletja znašli v Dolnji Avstriji in Moravski. Šestnajsto in sedemnajsto stoletje na tem območju sta minili v zagotavljanju določenih privilegijev, povezanih s trgovino in trgovanjem, judovskim družinam s strani zemljiške gospode. Leta 1624 je bila Judom, po več kot dvesto letih, ponovno dovoljena tudi naselitev na Dunaju. V šestdesetih letih sedemnajstega stoletja se je na Dunaju zvrstila serija incidentov, za katere so okrivili Jude v mestu. Januarja 1668 je umrl princ Ferdinand, sin cesarja Leopolda I. (1640–1705), le mesec dni pozneje je zagorelo v cesarjevi palači. Za oba dogodka so dunajski meščani, obremenjeni z zavistjo in privoščljivostjo do Judov, okrivili Jude in naslovili prošnjo na cesarja, naj odredi njihov ponovni izgon. Cesar jim je sledil in 1. marca 1670 odredil popoln izgon judovske skupnosti, ki je tedaj štela med tri in štiri tisoč člani. Velika sinagoga na Dunaju je s popravki leta 1724 postala Leopoldova cerkev, del mesta, v katerem so se Judje lahko naselili po letu 1624, pa je po izgonu postal

Leopoldstadt. V čast istemu cesarju Leopoldu I. je dala družina Esterházy dolnjelendavski grad prezidati v obliko črke L, ki je vidna še danes.

Izgnani dunajski Judje (*slika 1*) so se naselili na posestih rodbine Esterházy na današnjem Gradiščanskem, v okolici Eisenstadta. Zanimivo je, da je imel načrt Jude naseliti na tem istem območju že cesar Maksimilijan I. v začetku šestnajstega stoletja, torej 150 let pred izgonom iz Dunaja. Po prihodu Judov na to območje, so le-ti ustanovili »Siebengemeinden«, združbo sedmih judovskih skupnosti, ki je bila sestavljena iz judovskih skupnosti v krajih Eisenstadt, Mattersdorf, Kobersdorf, Lachenbach, Frauenkirchen, Kitsee in Deutschkreutz. Leta 1711 je bil imenovan tudi rabin Eisenstadta, ki je bil hkrati tudi vrhovni rabin Ogrske in Moravske. Ta vloga je pripadla Samsonu Wertheimerju, znanemu financerju vojn dunajskega dvora in enemu najpomembnejših Judov tega obdobja.

⁵ <http://wwwg.uni-klu.ac.at/kultdoku/kataloge/20/html/1746.htm>, citirano 11. 10. 2020.

Nedolgo po naselitvi je postalo območje sedmih skupnosti premajhno in Judje so se začeli seliti proti jugu, od Kobersdorfa proti Rechnitzu ter Schlainingu in nato še južneje proti Güssingu. Vsem tem posestim je bilo skupno to, da so bile v lasti rodbine Batthyány. Zanimivo je, da je družina Batthyány imela v lasti tudi rakičanski grad in tako sploh ne čudi dejstvo, da je velika večina od najstarejših judovskih družin v Murski Soboti izvirala iz Güssinga. Podobno so prvi člani judovske skupnosti Čakovca prišli iz Schlaininga. Že prvi viri, ki omenjajo Jude v Dolnji Lendavi, potrjujejo tezo o genezi dolnjelendavskih Judov iz Gradiščanskega. V prvem popisu judovskega prebivalstva na območju Habsburške monarhije iz leta 1725–28 so tako prvič omenjeni tudi Judje v Dolnji Lendavi (slika 2).



● Slika 2: Popis Judov v trgu Dolnja Lendava leta 1725–28⁶

Tako se je pred skoraj tristo leti začela zgodba dolnjelendavskega judovstva. Kdo točno so bili Marx Lebli, Marx Jakob in drugi Marx Lebli, je težko povedati, saj so Judje do leta 1787, ko jim je cesar Jožef II. zapovedal

prevzem nemško zvonečih priimkov, uporabljali patronimična poimenovanja. Glede na to lahko povemo le, da gre za Marxa, sina Leblijevega, Marxa, sina Jakobovega in Marxa, sina Leblijevega. Popisi, ki so sledili v sledečih desetletjih nam pričajo o kontinuirani prisotnosti judovstva v trgu Dolnja Lendava. Do porasti skupnosti pride v devetnajstem stoletju in skupnost doseže vrhunec številčnosti leta 1910, ko šteje kar 382 članov ali 13,99 % vsega prebivalstva⁷.

Pred skoraj tridesetimi leti so bili še med živimi člani dolnjelendavske judovske skupnosti, ki so se skozi lastne spomine spominjali judovske skupnosti in njenih članov. Kot posledica tega je tedaj nastalo tudi temeljno delo s področja judovstva v Dolnji Lendavi, publikacija

z naslovom »Židje v Lendavi« izpod peres avtoric Mirjane Gašpar in Beate Lazar.

Danes, trideset let pozneje, v Lendavi ni več nobenega Juda, ustni viri so tako v veliki meri izčrpani. O zlati dobi dolnjelendavskega judovstva v obdobju dualizma, ki se ga v tem članku namenoma nisem niti dotaknil, razen parcialnih in zelo splošnih tem, ne najdemo podrobnejših, znanstveno in sistematično obdelanih raziskav. Imena na nagrobnikih na dolgovaškem judovskem pokopališču so tako zadnji nemi pričevalci o izginuli skupnosti, katere dožemanje postaja vse bolj abstraktno in oddaljeno.

In resnično je na mestu vprašanje. Kaj bo z judovsko kulturno dediščino in spominom na nekdanje cvetočo skupnost čez trideset let?

6 Conscriptio Judaeorum, 1725–28, Comitatus Zaladiensis, Oppidum Alsdorf-Lendava. Prepis popisov se nahaja v članku László Németha, Zsidok Zalában a XVIII. század első felében. V: Zalai történeti tanulmányok 1994. Zalai Gyűjtemény 35. Zalaegerszeg 1994, 17–32.

Prevod: »V Dolnji Lendavi živita Marx Lebli in Marx Jakob. Slednji ima dva poročena sina, Salamona in Mosesa. Družina živi v Rechnitzu. Za trgovino in hišo plačujeta knežji hiši 30 forintov najemnine. Živijo od trgovine, prodajajo grobo sukno, platno, med in razno drobno blago. V obrobnem delu mesta živi Žid Marx Lebli, ki je poročen in ima sina Mosesa. Poseduje tudi štiri konje. Za dve trgovini in eno hišo plačuje 30 forintov najemnine. Razen tega v Lendavi drugega ne plačuje, pač pa v Rechnitzu, kajti tam se nahaja hiša, v kateri živi njegova žena. Lahko svobodno trguje.«

7 Popis držav madžarske svete krone leta 1910, prvi del, glavni podatki o prebivalstvu po krajih, Budimpešta 1912.

Sindi Časar

Fragmenti ženskih društev v Dolnji Lendavi do prve svetovne vojne

Dolnja Lendava se je v času dualizma gospodarsko razvijala, urbanizirala in postajala vse bolj meščanska. Ob razvoju in razcvetu mesta so njeni ugledni meščani ustanavljali različna društva. Med njimi so bila tudi ženska društva, ki so v 19. stoletju nastajala iz ženskih neformalnih druženj. V Dolnji Lendavi so ženska društva oblikovale relativno izobražene ženske višjih slojev, ki so bile vključene v tamkajšnjo družbeno, kulturno življenje. Cilji društev so bili različni, vendar sta izstopala predvsem izvrševanje dobrodelnosti in krepitev verskega življenja.

V stop žensk v javno življenje je odigralo ustanavljanje filantropskih organizacij in dobrotelčnih društev judovske skupnosti. Preko organizirane dobrotelnosti so v lokalnem okolju pomagale številnim pomoči potrebnim, obenem pa izboljšale okoliščine zase in svoj spol. Na območju Hrvaške kakor tudi v Prekmurju so se skoraj v vseh judovskih občinah oblikovale judovske ženske organizacije, le njihova poimenovanja so se skozi čas spreminjala. Raziskovalka dr. Melita Švob najpogosteje omenja izraza kot sta »Izraelsko gospojinsko društvo« in »Israelitično gospojinsko dobrotvorno društvo«¹, medtem ko zgodovinar Vladimir Kalšan uporablja imenovanje »Židovsko žensko društvo«². Za območje Prekmurja raziskovalec dr. Marjan Toš uporablja v svoji knjigi izraz »židovsko društvo žena«³, sama bi za judovske ženske organizacije v Prekmurju v času do prve svetovne vojne uporabljala izraza *Judovsko žensko dobrodelno društvo*⁴ ali le *Judovsko žensko društvo*.

Judovsko žensko dobrodelno društvo

V Prekmurju so bila judovska ženska društva prva, šele kasneje so sledila evangeličanska in katoliška. Na Madžarskem je prvo judovsko žensko društvo bilo ustanovljeno že leta 1866.⁵ Po virih sodeč pa je v Prekmurju prvo judovsko žensko dobrodelno društvo ustanovljeno leta 1882, in sicer v Murski Soboti.⁶ Več kot desetletje kasneje, leta 1899, pa so se začele pobude o ustanovitvi še v Dolnji Lendavi, kjer je bilo navdušenje nad dobrodelnostjo vidno v skoraj rekordnem članstvu.⁷ Ministrstvo v Budimpešti je statut *Judovskega ženskega dobrodelnega društva* potrdilo leta 1900. V Dolnji Lendavi je po do sedaj raziskanih podatkih že obstajalo žensko dobrodelno društvo, vendar za zdaj ni razvidno, če je morda šlo za katoliško. Status za t. i. *Alsólendvai Jótékony Nőegylet* je bil potrjen leta 1883.⁸ Medtem ko ustanovitev tega društva Sándor Bőzse

1 Švob, Melita. »Razvoj ženskih općin o židovskih dobrotvornih organizacija«. V: *Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj*, ur. Ognjen Kraus. Zagreb: Židovska općina, 1998. https://www.academia.edu/37509013/MELITA_%C5%A0VOB_Razvoj_%C5%BEenskih_op%C4%87ih_i_%C5%BEidovskih_dobrotvornih_organizacija (dostop: november 2019).

2 Kalšan Vladimir. *Židovi u Međimurju*. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2006.

3 Toš, Marjan. *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, 63.

4 V Dolnji Lendavi v madžarščini imenovano *Alsólendvai izraelita jótékony nőegylet*, v Murski Soboti pa *Muraszombati izraelita nőegylet*. Povsem legitimen prevod za Prekmurje, kjer je uporaba besede »Žid« in ne »Jud« zgodovinsko bolj prisotna, je imenovanje Židovsko žensko dobrodelno društvo.

5 Pesti Izraelita Nőegylet. Magyar zsidó lexikon. <https://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0713.html> (Dostop: december 2019).

6 »A muraszombati járás területén.«
Muraszombat és vidéke, 4. 1. 1885, 4.

7 »Izr. nőegylet Alsó-Lendván.«
Alsó-lendvai hiradó, 12. 2. 1899, 2.

8 Alsólendvai Jótékony Nőegylet. <https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/polgari-kori-egyesuletek/adatlap/12763?search=Muraszombati%20J%C3%B3t%C3%A9kony%20Kereszt%C3%A9ny%20N%C5%91egyes%C3%BClet&term=eyJxJjoiTXVYXN6b21iYXRpIpcdTAwZjN0XHUwMGU5a29ueSBLZXJlc3p0XHUwMGU5bnkgTlx1MDE1MWVneWVzXHUwMGZjbGV0Iiwia2NiOiOnsiZGJfaWQiOnsiNjdjNmExZDdjZTU2ZDNkNmZhNzQ4YWVlZDlhZjNmZDciOiI0NyJ9fSwic29ydCI6InNjb3JlIiwiaXYXEiOiIlLCJhcVR5c3GUiOiIifQ==&curr=1> (dostęp: november 2019).

v članku o dualizmu v zalski županiji postavlja pod datum 9. februar 1879.⁹

Obe judovski društvi v Prekmurju sta bili po vodstveni strukturi sestavljeni podobno. Glavni odbor je sestavljal pet funkcij, in sicer funkcijo predsednice, podpredsednice, blagajničarke, nadzornice in tajnice. Sledili so še voljeni člani odbora, dodatni člani in tri članice komisije.¹⁰ V odborih društev so si pomembna mesta delile večinoma žene pomembnejših moč v verskih občinah.¹¹ V dolnjelendavski je bila to Hermina Wollak, roj. Hochsinger – žena odvetnika in predsednika judovske skupnosti dr. Adolfa Wollaka.¹² Bila je prva in edina predsednica dolnjelendavskega judovskega ženskega društva od ustanovitve pa vsaj do konca 1. svetovne vojne. Kot izvoljene članice in nadzorni odbor so tvorile žene pomembnejših lokalnih veljakov, od zdravnikov, predsednikov hranilnic, lastnikov podjetij, večjih trgovin. Čast in ugled v družbi teh dam je pomenil veliko, prostora za nemoralnost in kršitev pravil

ni bilo. Ena izmed zelo uglednih dolnjelendavskih gospa, ki je bila v časteh celemu mestu, je bila Betti Freyer, roj. Rosenberg – žena Filipa Freyerja. Znana je bila po svoji dobrodelnosti in je bila tudi ena izmed ustanoviteljic dolnjelendavskega judovskega ženskega društva.¹³

Podpredsednica društva je sprva bila Betti (Borbála) Freyer, rojena Rosenberg, žena Filipa (Fülöp) Freyerja, s katerim sta imela osem otrok, eden izmed njih je bil Mór Freyer – slikar Márton Faragó, rojen leta 1880 v Dolnji Lendavi.¹⁴ Od leta 1911 naprej pa podpredsedniško mesto društva zasede žena splošnega zdravnika dr. Jožefa Brünnerja – Elza Brünner. Ta že leta 1908 postane tudi članica odbora. Na mestu nadzornice najdemo, od ustanovitve do prve svetovne vojne, ženo rabina dr. Antala Rudolferja, Katico Rudolfer¹⁵, rojeno Jámbor.¹⁶ Na mestu blagajničarke pride skozi leta le do ene zamenjave. Žal njenih polnih imen nisem našla v virih.

Mesto tajnice v društvu pa je zasedala vrsto let znana Hermina Löweinstein, učiteljica na dolnjelendavski judovski šoli.¹⁷ Bila je vezivo dobrodelnega delovanja in je med drugim skrbela za objave v časopisju, ki je poročalo o dobrodelnosti društva, pozivalo k udeležbi dobrodelnih dogodkov, podajalo poročila letnih sestankov društva ipd. Leta 1903 se je gospodična poročila s trgovcem Belo Brünnerjem in spremenila priimek.¹⁸ Po vsej verjetnosti je vloga učiteljice in tajnice pripomogla tudi k odločitvi, da so sestanke društva, ki so potekali enkrat do dvakrat letno, izvajali v učilnici dolnjelendavske judovske osnovne šole.

Kljub temu da so judovska ženska društva nastajala na pobudo rabina ali predsednika verske občine, so le-ta večinoma vodile ženske. Društvo v Dolnji Lendavi je na svojem vrhu – v članskem odboru, imelo daljšo kontinuiteto in bilo sestavljeno izključno iz ženskih predstavnic. S slednjim dejstvom se pohvalijo tudi v časopisju, češ da

9 Sándor, Bőzse. »Zala megye dualizmus kori egyesületi katasztere.« V: *Zalai történeti tanulmányok – Zalai gyűjtemény 42.*, ur. Káli Csaba, 181–236. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár, 1997, 188.

10 Med voljenimi člani odbora izstopajo predvsem žene dolnjelendavskih trgovcev. Med članicami, ki so plačevale članarino, so bile: Kátte Pollak (roj. Wagner) – žena trgovca z začimbami Jožefa Pollaka, Katalin Schwarz (roj. Strauss) – žena uglednega lendavskega Juda Móra Schwarcza, Betti Brünner (roj. Frischauer) – žena Samuja Brünnerja, Katalin Schwarcz (roj. Deutch) – žena Karolya Schwarcza, zelo znana po dobrodelnosti in pomembni vlogi v društvu Betti Pollak (roj. Neuwirt) – žena Lázárja Pollaka, Betti Wortmann (roj. Weisz) – žena trgovca z modnim blagom Benőja Wortmanna, Terezija Arnstein (roj. Sonnenberg) – žena trgovca Arnsteina Benőja, Berta Eörsi (roj. Arnstein) – žena Gyule Eörsija, Julia Weisz (roj. Reichenfeld) – žena Lipota Weisza, Katalin Reichenfeld (roj. Maschankzer) – žena Sandorja Reichenfelda, Elsa Brünner (roj. Hermann) – žena dr. Jozsefa Brünnerja, Hermina Brüll (roj. Baum) – žena Lipota Brüll, Regina Rosenberg (roj. Goldmann) – žena Móra Rosenberga, Theodora Balkanyi (roj. Mayer) – žena tiskarja in trgovca Ernesta, Gizela Freyer – žena trgovca Lipota Freyerja, Anna Bader – žena čevljarja Adolfa Baderja, Malvina Blau – žena Henrika Blaua, Fani/Ilona Eppinger – žena Samuja Eppingerja in mnoge druge.

11 Judovsko žensko društvo v Murski Soboti je od ustanovitve leta 1882 do leta 1889 vodila Regina Ascher. Od leta 1890 pa predsednica postane Matilda Arvai, ki vodi društvo vsaj deset let. Slednja je bila mati Elizabete, poročene z odvetnikom Sandorjem Valijjem in mati veletrgovca Vincenca, poročenega z Vero roj. Knaus, ki je leta 1936 postal predsednik judovske občine, bil večletni predsednik SK Mura in ustavni član muzejskega društva. Matilda Arvai je umrla v visoki starosti maja leta 1934. Kot predsednico judovskega ženskega društva leta 1910 in še leta 1929 najdemo imenovano ženo dr. Vilmosa Geigerja. Na podpredsedniškem mestu najdemo Mari Berger – ženo Jožefa Bergerja, od leta 1890 naprej pa Regino Neumann.

12 »Izr. nőegylet Alsó-Lendván.« *Alsó-lendvai híradó*, 12. 2. 1899, 2.

13 »Hírek: Halálózás.« *Alsó-lendvai híradó*, 13. 2. 1910, 3.

14 Več o slikarjevem življenju v knjigi dr. Lendvai Kepe Zoltána, *Egy lendvai festő a fronton/Lendavski slikar na fronti: Faragó Márton*.

15 Katica oz. Katalin Rudolfer umre med deportacijo Judov leta 1944 v Nagykanizsi v starosti 77 let.

16 »Izr. nőegylet Alsó-Lendván.« *Alsó-lendvai híradó*, 12. 2. 1899, 2.

17 V Dolnji Lendavi je učila od 1. oktobra 1896 pa vse do leta 1919 na 6. razredni judovski šoli z izjemnim uspehom. V novi državi je bila odpuščena, nato pa upokojena (vir: SI PAM/0089 Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje 1920–1941, šk. 12, ovoj 1603, »Dopisi«).

18 »Esküvő.« *Alsó-lendvai híradó*, 6. 12. 1903, 3.

LETA	PREDSEDNICA	PODPREDSEDNICA	BLAGAJNIČARKA	NADZORNICA	TAJNICA
1899–1908	Hermina Wollak, roj. Hochsinger (dr. Wollák Adolfné)	Betti Freyer, roj. Rosenberg (Freyer Fülöpné)	(Kormos Árminé)	Katicsza/ Katalin Rudolfer, roj. Jámbor (dr. Rudolfer Antalné)	Hermina Löwenstein, por. Brünner
1909–1910		Elza Brünner (dr. Brünner Józsefné)	(Szántó Zsigmondné)		
1911–1918					

➤ **Razpredelnica, ki po letih prikazuje sestavo glavnega odbora dolnjelendavskega judovskega ženskega dobrodelnega društva** (Vir: sestavljen na podlagi novic iz časopisa *Alsó-lendvai hiradó*).

je »uspešno upravljanje z velikimi zneski možno tudi neposredno pod ženskami, »brez posrednikov«¹⁹. Medtem ko so v vrstah judovskega ženskega društva v Murski Soboti na mestu tajnika bili izbrani večinoma moški, med njimi znan tiskar in ustanovitelj tednika *Muraszombat és Vidéke* Márk Grünbaum, po letu 1903 Jenő Kardos in od leta 1910 naprej – morda že prej – odvetnik dr. Sandor Valyi.²⁰

Društvi sta bili v svoji osnovi dobrodelní, vendar sta se v svojih usmeritvah nekoliko razlikovali. Murskoso-boško društvo je svoja sredstva pridobivalo predvsem z zaprtimi tombolami, žrebom in plesnimi zabavami, veliko pa je bilo osebnih donacij v društvo ter kasneje tudi preko hranilnic, ki so del svojega dobička namenjale dobrotelnosti. Svoje prihodke so namenjale v prvi vrsti revnim vdovam, ki niso imele prihodka, podprle so tudi par revnih judovskih nevest z doto, namensko darovale za vrtec, za bolnišnico v Murski Soboti, donacije za izpite iz babilštva ter skupaj pridobivale sredstva za gradnjo sinagoge v Murski Soboti leta 1906. Medtem je društvo v Dolnji Lendavi poleg vdovam darovalo predvsem revnim, bolnim, siromašnim otrokom, odzvalo pa se je tudi na pomoč madžarske narodne vojske v času prve svetovne vojne.²¹ Obe društvi sta od začetka delovali zelo zaprto, tudi sama dobrotelnost je bila organizirana na zabavah zaprte meščanske družbe.

Katoliško žensko društvo v Dolnji Lendavi

Judovski društvi sta s svojim dobrodelnim delom dobili na ugledu. Že kmalu sledijo ustanovitve ženskih društev

pri evangeličanskih skupnostih.²² V Dolnji Lendavi je bilo že leta 1906 ustanovljeno Evangeličansko žensko društvo.²³ To leto je sprejet tudi njihov statut.²⁴ Evangeličanska ženska društva so nastajala tudi v drugih krajih, kot so Moravci, Hodoš in Gornji Slaveči.

Velik ugled po več desetletnem delu judovskega ženskega dobrodelnega društva v Dolnji Lendavi je spodbudilo ustanavljanje ženskih dobrodelnih društev pri katoličanih.²⁵ Ti so si judovsko žensko društvo vzeli za zgled.²⁶ Tako že leta 1910 uredništvo časopisa *Alsó-lendvai híradó* prejme pismo, ki naslavlja predvsem meščanske gospe v Dolnji Lendavi. Pisec pisma je le-te skušal napeljati na ideje dobrodelnosti. Opiše, da v mestu že obstaja dobrodelno judovsko žensko društvo, ki pomaga revnim, vdovam ipd. Vendar glede na to, da judovsko društvo pomaga le Judom, se pisec sprašuje, če imajo le Judje revne in potrebne pomoči. Obenem se sprašuje,

22 Prvo znano cerkveno žensko društvo v Prekmurju je bilo evangeličansko *Farno žensko društvo*, ustanovljeno leta 1900 v Murski Soboti. Članice društva so sodelovale pri svečanostih cerkvene občine, pripravljale recitale, igre, skrbele za čistočo in okrasitev cerkve, obiskovale bolnike, zbirale prispevke za cerkev, obdarovale otroke na božični večer in podobno (vir: Fujs, Metka. *Ženske in reformacije: 500 let reformacije: vodnik po razstavi*. Murska Sobot: Pomurski muzej, 2017, 30).

23 V virih imenovano kot *Alsólendvai ág. h. evangélikus nőegylet*.

24 »Alapszabály jóváhagyás.« *Alsó-lendvai híradó*, 29. 4. 1906, 2.

25 »Egy életrevaló eszme.« *Alsó-lendvai híradó*, 9. 10. 1910, 2.

26 V Murski Soboti je dobrodelno katoliško žensko društvo s svojim statutom obstajalo že leta 1893 (vir: Muraszombati Jótékony Keresztény Nőegyesület. <https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/polgari-kori-egyesuletek/adatlap/12763?search=Muraszombati%20J%20C%3B%20C%3A9kony%20Kereszt%20C%3A9ny%20N%C5%91egyes%20C%3BClet&term=eyJxIjo1XVYXN6b2IiYXRPlEpcdTAwZjN0XHUwMGU5a29ueSBLZXJlc3p0XHUwMGU5bnkgTlx1MDE1MWVneWVzXHUwMGZjbGV0Iiwia2NiOiOnsiZGJfaWQiOnsiNjdjNmExZTdjZTU2ZDNkNmZhNmZ0YWI2ZDlhZjNmZDciOiI0NyJ9fSwic29ydcCl6lnNjb3JlliwiaXYXEiOiIlLCJhcVR5cGUuIiIlfiQ==&curr=1> (dostop: november 2019)).

19 »Az I. sz. Nőegylet közgyűlése.« *Alsó-lendvai híradó*, 9. 5. 1909, 1-2.

20 »A nőegylet mulatsága.« *Muraszombat és vidéki*, 1. 1. 1911, 3.

21 »Az izr. nőegylet gyűjtése.« *Alsó-lendvai hiradó*, 27. 9. 1914, 4.

zakaj ni ustanovljeno katoliško žensko dobrodelno društvo. Tega ne more razumeti glede na to, da je prebivalstvo v Dolnji Lendavi sestavljeno iz večinoma katoliškega prebivalstva, med njimi je tudi veliko bogatih, ki so že zdaj velikokrat bili drugim zgled v dobrodelnosti in razdajanju.²⁷ Časopis pozdravi idejo anonimnega pisca in na primeru judovskega ženskega društva skuša spodbuditi katoličanke, da plemenitost pomoči drugemu in zavzemanje za uboge premaga ter pripelje do ustanovitve društva.²⁸

Leto kasneje, novembra 1911 pride do pobude, ki jo spiše žena lekarnarja Nándorja Frigyesa Fussa, Gabriella Fuss, rojena Bauer. V časopisu spodbudi predvsem dolnjelendavske katoliške gospe z besedami, da se družba mora medsebojno podpirati in olajšati življenje posameznikom.²⁹ Glede na to, da mesto že vsebuje dve ženski društvi, ki že dlje časa služita najplemenitejšemu namenu, bi morale za ublažitev velike bede in revščine stopiti skupaj tudi katoličanke. Za ustanovitev Katoliškega ženskega društva tako poziva vse plemenite katoliške dame, da se pridružijo na ustanovnem sestanku v prostori meščanskega bralnega društva.³⁰

Poziv gospe Gabrielle Fuss je bil pozitivno sprejet in idejo o ustanovitvi so katoliške dame pozdravljale.³¹ Že kar na začetku so društvu napovedovali, da bo v kratkem času postalo najbogatejše in najbolj organizirano. Na ustavnem sestanku so se udeležile žene najpomembnejših dolnjelendavskih veljakov in meščanov, kot so žena odvetnika in pobudnika razvoja mesta Mihályja Hajósa Kakasdi –

Felhívás

az alsólendvai kath. hölgyközséghez!

A társadalom minden rétege szervezkedik, egyesül, hogy egymást támogatva, az élet küzdelmeiben könnyebben boldogulhasson. Széles keretein belül az egyes felekezetek saját híveik támogatására egyesületeket alapítanak s így van városunknak már két nőegylete, melyek hosszú idő óta működnek és a legszebb, legnemesebb célnak szolgálnak. Nagy mulasztás, hogy egyedül a katolikus nők nem egyesültek a lépten-nyomon található nagy nyomor és gyámoltalanság enyhítésére.

Tekintettel erre a nagy mulasztásra, fordulok Alsólendva összes nemesen gondolkodó katolikus hölgyeihez azzal, hogy tömörüljünk mi is s alapítsuk meg az „Alsólendvai Kath. Nőegyletet.”

Legyen célja egyesületünknek: a szegények támogatása, a nyomor enyhítése, a boldogtalanok könnyeinek felszárítása és minden nemes törekvés, amire a felebaráti szeretet tanít.

Felkérem Alsólendva összes katolikus hölgyeit, hogy folyó hó 30-án délután 10 órakor a „Polgári Olvasó-Egylet” helyiségében tartandó alakuló gyűlésen minél számosabban megjelenni szívesek legyenek.

Alsólendván, 1911. november 23.

Teljes tisztelettel:

Fuss F. Nándorné.

➤ **Poziv gospe Fuss k ustanovitvi katoliškega ženskega društva** (vir: izsek časopisnega članka »Felhívás.« *Alsó-lendvai híradó*, 26. 11. 1911, 1).

Tereza (roj. Vaisz), žena Béle Balása, žena notarja dr. Oszkarja Laubhaimerja – Paula (roj. Trepini), žena urarja Lipóta Schmida – Hermína Lipót (roj. Kopetzky), žena pomožnega knjigovodje Laszlója Ujlakyja – Anna (roj. Augusztinch), žena trgovca Mihályja Tomke idr.³²

Društvo, imenovano Dolnjelendavsko katoliško žensko društvo oz. *Alsólendvai Katolikus Nőegylet* je imelo častno predsednico Terezo Hajos Kakasdi in častnega predsednika župnika Floriana Strausza.³³ Društvo je vodila žena lekarnarja Gabriella Fuss, njegova podpredsednica je bila Paula Laubhaimer, tajnica žena dr. Béle Nábráczkyja, nadzornica žena Janosa Rósása, blagajničarka Anna Tomka in kot notarka žena gostilničarja Pála Mádyja.³⁴ Sprejet je bil statut društva, ki je vseboval cilje, kot so bili: podpirati revne in prikrajšane s finančno pomočjo in drugimi donacijami, pomagati šolskim otrokom

z učbeniki, šolninami in oblačili, podpirati brezposelne s posredovanjem k zaposlovanju in z vsemi dobrodelnimi dejanji na vseh področjih društva. Društvo, ki je ob ustanovitvi sestavljalo 58 članov je določilo tudi članarine.³⁵ Število članov je do konca meseca naraslo na 151 članov in ustvarilo kapital, s katerim so organizirali silvestrsko dobrodelno zabavo z glasbenim tekmovanjem in alegoričnim nastopom otrok.³⁶

27 »Egy életrevaló eszme.« *Alsó-lendvai híradó*, 9. 10. 1910, 2.

28 Prav tam.

29 »Felhívás.« *Alsó-lendvai híradó*, 26. 11. 1911, 1.

30 Prav tam.

31 »Az irgalmasság jegyében.« *Alsólendvai híradó*, 3. 12. 1911, 2–3.

32 V madžarščini našete gospe. »A gyűlésen jelen voltak: K. Hajós Mihályné, Fuss F. Nándorné, Balás Béláné, dr. Laubhaimer Oszkárné, dr. Kürti Dezsőné, öz. Matuss Lajosné, Tómká Mihályné, Mády Pálné, Floch Antalné, Mattyasovszky Vincéné, Bittera Béláné, Ujlaky Lászlóné, Hadrovics Elekné, Ország Kálmánné, Schmidt Ignácné, Szilágyi Dezsőné, Guttmann Józsefné és Ihrig Vilmosné urhölgyek.« (vir: »Az irgalmasság jegyében.« *Alsólendvai híradó*, 3. 12. 1911, 2–3).

33 »Az irgalmasság jegyében.« *Alsólendvai híradó*, 3. 12. 1911, 2–3.

34 Prav tam.

35 Prav tam.

36 »A kath. nőegylet.« *Alsólendvai híradó*, 17. 12. 1911, 3.

Soobstoj ženskih društev v Dolnji Lendavi

Ob dokončni ustanovitvi ženskih društev je prihajalo do ločevanja glede na veroizpoved in v tem duhu tudi delujejo vse do prve svetovne vojne. V času vojne pa vsa ta dobrodelna ženska društva nekoliko zasenči delovanje rdečega križa, ki ga tako sama društva kot njeni člani podpirajo z donacijami. Podružnico rdečega križa so v Dolnji Lendavi ustanovili leta 1914, njegovi člani pa so lahko postali tako meščani kot meščanke. Njen ustanovitelj in predsednik je postal lekarnar Nándor Frigyes Fuss, medtem ko je kot predsednica ženskega dela organizacijo vodila njegova žena Gabriella.³⁷ K rdečemu križu so v času vojne množično darovale tudi delavke v dolnjelendavski tovarni dežnikov.³⁸

Z dobrodelnostjo in družbenim življenjem pred prvo svetovno vojno je bila z Dolnjo Lendavo povezana tudi Frida Mayersberg, učiteljica plesa. Ta je s plesno šolo in plesnimi tečaji potovala po krajih in učila tako mlade kot starejše plesati standardne in moderne plese. V Dolnjo Lendavo je prišla leta 1910 in poučevala v takrat osrednji in markantni zgradbi, kjer so imeli plesno dvorano – v takrat imenovani Kroni.³⁹ Poleg preživljanja s plesom je večkrat nastopala s plesnimi točkami na dobrodelnih prireditvah in darovala denar.

V medvojnem obdobju se deljenje ženskih društev nekoliko opusti in društva soobstajajo v večjem sožitju, se povezujejo, med seboj podpirajo ter skupaj oblikujejo kulturno okolje majhnih urbanih prekmurskih središč. Predvsem judovska ženska društva so »s svojimi prireditvami v dobrodelne namene zbirala in promovirala številne kulturne delavce, umetnike in glasbenike, ne samo v občinah, temveč tudi v mestih«⁴⁰. Oblikovanje judovskih ženskih društev in poznejše sodelovanje z drugimi društvi je vplivalo na oblikovanje tedanje družbe v okrepljenem duhu solidarnosti, družbene dejavnosti in kulture, ki je postala bolj raznolika, aktivno participativna znotraj skupnosti in odprta za kulturno dogajanje sosednjih mest.

37 »Megalakult a Vöröskereszt Egylet.« *Alsólendvai hirádo*, 4. 10. 1914, 4.

38 »Adományok a Vöröskeresztnek.« *Alsólendvai hirádo*, 4. 10. 1914, 4.

39 »Tánciskola!« *Alsó-lendvai hirádo*, 17. 4. 1910, 3.

40 Švob, Melita. »Razvoj ženskih općin«, 5.

VIRI IN LITERATURA:

ARHIVSKI VIRI

- › SI PAM/0089 Sresko načelstvo Murska Sobota – Okrajni šolski svet za Prekmurje 1920–1941, šk. 12, ovoj 1603, »Dopisi«.

ČASOPISNI VIRI

- › *Alsó-Lendvai Híradó*, leto 1899 (št. 4), 1903 (št. 49), 1906 (št. 17), 1909 (št. 19), 1910 (št. 7 in 41), 1911 (št. 48, 49 in 51) in leto 1914 (št. 39 in 40).
- › *Muraszombat és vidéke*, leto 1885 (št. 1) in 1911 (št. 1).

SPLETNI VIRI

- › Alsólendvai Jótékony Nőegylet. <https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/polgari-kori-egyesuletek/adatlap/12763?search=Muraszombati%20J%C3%B3t%C3%A9kony%20Kereszt%C3%A9ny%20N%C5%91egyes%C3%BClet&term=eyJxIjoITXVyYXN6b21iYXRpIEpzdTAWZjNOXHUwMGU5a29ueSBkZjZjZTU2ZDNkNmZhNzQ4YWI2ZDIhZjNmZDciOiI0NyJ9fSwic29ydCI6InNjb3JlIiwieXIEiOiIiLCJhcVR5cGUiOiIifQ==&curr=1> (dostop: november 2019).
- › Muraszombati Jótékony Keresztény Nőegyesület. <https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/polgari-kori-egyesuletek/adatlap/12763?search=Muraszombati%20J%C3%B3t%C3%A9kony%20Kereszt%C3%A9ny%20N%C5%91egyes%C3%BClet&term=eyJxIjoITXVyYXN6b21iYXRpIEpzdTAWZjNOXHUwMGU5a29ueSBkZjZjZTU2ZDNkNmZhNzQ4YWI2ZDIhZjNmZDciOiI0NyJ9fSwic29ydCI6InNjb3JlIiwieXIEiOiIiLCJhcVR5cGUiOiIifQ==&curr=1> (dostop: november 2019).
- › Pesti Izraelita Nőegylet. Magyar zsidó lexikon. <https://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0713.html> (dostop: december 2019).

LITERATURA

- › Fujs, Metka. *Ženske in reformacija: 500 let reformacije: vodnik po razstavi*. Murska Sobota: Pomurski muzej, 2017.
- › Kalšan Vladimir. *Židovi u Međimurju*. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 2006.
- › Sándor, Bözse. »Zala megye dualizmus kori egyesületi katasztere.« V: *Zalai történeti tanulmányok – Zalai gyűjtemény 42.*, ur. Káli Csaba, 181–236. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár, 1997.
- › Švob, Melita. »Razvoj ženskih općin o židovskih dobrotvornih organizacija.« V: *Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj*, ur. Ognjen Kraus. Zagreb: Židovska općina, 1998. https://www.academia.edu/37509013/MELITA_%C5%A-0VOB_Razvoj_%C5%BEenskih_op%C4%87ih_i_%C5%BEidovskih_dobrotvornih_organizacija (dostop: november 2019).
- › Toš, Marjan. *Zgodovinski spomin na prekmurske Jude*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012.

László Göncz

Božidar Sever – prvi jugoslovanski (slovenski) župan Dolnje Lendave

Poudarki delovanja Božidarja Severja, povezani z Dolnjo Lendavo in Prekmurjem

V okviru referata želimo vzbuditi zanimanje za osebo, Božidarja Severja, ki je slabi dve leti opravljal funkcijo župana v Dolnji Lendavi ter je od leta 1918 do 1922 zaradi svoje dejavnosti neposredno povezan s Prekmurjem. Med drugim si je zelo prizadeval za priključitev tega območja h Kraljevini SHS.

Ob svoji globoki navezanosti na Prekmurje je v pismu Jožefu Kleklu z dne 14. 3. 1920, v katerem je urednika tednika Novine prepričeval o iskrenosti svojega angažmaja pri iskanju naročnikov omenjenega časopisa, razlagal, da ni kriv zato, da je bil rojen na Štajerskem, vendar pa je njegovo srce »že od davnih dni bilo doma le v Prekmurju«, kar mu je bilo vcepljeno že s strani njegove »blage matere«, ki je bila doma iz Križevcev na Goričkem.¹

Preden se lotimo predstavitev Severja in njegove dejavnosti ter nekaterih dogodkov, ki so z njim povezani, se želim zahvaliti dobremu prijatelju in uglednemu Lendavčanu, prvemu veleposlaniku Republike Slovenije na Madžarskem, gospodu Ferencu Hajósu, ki mi je s pomembnimi informacijami pomagal razvozlati določene nejasnosti v zvezi z življenjem prvega lendavskega župana po priklju-



➤ **Verjetni »portret« Božidarja Severja (1894–1936).** (Vir: Slika je oblikovana na osnovi fotografije, ki je last družine Hajós.)

čitvi Prekmurja h Kraljevini SHS. Božidar Sever je bil namreč brat njegove matere, torej stric Ferenca Hajósa, ki ga osebno sicer ni poznal (Sever je umrl leta 1936, ko je bil Ferenc star zgolj eno leto). Njemu gre tudi zahvala za fotografijo iz družinskega arhiva, na kateri je najverjetneje v skupini ljudi prisoten Božidar Sever. Zahvaljujem se tudi prijatelju Marku Krennu, neutrudnemu zbiratelju fotografij ter drugih pomembnih dokumentov o Prekmurju, ki mi je pri tej študiji veliko pomagal.

Po zasedbi Prekmurja s strani jugoslovanske vojske 12. avgusta 1919, kar se je izvedlo na osnovi odločitve Vrhovnega sveta pariške mirovne konference², je bila na celotnem območju pokrajine uvedena vojaška uprava. Vojaško poveljstvo je že nekaj dni pozneje, na zborovanju v Beltincih dne 17. 8. 1919, simbolno predalo oblast pr-

1 MNL Vas Megyei Levéltára (v nadaljevanju: MNL VaML). Klekl József iratai – XIV.10. (v nadaljevanju: XIV.10.). (601–699). 612. Pismo Božidarja Severja Jožefu Kleklu z dne 14. 3. 1920.

2 Vrhovni svet mirovne konference je dne 9. julija 1919 odločil glede pripadnosti območja Prekmurja h Kraljevini SHS, 1. avgusta 1919 je isti organ dovolil jugoslovanski vojski zasedbo območja, ki ji je bilo dodeljeno. Zasedbo so vojaške enote Kraljevine SHS izvedle pod vodstvom generala Krste Smiljanica 12. avgusta 1919.



◉ **Fotografija, ki je v lasti družine Ferenc Hajósa, je nastala na eni od prireditev v Dolnji Lendavi med junijem 1920 in avgustom 1921, kjer so bili prisotni gostje in domačini, uradne osebe in vojaki oz. oficirji (podatki o konkretnih okoliščinah niso znani). Tretji z desne najverjetneje sedi Božidar Sever, tedanji župan Dolnje Lendave. Na njegovi levi strani sedi njegova sestra Marica Sever, pozneje Hajós (mati Ferenc Hajósa), skrajno desno najbrž sedi podpolkovnik Lukič, komandir vojaških enot dolnjelendavskega okrožja, skrajno levo pa Gašper Lipovšek, civilni komisar za Prekmurje.**

vemu slovenskemu civilnemu komisarju za Prekmurje, dr. Srečku Lajnšicu. Pristojne vojaške oblasti so v naslednjih mesecih še vedno imele pomembno vlogo pri marsikateri odločitvi glede konsolidacije stanja in pri drugih pomembnih odločitvah, vendar je večina upravno-politične aktivnosti do poletja 1921 (do delne reorganizacije državne uprave v Prekmurju) bila v pristojnosti civilnega komisarja, ki je to opravljal pod nadzorom in v sodelovanju s slovensko deželno vlado. V prvih dveh letih v Kraljevini SHS so se v Prekmurju vrstili trije civilni komisarji: od 17. septembra do 27. oktobra 1919 dr. Srečko Lajnšic, od njegovega odhoda do 9. maja 1920 Bogumil Berbuč (ki je takrat umrl), po 4. juniju pa Gašper Lipovšek. V Dolnji Lendavi, ki je zaradi spremenjene organiziranosti državne in lokalne uprave formalno izgubila status okrajnega središča, je deloval namestnik civilnega komisarja, dr. Jožef Kočar, ki je obvladal tudi madžarski jezik, kar je bilo pomembno z vidika mesta s tedaj še izrazito madžarsko večino. Imenovanje civilnega komisarja in njegovega pomočnika je bilo v pristojnosti slovenske deželne vlade.

Drugo, občinsko raven oblasti, z omejenimi kompetencami, so predstavljala občinska vodstva z županom oz. »rihtarjem« na čelu (imenovali so jih tudi gerenti). V večini primerov je župan naselja pomenil tudi občinsko vodstvo. Dotedanje notariate, ki so bili nosilci lokalne upravne dejavnosti v času Avstro-Ogrske Monarhije, so ukinili. Večina prekmurskih naselij je samostojno tvorila občino, nekaj pa jih je bilo tudi takih, kjer sta osnovno lokalno skupnost sestavljali dve naselji (v nekaj izjemah tudi več). Župane (gerente) oz. »rihtarje« do leta 1927 niso volili na lokalnih volitvah, saj si zaradi močnega nasprotovanja precejšnjega dela tedanje populacije novi jugoslovanski državi (še posebej v predelih z večinskim madžarskim prebivalstvom) nova oblast ni mogla privoščiti, da bi njeni nasprotniki dobili na lokalni ravni odločilen vpliv. Zato neposredne volitve niso dovolili. Zaradi tega tudi občinskih svetov in vaških odborov de jure ni bilo po tistem, ko so prejšnji, tisti iz »madžarskih« časov, prenehali delovati. Županom oz. vaškim gerentom (rihtarjem) so v večjih občinah pri delu pomagali t. i. ob-

činski tajniki, vendar poročila civilnih komisarjev sporočajo, da njihova vloga in raven znanja nista bili primerljivi z dejavnostjo nekdanjih notarjev.

Na drugem zborovanju t. i. prekmurskega sosveta, ki so ga imenovali tudi »prekmurski parlament«, so 2. oktobra 1919 odločili, da na območju Prekmurja imenujejo štiri komisije, ki so imele pristojnost oblikovanja (evidentiranja) predlogov za župane naselij oz. občin. Predlagane kandidate je dokončno potrjevala deželna vlada. Mestni občini, kjer je bilo prisotno bolj intenzivno lokalno življenje, sta bili v Prekmurju le dve, Murska Sobota in Lendava. V njunem primeru ni obveljala prej omenjena metoda, temveč je do seje prekmurskega sosveta 2. oktobra deželna vlada že imenovala policijskega svetnika Alojza Kerševana za župana Murske Sobote, posestnika in trgovca

Božidarja Severja pa za župana Dolnje Lendave.³ Funkcija, ki je bila v njunem primeru bolj zahtevna, sta opravljal neprofesionalno. Imenovana župana nista bila domačina, čeprav je dolnjelendavski, kot smo že omenili, imel prekmurske korenine, na kar je bil ponosen in je to tudi posebej poudarjal.

V duhu takratnega političnega vzdušja so bili za župane in vaše gerente imenovani oz. nameščeni posamezniki, ki so bili slovenske narodnosti (ali vsaj porekla), na kar je bila v primeru Dolnje Lendave oblast še posebej pozorna. V tem referatu bomo predstavili Božidarja Severja, prvega jugoslovanskega oz. slovenskega župana Dolnje Lendave po priključitvi Prekmurja h Kraljevini SHS. Sever, ki je lendavski županski »prestol« zasedel dokaj mlad, s 26-timi leti, je bil narodno zaveden ter zelo ambiciozen in aktiven človek. Kljub svoji mladosti je imel precej življenjskih izkušenj, kar mu je v novem okolju prišlo prav. Najbrž je tudi to prispevalo k njegovi prepoznavnosti, kajti v prvih dveh letih »jugoslovanskega obdobja« je bil župan Božidar Sever, sicer tudi



☛ **Jožef Klekl, upokojeni črenšovski župnik, politik in urednik, najbolj prepoznavna osebnost prekmurskih Slovencev po letu 1918. Bil je v zelo dobrih odnosih z Božidarjem Severjem.**
(Vir: Pokrajinski muzej Murska Sobota.)

uspešen poslovnež in vidni predstavnik kmečke zveze, za civilnimi komisarji ter vplivnim duhovnim voditeljem in politikom Jožefom Kleklom, med najbolj prepoznavnimi osebnostmi tedanjega prekmurskega političnega, družbenega in gospodarskega življenja.

Njegova aktivnost, kreativnost in vpliv marsikomu niso bili po volji (bodi zaradi strankarskih, gospodarskih ali osebnih razlogov), zato so se že po manj kot enem letu županovanja vrstile ovadbe in preiskave zoper njega. Božidar Sever si je zelo prizadeval za razvoj mesta in Prekmurja nasploh, vendar je tudi sam imel človeške šibkosti. Velika želja po uveljavitvi, predvsem pa prizadevanje za dejavnosti, ki so prinašale zaslužek, sta ga spravljala v situacijo, ko ni bilo težko sumiti navzkrižja interesov, kar so njegovi nasprotniki s pridom tudi izkoriščali.

Čeprav dokazov o morebitnih zlorabah v času njegovega županovanja ni bilo, je poleti 1921 prišlo do njegove odstavitve. Kljub temu je bil Sever pomembna osebnost tedanjega obdobja, a kasneje tudi pozabljen. V povzetkih so ga omenjali le posredno. Izjema – vsaj po mojem vedenju – je članek (kolumna) zgodovinarke Mateje Ratej v dnevniku Večer z dne 29. 10. 2011 z naslovom *Nemirna leta Božidarja Severja*, kjer je s predstavitvijo Severjevega pisma tedanjemu jugoslovanskemu ministru za socialne zadeve z dne 6. 12. 1922 opozorila na pomen in težave nekdanjega župana Dolnje Lendave ter na njegovo neupravičeno pozabo.⁴

Da je bilo njegovo županovanje uspešno, je trdil odličen poznavalec razmer v Prekmurju, dr. Matija Slavič, ki je zapisal, da je Sever vodil »nad poldrugo leto mestno gerentstvo v splošno zadovoljstvo.«⁵ Tudi po kronološkem zaporedju je tretji civilni komisar za Prekmurje, Gašper Lipovšek v pismu poverjeništvu za notranje zadeve z dne

3 Miroslav Kokolj: *Prekmurski Slovenci 1919–1941*. Pomurska založba, Murska Sobota, 1984. 241.

4 Mateja Ratej: *Nemirna leta Božidarja Severja*. Večer. Leto 67, št. 252. Maribor, 29. 10. 2011. 19.

5 Matija Slavič: *Naše Prekmurje*. Zbrane razprave in članki. Uredil: Viktor Vrtnjak. Pomurska založba. Murska Sobota, 1999. 69.

6. 11. 1920 (v katerem je sicer odgovarjal na ovadbe proti Severju) o tedanjemu lendavskemu županu zapisal, da »ni dvoma, da je Sever daleč najbolj talentiran in v vseh županskih strokah najbolj izurjen občinski gerent, kar jih je v Prekmurju.« Poudaril je tudi, da je v vseh zadevah, kjer je imel priložnost opazovati delo lendavskega župana, bila njegova dejavnost vzorna in brezhibna, ter da je spoznal v njem »človeka železne energije, ki uporablja vse sile in prilike, ki so mu na voljo.«⁶ Lipovšek je 5. 8. 1920 v pismu deželni vladi o Severju zapisal, »da je mož zelo nadarjen, izredno spreten organizator in sijajen ljudski govornik.«⁷ Med najbolj izvirne »novitete« njegove dejavnosti v Prekmurju sodi organiziranje in vodenje zveze županov dolnjelendavskega okraja. V »zvezo« je bilo vključenih nad petdeset vaških »županov«. Organizacija, ki je pravzaprav bila nekakšna parastruktura (shema državne uprave tovrstnega združenja ni predvidela), je pod vodstvom Božidarja Severja delovala marljivo in večinoma koristno. Marsikomu omenjena organizacija ni bila po okusu, zato je Sever (predvsem po tistem, ko je podobno zvezo ustanovil tudi na severnem Goričkem) doživel veliko javnih in posrednih kritik na ta račun. Nestrinjanje nekaterih s »Severjevo župansko zvezo« je prispevalo tudi k njegovi razrešitvi.

Od jeseni 1921 je sledilo nekajmesečno sodelovanje v jugoslovansko-madžarski razmejitveni komisiji, ki pa se je tudi nesrečno končalo. V omenjenem pismu ministru Puclju (ki ga povzemamo iz članka Mateje Ratej) se je Sever skliceval na kruto usodo, ki je hotela, da je 10. aprila 1922 prišel v roke njegovih »sovražnikov« (torej madžarske oblasti). Obtožen je bil veleizdaje, špijonaže v prid Kraljevine SHS, zati-



➤ **Gašper Lipovšek, civilni komisar za Prekmurje od 4. junija 1920 do poletja 1921, ko se je njegova funkcija po spremembi upravne organiziranosti »prekvalificirala« v okrajnega glavarja. Lipovšek je zelo cenil Božidarja Severja, hkrati pa je v njem videl tudi morebitnega političnega konkurenta.**

(Vir: Zbirka Mark Krenna.)

ranja in preganjanja madžarsko čutečega prebivalstva in drugih »grehov«, zato so ga zaprli v vojaške zapore v Budimpešti. Sever je v pismu spomnil, da je to bilo že njegovo tretje zaprtje ter predstavil okoliščine prejšnjih primerov (1914 na Dunaju in 1919 v Győru). Svoje delovanje v Prekmurju od oktobra 1919 do aprila 1922 je ilustriral tako, da je storil vse »kot mož, patriot«, za kar je pred svojo vestjo lahko odgovarjal. Poudaril je tudi, da so ga mnogi smatrali za »stebra vlade v Prekmurju«, medtem pa se je po njegovem mnenju sovraštvo na Madžarskem zoper njega stopnjevalo. Potrdil je, da je bil v delo jugoslovansko-madžarske razmejitvene komisije vključen »kot ekspert za Prekmurje« v okviru jugoslovanske skupine. Bil je zadovoljen z imenovanjem v omenjeno ko-

misijo. V zvezi s tem je zapisal, da – kljub odstavitvi s funkcije župana Dolnje Lendave (kar sicer konkretno ni omenjal, vendar je med vrsticami prav gotovo mislil na to) – je jugoslovansko zunanje ministrstvo pravilno ocenilo njegove kompetence, ko se ni oziralo na negativne pripombe s strani nekaterih (v pismu neimenovanih) političnih strank. Omenil je pozitivno mnenje jugoslovanskega člana komisije, polkovnika Čolaka-Antića o njegovem delu v komisiji, hkrati pa poudaril, da ga je polkovnik Vassel, madžarski član delegacije, označil za najnevarnejšega jugoslovanskega eksperta (kar mu je bilo v zadovoljstvo). Proti koncu pisma je ves obupan med drugimi napisal: »Sedaj sedim oziroma ležim že od 22. maja tega leta težko bolan v zaprtem oddelku vojaške bolnice. Šest mesecev nisem zapustil niti za eno minuto postelje, popolnoma sem že uničen, rešitve pa od nikoder. Vsakih štirinajst dni na skrivnem poročam našemu poslaništvu v Budimpešti, kako je moje stanje, vse brez uspeha. Čehi in Romuni so se pobrigali za svoje ljudi, naše poslaništvo ni gotovo nobene energije pokazalo... in

6 Arhiv Republike Slovenije. AS-60. Predsedstvo deželne vlade za Slovenijo. (v nadaljevanju: AS-60) Prekmurje IV-V. škatla (31). brez št., v povezavi z dokumentom 10225, Pismo civilnega komisarja za Prekmurje, Gašperja Lipovška poverjeništvu za notranje zadeve z dne 6. 11. 1920.

7 AS-60. Prekmurje IV-V. škatla (31). 8895. Pismo civilnega komisarja Lipovška deželni vladi z dne 5. 8. 1920.

jaz danes stojim po osem mesečni ječi pred gotovo smrtjo, ako v enem mesecu ne pride rešitev, me gotovo več ne vidite! Pišem leže, skrivoma in bom ta list skrivno poslal do našega poslaništva, da Vam ga pošljejo.»⁸

Da je bilo zdravstveno stanje Severja tedaj skrb zbujajoče, so poročali tudi časopisi. Srbski *Radikal*, ki je izhajal pod okriljem nekdanjega premierja Stojana Protića, je poročal celo o njegovi smrti (to naj bi sporočila madžarska vlada), kar pa se je izkazalo za neresnično. Verjetno je šlo za namerno provokacijo, kajti to je bilo obdobje obojestranskih tendencioznih obtoževanj, ki so bila prisotna tudi v medijih. Transilvanski časopis *Ellenzék*, ki se je – sklicujoč na omenjeni srbski medij – s to vsebino ukvarjal še leto pozneje, je poročal, da je Božidarja Severja madžarska obmejna straža prijela tedaj, ko je med sprehodom slučajno odšel na madžarsko stran še ne dokončno določene demarkacijske črte v bližini Čakovca. Sever naj ne bi vedel, da je prekorachil novo mejno črto, vendar so ga stražarji kljub temu aretirali in odpeljali. Prvotno so ga odpeljali v Veliko Kanižo, nato pa v Budimpešto. Posredovanja vlade Kraljevine SHS bi naj bila neuspešna.⁹ Pozneje se je v zvezi z izpustitvijo Severja pritisk s strani jugoslovanskih predstavnikov še bolj stopnjeval. V beograjskem parlamentu je v okviru neke burne razprave zunanji minister Ninčić ugotavljal, da je sodelovanje z madžarskimi državnimi organi težko, zato niso uspeli sestaviti niti seznama tistih, ki so bili tam zaprti iz političnih razlogov; kot izjemo je omenil zgolj Severja. Z njim so bili uspešnejši.¹⁰ Pri Severjevi izpustitvi, kakorkoli se je že to zgodilo, je po informacijah Ferenc Hajósa aktivno in uspešno sodeloval njegov oče, Ferenc Hajós starejši, poslanec v državnem zboru Madžarske pred letom 1918.



➤ **Družinski grob Severjevih na pokopališču v Humu pri Ormožu, kjer počiva tudi Božidar Sever, nekdanji dolnjelendavski župan.** (Fotografijo je posnel Mark Krenn.)

Poznejše obdobje njegovega življenja je bilo precej protislovno in razburkano ter žalostno, vendar imamo o letih, ki jih je preživel v Vojvodini zelo malo in pretežno enostranske informacije.¹¹ Sicer se s tem delom njegovega življenja v tej študiji ne ukvarjamo. Božidar Sever je umrl leta 1936, pokopan pa je v družinskem grobu na pokopališču v rojstnem Humu pri Ormožu.

Po duši je bil Prekmurec

Božidar Sever se je rodil 11. februarja 1894 v Humu pri Ormožu v rimskokatoliški družini očetu Matiji Severju (rojen v Frankovcih leta 1865, umrl leta 1917) in materi Evi Sever, rojena Čahuk (Križevci v Prekmurju – 1867, umrla leta 1910). V družini so se rodili trije otroci, med njimi je bil najstarejši Božidar. Za njim sta se rodili še sestre Marija oz. Marica (1895–1983), ki je pozneje živela v Lendavi (bila je mati Ferenc Hajósa) in Katica (1897–1919). V svojih pismih in zapisih je zaradi geografskega porekla svoje matere Božidar Sever rad poudaril, da je Slovenec prekmurskega rodu.

Na osnovi podatkov v različnih njegovih prošnjah lahko ugotovimo, da je Božidar Sever z zelo dobrim uspehom zaključil ljudsko (osnovno) šolo ter v okviru poklicnega izobraževanja t. i. vinorejsko šolo, ki bi ji danes lahko rekli kmetijska strokovna šola. Izobraževanja po podatkih, s katerimi razpolagamo, ni nadaljeval, temveč se je zelo mlad lotil poslovnih izzivov. Od leta 1911 do začetka prve svetovne vojne je bil nekaj časa zastopnik tovarne kmetijskih strojev K&R Ježek v Blanskem na Moravskem (danes Češka Republika), nato daljši čas trgovski potnik podjetja Alfa Separator v Budimpešti in zastopnik vinarskega podjetja Hildebrandt v Budimpešti ter veletrgovine s sadjem F. Metzinger na Bavarskem. Sklepal je trgovinske posle tudi za nekatera žitno-industrijska in lesarska podjetja. Terena njegovega poslovanja sta bila Prekmurje

8 Povzetek pisma Božidarja Severja po že omenjenem članku Mateja Ratej. *Večer*. Leto 67, št. 252. Maribor, 29. 10. 2011. 19.

9 A szerbek gyilkossággal vádolják az Ébredő Magyarokat. *Ellenzék*. Leto 44, št. 68, Kolozsvár – Cluj-Napoca, 24. 3. 1923. 4.

10 Nincses beszédének újabb részletei. A jugoszláv külügyminiszter viharos közbeszólások kertében mondotta el expozéját. *Népszava*. Leto 51, št. 131., Budimpešta, 13. 6. 1923. 2.

11 Fű és fűrészpör volt a betegek tápláléka. *Ellenzék*. Leto 57, št. 205, Kolozsvár – Cluj-Napoca, 5. 9. 1936. 5.; Posli ekonoma Severja. *Jutro*. Leto XVII. Št. 177, Ljubljana, 2. 8. 1936. 8.



◉ **Dr. Ferenc Hajós starejši, poslanec madžarskega Državnega zbora v času Avstro-Ogrske Monarhije, je v letih 1922 in 1923 posredoval pri madžarskih organih zaradi izpustitve Božidarja Severja, ki je bil po tem, ko ga je 10. aprila 1922 prišla madžarska obmejna straža, zaprt na Madžarskem. Fotografija Ferenca Hajósa starejšega, ki jo hrani družina, je bila posneta 17. 7. 1939 v Varaždinskih toplicah.**

in Medžimurje, vendar je veliko potoval tudi po drugih deželah in predelih Avstro-Ogrske Monarhije. Sever je odlično obvladal slovenščino, nemščino in hrvaščino, dokaj dobro pa je govoril tudi madžarski jezik ter uporabljal prekmursko narečje, saj je poleg sporazumevanja s svojo materjo bil v otroških letih velikokrat tudi pri svojih starih starših in sorodnikih v Križevcih ter drugje v Prekmurju in tam tudi uporabljal narečje. Družina Sever je bila narodno nadpovprečno zavedna, kar še posebej velja za Božidarja. O tem je sam zapisal: »Bil sem že od mladih let zaveden ter delaven na narodnem polju in sicer kot član mnogih slovenskih društev, dopisnik več slovenskih listov, govornik na nešteti mladinskih shodih, ter sem zaradi tega bil avstrijskemu nemštvu zelo nevaren«. Zaradi tega je bil avgusta 1914 aretiran na Dunaju in se je pred tamkajšnjim ter graškim vojaškim sodiščem moral zagovarjati »zaradi zločina veleizdaje, hujskanja proti enotnosti državne zveze in motenja miru«. Po 14 mescih v preiskovalnem zaporu je bil 8. 10. 1915 na graškem vo-

jaškem sodišču obsojen na 15 mesev ječe. Po odsluženih kazni je moral k vojakom, kjer je bil, tako je menil sam, s strani madžarskih in nemških predpostavljenih oficirjev diskriminiran in zapostavljen.¹²

Božidar Sever je bil v dobrih odnosih s tedanjimi pomembnimi oblikovalci narodnega, kulturnega in političnega življenja v širši regiji, med drugim z generalom Rudolfom Maistrom, z Matijo Slavičem in Jožefom Kleklo. S slednjima ga je povezovala sorodnost na ideološkem, političnem in verskem področju. Pri organiziranju kmečke zveze in ljudske stranke v Prekmurju je tesno sodeloval z obema. V prej citiranem, polemičnem pismu Kleklu je glede tega poslanstva Sever poudaril, da »delamo vsi za eno: utrditev katoliškega prepričanja in narodne zavesti med našim narodom.« Kleklu je »zaupal«, da je v njegovem obnašanju videl očetovsko ljubezen do sebe, zato se je vedno poskušal izogibati dejanjem, s katerimi bi ga lahko užalil. V istem pismu je povzel tudi najvažnejše naloge, ki jih je kot župan Dolnje Lendave in predsednik Zveze županov dolnjelendavskega okraja pomladi leta 1920 želel doseči. Zahteval je dovoljenje za sajenje tobaka v Prekmurju, kar je bilo v tistem obdobju pomembna gospodarska dejavnost. Želel je zadovoljive ureditve denarnega vprašanja v Prekmurju, prvenstveno ugodno zamenjavo t. i. nežigosanega boljševiskega denarja. Zahteval je ustanovitev kmetijske šole v Dolnji Lendavi, vendar pri tem ni bil uslišan, ker je deželna vlada podprla predlog na lokaciji v Rakičanu. Prioritetno je zahteval gradnjo mostu na reki Muri, ker je bila prometna infrastruktura Prekmurja katastrofalna, ter podporo več manjšim gospodarskim naložbam.¹³ Klekla je praviloma konzultiral pri vseh pomembnih vprašanjih z vidika Prekmurja, s Slavičem (ter s tretjim članom, dr. Francem Vodopivcem, poznejšim velikim županom Maribora in Ljubljane) pa je skupaj delal v okviru ekspertne skupine, ki je nudila strokovno podporo jugoslovanskemu članu razmejivne komisije pri določanju državne meje z Madžarsko, polkovniku Vojinu Čolaku Antiću.¹⁴ Osebnost

12 AS-60. Prekmurje IV-V. škatla (31). b.št. Prošnja B. Svereja civilnemu komisarju za Prekmurje za podelitev obrtnega dovoljenja za otvoritev trgovskega podjetja v Dolnji Lendavi z dne 22. 10. 1919.

13 MNL VaML. XIV.10. 613. Pismo Božidarja Severja Jožefu Kleklu z dne 14. 3. 1920. 617, 619.

14 Slavič, *Naše Prekmurje*. 222.

je poznal tudi pomembne osebnosti evropske ravni, kot je Karl Kramař, prvi premier Češkoslovaške (z njim sta bila leta 1914 skupaj v preiskovalnem zaporu na Dunaju), Anton Korošec, po mnenju analitikov največji slovenski politik tedanjega obdobja, dr. Avgust Pavel, prepoznavni znanstvenik in urednik in še bi lahko naštevati.¹⁵

Med madžarskim življem Dolnje Lendave in Prekmurja pa je bil Sever manj priljubljen, saj je slednje vedelo za njegovo aktivno delovanje glede priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS, ta dogodek pa je predstavljal za večino Madžarov ter podpornike madžarske države pripadnosti na tem območju največjo tragedijo, ki so jo lahko po koncu prve svetovne vojne doživeli. Zato imenovanja Severja za lendavskega župana »madžarsko čuteči« občan niso bili veseli. V času njegovega županovanja so mu najbolj očitati, da je zavestno in načrtno začel spreminjati narodnostni značaj mesta. Skupaj s civilnim komisarjem naj bi Sever soodločal o tem, katere madžarske družine so bile predlagane za izgon iz mesta (do konca leta 1920 je bilo po evidenci deželne vlade iz Dolnje Lendave izgnanih okrog 80 družin, kar je pomenilo vsaj 250 oseb), kar je sicer on, kot bomo v nadaljevanju predstavili, v precejšnji meri zanimal. Zamerili so mu tudi, da sta, ko je po t. i. dolnjelendavskem spopadu¹⁶ mesto sredi decembra 1919 obiskala antantna komisija, z namestnikom civilnega komisarja za Prekmurje, Jožefom Kočarjem organizirala prihod 300 Slovencev iz bližnjih slovenski naselij v Doljno Lendavo z namenom, da demonstrirajo za Jugoslavijo, da bi velesile še bolj prepričali glede dodelitve Prekmurja h Kraljevini SHS. Sever naj bi tudi pritiskal na obrtnike in urade, da na svojih delavnicah oz. pisarnah izobesijo zgolj slovenske napise. Čeprav je bil Božidar Sever veren človek, naj bi sodeloval pri prepovedi

polnočnice v cerkvi Svete Katarine decembra 1919, ker se je oblast bala, da bo zaradi prisotnosti velikega števila madžarskih vernikov lahko prišlo do neredov.¹⁷

V zaupnem pismu Jožefu Kleklu z dne 2. marca 1920 je Sever nekoliko užaljeno, toda zelo konkretno odgovarjal upokojenemu črenšovskemu župniku na očitke glede morebitne županove vloge v zvezi z ostrimi nastopi oblasti proti pripadnikom madžarske skupnosti. Uvodni del pisma, iz katerega se lahko razbere sodelovanje Severja pri omenjeni neljubi zadevi, vendar tudi iskanje kompromisne rešitve, se je glasil: »Velečastiti, blagi gospod župnik! Dobil sem Vaše cenjeno pismo z dne 1. t.m. ter vam moram res reči, da me je osupnilo. Saj pa menda za celo stvarjo ne boste mislili, da stojim jaz! Gospod župnik! Če boste našli med mnogimi ljudmi moža, ki si danes domišljujejo, da hočejo rešiti prekmursko ljudstvo, ki bi s toliko ljubeznijo in nesebičnostjo delal za prekmurski rod, sem Vam pripravljen ne vem kaj storiti! In ti izgoni! Stvar je bila že tako dolgo aktualna, a do izvršitve ni moglo priti zaradi tehničnih ovir. Ne smete pa verjeti vsakemu, ki Vam natrobi kako neumnost! Verjemite mi, da sem ravno jaz na svojo odgovornost zadržal več rodbin, ki so bile izgnane, ker sem videl, da so že dolgo tukaj in so mirne. G. dr. Vidic, ki je gotovo dober naš mož, me je danes – ter tudi gospoda kaplana Berdena – k sebi poklical, ter nama izjavil, da glede na položaj celo tistega članka, kjer ste se zavzeli za lendavske izgnance ne more pustiti v list, ter bo ga pustil izločiti. Vaša tozadevna informacija pa je tudi precej netočna. Kar se tiče Kiss-a in Bittere, sta imela oba že pripravljene službe na Ogrskem, nadalje je stanoval Kiss v državni šoli, kamor je bil že določen nov vodja, Bittera pa ima četudi tukaj hišo, isto tako na Ogrskem hišo in posestvo, je bil znan kot eden najhujših hujskačev, ter je s par drugimi sličnimi gospodi svojčas, še preden je vedel za izgon, v moji navzočnosti na Vas, čez Novine itd. naravnost nesramno zabavljaj. Reklo se mu pa je v ponedeljek, da mora iti, a transport pa je šel šele potem 6 dni pozneje. Izgon pa je imel že 6 tednov v rokah.« V drugem delu pisma je Sever omenil svoj obisk

15 AS-60. Prekmurje IV-V. Že citirana prošnja B. Svereja civilnemu komisarju za Prekmurje za podelitev obrtnega dovoljenja z dne 22. 10. 1919. brez št.

16 Skupina madžarskih vojakov iz Rédcisa in okolice je s pomočjo pridruženih domačinov 29. novembra 1919 zjutraj za kakšno uro pregnala jugoslovanske vojake in prevzela oblast v Dolgi vasi ter v severnem predelu Dolnje Lendave. Močnejša in bolj organizirana vojaška enota Kraljevine SHS se je nato hitro konsolidirala in pregnala madžarske vojake na drugo stran t. i. demarkacijske črte. V bojih je padlo 5 oseb na madžarski strani, med njimi trije domačini, o jugoslovanskih izgubah ni točnega podatka. Vir: Göncz László: Az »Alsólendvai ütközet«. Az 1919-ben zajló muravidéki impériumváltás és következményei. In: *Pannon Tükör*. XXIV. 6.št., november–december 2019. Zalaegerszeg. 62–75.

17 Strausz Antal – Strausz Flórián: *Alsólendva története*. Rokopis. Nagylengyel, 1929. 118–142. Opomba: Omenjeni rokopis je hranil Škofijski arhiv v Sombotelu, vendar se je original izgubil. V mariborskem Pokrajinskem arhivu je na razpolago je zgolj zelo pomanjkljiva fotokopija originala (žal manjka več kot tretjina besedila).

v Ljubljani sredi februarja 1920, kjer je po njegovem dosegel napredek glede internirancev v Smederevo, saj so po sporočilu deželne vlade prav zaradi njegove intervencije izpustili dr. Józso in ostale zaprte Lendavčane.¹⁸

V odgovoru na očitke komandirja prekmurskih žandarjev (orožnikov), kapetana Sagadina, ki ga je med drugimi grajal, da je prevzel vodenje »madžarskega športnega društva«, se je Sever v pismu z dne 12. 8. 1920 tudi posredno dotaknil t. i. madžarskega vprašanja. Navedel je, da »prej ali slej bomo morali dati tudi Madžarom pravice, ki jim gredo«. V zvezi z omenjenim društvom je odgovarjal, da se ni obotavljal sprejeti funkcijo častnega predsednika športnega kluba, ker je bil mnenja, da s tem dejanjem ni bila povzročena nikakršna nevarnost jugoslovanski državi. Prepričan je bil v nasprotno; trdil je, da utegne njegovo dejanje ugodno vplivati na zблиžanje pripadnikov slovenske in madžarske narodnosti. Pripomnil je tudi, da tega njegovega dejanja, razen Sagadina, nihče ni problematiziral.¹⁹ Ne moremo dvomiti v to, da se je hotel Božidar Sever kot zavedni Slovenec, kot župan najpomembnejšega prekmurskega »madžarskega« naselja pokazati in dokazati z državotvornimi dejanji (s tem pričakovanjem je bil najbrž tudi imenovan na to funkcijo), hkrati pa mu je bilo glede operativnih rešitev pri vodenju mesta v interesu, da goji čim boljši odnos z večino občanov madžarskega porekla. Dobro se je zavedal, da vse tiste, ki so bili zavedni Madžari ali pa so podpirali pripadnost Dolnje Lendave k Madžarski (ta skupina je tedaj bila v krepki večini v mestu), ne morejo izgnati iz Kraljevine SHS, zato je iskal kompromisne rešitve. Kot se je tudi sam pohvalil, se je zavzel tudi za čim hitrejšo vrnitev tistih, ki so bili po omenjenem dolnjelendavskem spopadu internirani v Smederevo. Sicer je to mestu bilo v interesu tudi zato, ker je za pokrivanje stroškov tistim, ki tega sami niso bili zmožni, morala poskrbeti občina.²⁰

Kljub temu, da je Sever večkrat izjavil, da ni politik, je bila njegova dejavnost predvsem s političnega vidika pomembna. V okviru ljudske stranke, še posebej pri aktivnostih lokalne kmečke zveze, ki je imela pristojnosti

na območju Prekmurja, je bil zelo aktiven. Cilje, ki jih je Sever obelodanil bodisi kot župan bodisi v okviru županskih zvez, ki jih je ustanovil in vodil, je vnašal tudi med prioritete na strankarskem nivoju. Zaradi svojega vpliva se je pojavilo njegovo ime tudi med kandidati za državnozborske volitve v novembru leta 1920, vendar je pri tem potrebno poudariti, da je iz spoštovanja do Jožefa Klekla, ki je bil zaradi svoje dolgoletne vloge pri oblikovanju slovenskega narodnega vprašanja v regiji, prekmurski »reprezentant« Slovenske ljudske stranke in Kmečke zveze, Sever sprejel le simbolno kandidaturo. Sicer ni bil zadovoljen s prekmursko participacijo v okviru kandidature ljudske stranke na državni ravni, zato je svoje stališče Kleklu, ki so mu omenjene volitve prinesle mandat v beograjskem parlamentu, tudi pojasnil v pismu z dne 29. septembra 1920. Med drugim je Sever napisal: »Kar se pa tiče kandidature, je sedaj že popolnoma jasno, da poleg protestantskega kandidata ostane le eno mesto v Prekmurju na razpolago, in bo bolje, če ne grem na shod zaupnikov, ker bi potem kateri mislil, da še jaz morebiti hočem to mesto za sebe. Vi me poznate, jaz sem vam bil zmeraj odkritosrčen, nisem vam nikdar ničesar delal za hrbtom, ter tudi tukaj nočem ničesar brez vas skleniti«. V nadaljevanju pisma je konkretno razložil, pod kakšnimi pogoji bi sprejel »resno« kandidaturo, kako bi se morala v tistem primeru na državni ravni oblikovati kandidatna lista Slovenske ljudske stranke. Na koncu je še pripisal, da je tudi brez kandidature zadovoljen, ker lahko tako še več dela za ljudstvo v gospodarskem in narodnem smislu.²¹

Severjeva vloga v času prve jugoslovanske zasedbe Prekmurja

V otroških in mladostniških letih ter tudi v okviru svojih službenih obveznostih je Sever velikokrat obiskal območje Prekmurja, ki je do avgusta 1919 pripadalo Madžarski (razen od 26. decembra 1918 do 3. januarja 1919, ko je južni del pokrajine zasedla vojaška enota kapetana Jurišića). Njegov stalni kontakt z omenjeno pokrajino je nedvomno prispeval k temu, da se je z njo zблиžal ter pozneje iskal priložnosti, kako bi ji lahko pomagal, z druge strani pa je Prekmurje ponujalo tudi možnosti pri realizaciji

18 MNL VaML. XIV.10. 613. Pismo Božidarja Severja Jožefu Kleklu z dne 2. 3. 1920

19 AS-60. Prekmurje IV. škatla (31). 8895. Odgovor Božidarja Severja na očitke kapetana Sagadina z dne 12. 8. 1920.

20 László Göncz: Az »Alsólendvai ütközet«. Az 1919-ben zajló murvidéki impériumváltás és következményei. In. *Pannon Tükör*. XXIV. 6.št., november-december 2019. Zalaegerszeg. 74–75.

21 MNL VaML. XIV.10. 615. Pismo B. Severja Jožefu Kleklu z dne 29. 9. 1920.

njegovih bogatih osebnih ambicij. Sam je o začetkih zapisal, da je v Prekmurju že pred letom 1914 »razvijal narodno agitacijo, kolikor je bilo v takratnih razmerah možno.« Po vrnitvi s soške oz. italijanske fronte je baje takoj odšel v Medžimurje in Prekmurje, da bi se prepričal o aktualnih razmerah. Ocenil je, da so bili nekateri navdušeni nad idejo združenja z državo Slovencev, Hrvatov in Srbov, zato se je odločil, da bo jim poskušal pomagati, da tamkajšnji Slovenci ne bi stradali zaradi »madžarske strahovlade in še bolj zaradi madžaronskih grofov, Židov ter mogotcev v slovenskem Prekmurju.« Za sodelovanje bi ga naj prosilo tudi več slovensko čutečih znanih oseb, zato je svojo pripravljenost ter poročilo o tam vidnem v dveh pismih posredoval narodni vladi v Ljubljano (6. in 20. decembra 1918). Najbrž je zaradi njegovih stališč, ki jih je zapisal v omenjenih pismih, 26. decembra 1918 dobil telegramske sporočilo, da se naj

čim prej oglasi pri obmejnemu vojaškemu poveljstvu v Mariboru. Točnega datuma prispetja v Maribor Sever ni omenjal, vendar pa je zapisal, da je ravno takrat, ko je bil pri generalu Maistru, prišlo telefonsko sporočilo o zasedbi Murske Sobote s strani jugoslovanskih vojakov. Iz madžarskih vojaških in vladnih virov vemo, da je enota pod vodstvom kapetana Jurišića zasedla mesto dne 28. 12. 1918 v dopoldanskih urah.²² General Maister je Božidarja Severja poslal v Mursko Soboto s konkretnimi nalogami. Moral je poročati obmejnemu vojaškemu poveljstvu o konkretni situaciji v Prekmurju ter o morebitnih sovražnih aktivnostih, nadvse pomembna naloga pa je bila ustanovitev slovenskega narodnega sveta.²³ Da je Božidar Sever bil napoten v Prekmurje po naročilu generala Maistra, potrjujejo tudi drugi viri.²⁴



General Rudolf Maister, borec za severno mejo, komandant obmejnega vojaškega poveljstva v Mariboru je v zadnjih dneh decembra 1918 s konkretnimi nalogami poslal Božidarja Severja v Prekmurje.

(Vir: wikipedia.)

madžarskih vojakov in bi ob morebitnem prihodu večje jugoslovanske enote lahko zasedli celotno območje Prekmurja oz. območja, kjer so živeli Slovenci. Vendar po Severjevih informacijah Maister tedaj ni razpolagal s potrebno vojaško silo. To je potrdil tudi Matija Slavič, ki pa je ob tem posebej poudaril, da je glavni razlog tedanje pasivnosti Maistra, ki je predhodno načrtoval zasedbo Prekmurja, le bilo nestrinjanje z neusklajeno vojaško operacijo Jurišića.²⁵ Čez nekaj dni je Sever slutil, da Madžari organizirajo vojaško operacijo za ponovno zasedbo Murske Sobote, kar je sporočil vojaškemu območnemu poveljstvu. Na osnovi Maistrovega pooblastila je v sodelovanju z »zaupniki« nekaterih občin propagiral prostovoljno mobilizacijo slovensko čutečih Prekmurcev ter v ta namen sestavil in razmnožil poziv na zbiranje, ki je bil predviden za 6. ali 7. januar 1919. Za vodenje predvidene enote je vojaško obmejno poveljstvo v Mariboru določilo stotnika Reicha, ki bi se naj pridružil z večjim številom pušk. Sever je na osnovi obljub predstavnikov

Božidar Sever je prispel v Mursko Soboto 28. 12. 1918 ob 11. uri zvečer in še isti dan, v dogovoru s poveljnikom radgonske posadke, nadporočnikom Zeilhoferjem, poslal prvo poročilo vojaškemu obmejnemu poveljstvu. V tem je zapisal, da Zeilhofer ni bil zadovoljen z Jurišićevo vojaško akcijo na območju Prekmurja, ker to ni bilo usklajeno niti z generalom Maistrom niti s političnim vodstvom. Po tistem je celo noč zbiral podatke o razmerah v mestu in tudi v gornjem, nezasedenem delu Prekmurja oz. Goričkega. Na začetku za prisotnost Severja na terenu nihče ni vedel. V naslednjih dneh je svoje opazke in poročila dnevno vsaj enkrat po telefonu posredoval vojaškemu območnemu poveljstvu v Maribor, bil pa je tudi v zvezi z radgonskim vojaškim poveljstvom. Na osnovi poizvedovanj je prišel do več spoznanj, med drugim do tega, da je v prvih dneh zasedbe bilo v širšem geografskem prostoru zgolj nekaj

22 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (v nadaljevanju: MNL OL). K 26 – Miniszterelnöki iratok. 1919. XXXVII. 174. Muraköz és a Muravidék karácsonyi megszállási – jelentések, miniszterelnökségi összefoglaló.

23 AS-60. Prekmurje IV. skatla (31). 10407. Poročilo Božidarja Severja deželni vladi z dne 20. 8. 1919 o njegovem delovanju in položaju v Prekmurju za časa prve zasedbe.

24 László Kóvágó: A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben.

Akadémiai Kiadó. Budapest, 1964. 137–138.

25 Slavič, *Naše Prekmurje*. 248., 255.

občin predvideval od 600 do 900 prostovoljcev. Koliko bi jih dejansko bilo, je težko oceniti, kajti do realizacije načrta zaradi drugečnega poteka dogodkov ni prišlo.

V različnih povzetkih se je večkrat pojavilo vprašanje, kakšna je bila konkretna Severjeva funkcija med Jurišičevo zasedbo območja. Božidar Sever je zanikal, da bi v času enotedenske zasedbe južnega dela Prekmurja po božičnih praznikih 1918 on izjavljaj, da je bil tja poslan kot »vladni komisar«, »okrajni glavar« ali kaj podobnega, kar so nekateri trdili. Da bi razčistil nesporazum, je v pismu deželni vladi zapisal, da je v pogovoru z nekaterimi slovenskimi vojaki govoril zgolj, ker je »civilni komisar aprovizacijskega oddelka v Mariboru« in ima nalogo pomagati v Prekmurju pri urejanju določenih sistemskih rešitev. Tudi pozneje, ko je bil zaprt na Madžarskem, bi ga naj spraševali o njegovi tovrstni vlogi, saj so tudi tja pritekale takšne dezinformacije. Ob drugi priliki je svoje poslanstvo na koncu decembra 1918 predstavil z naslednjo obrazložitvijo: »Po prevratu v oktobru 1918 sem deloval z vsemi močmi za priključitev Prekmurja in Medžimurja k Jugoslaviji, bil meseca decembra kot vladni zaupnik oz. zaupnik vojaškega območnega poveljstva v Mariboru od g. generala Maistra v Mursko Soboto poslan, kjer sem v zvezi s prekmurskimi znanci in narodnjaki delal predpriprave za zasedbo Prekmurja, ustanovil prvi slovenski narodni svet v Murski Soboti, dokler nisem bil od madžarskih čet 3. januarja 1919 ujet.«²⁶ Glede dejanske ustanovitve slovenskega narodnega sveta mnenja razhajajo. Matija Slavič je menil, da je Sever »res ustanovil narodni svet za Prekmurje ter se je kot predsednik postavil na čelo.«²⁷ Najverjetneje do formalne ustanovitve le ni prišlo, kljub temu da je Sever kot potencialni predsednik sveta vabila za ustanovno sejo odposlal. Dogodek je namreč bil sklican 3. januarja 1919, zaradi madžarskega prevzema oblasti omenjen datum že v zgodnjih dopoldanskih urah ni mogel biti realiziran.²⁸

Obravnavana Jurišičeva zasedba južnega Prekmurja se je izkazala za nekoordinirano vojaško operacijo, zato tudi ni dobila dejanske podpore vojaških enot Kraljevine SHS. Pristojne madžarske oblasti so, v nasprotju

z Medžimurjem, kjer so območje prepustili Jugoslovanom, v primeru Prekmurja hitro ukrepali. Komendant 83. pešpolka iz Sombotela je poslal bataljon pod vodstvom stotnika Pernetzkyja v Mursko Soboto. Madžarski bataljon, sestavljen iz vojakov narodne straže, mejne policije ter iz predvsem z območja Prekmurja vključenih prostovoljcev, je 3. januarja 1919 zgodaj zjutraj v Murski Soboti presenetil Jurišičeve vojake in jih po hudem boju tudi premagal.²⁹ Pri ponovnem prevzemu oblasti s strani madžarskih oblastih druge ni bilo odpora. Božidar Sever, ki mu je ta dogodek zaradi groznih posledic globoko ostal v spominu, je podrobno ilustriral doživete trenutke po prihodu madžarske vojske v Mursko Soboto: » ... ob pol petih zjutraj sem bil zbujen po groznem udrinkanju in vpitju v hotelu Dobray, kjer sem stanoval jaz, ter še par slovenskih častnikov. Bili so madžarski vojaki. Preden sem se zmogel obleči, so že začeli s puškinim kopitom po meni udrikat, eden si je oblekel moj telovnik, drugi mojo zimsko suknjo, tretji ukradel mojo denarnico, četrti se polastil moje prtljage in na moje ugovore sem dobil odgovor, rabili več ničesar ne boste, ker bo vas Soldatenrat ustrelil. Iz hotela so me vlekli v zapor v Murski Soboti in od tam ob pol sedmih zjutraj mimo cerkve proti kolodvoru. Za cerkvijo so mene, kot tudi še par častnikov in vojakov hoteli enostavno ustreliti. Medtem je prišel nek desetenik, baje podpredsednik Soldatenrata, nas je ta vzel pod svoje poveljstvo ter vplival na druge, naj bodo nekoliko bolj zmerni. Tudi načelnik postaje, star mož – Oger, je zelo prosil za nas, pravi, naj z nami človeško ravnajo, saj smo se tudi mi napram Sobočanom zelo dostojno obnašali. Peljali so nas nato peš ob železniški progi proti prvi postaji Puconci (Batthyánd). Med potjo nas še enkrat ustavijo, odvzeli so nam žepne nože, nek vojak mi je s silo izmenjal moje nove usnjene škornje ter mi vrgel sovje stare, in tako so nas privedli v par urah v Puconce. Tu je čakal vlak, s katerim so prišle ogrske čete. Nas so potisnili v malo čakalnico. Zunaj se je nabrala velika množica ljudi, ki so jih tamkajšnji Madžaroni nahujskali na nas in ti so nas neprenehoma psovali. Nato se prerije v čakalnico tamkajšnji notar ter nas začne v najgršem tonu psovati ... Opoldan se je odpeljal vlak z nami proti Sobotišču, kamor smo prispeli ob 9. uri zvečer. Na kolodvoru

26 AS-60. Prekmurje IV-V. Že citirana prošnja B. Svereja civilnemu komisarju za Prekmurje za podelitev obrtnega dovoljenja z dne 22. 10. 1919. brez št.

27 Slavič, *Naše Prekmurje*. 251.

28 Kővágó, *A magyarországi délszlávok 1918-1919-ben*. 139.

29 Kővágó, *A magyarországi délszlávok 1918-1919-ben*. 138.

nas je že pričakovala cela mestna fakinaža, oborožena vojaška in civilna policija, vladni komisar dr. Obal in drugi. Dovolilo se nam je, da smo si smeli za svoj denar kupiti v restavraciji večerjo in potem so nas po temnih ulicah gonili do huzarske vojašnice. Med potjo so nas nečloveško pretepali. Službujoč častnik, mlad poročnik vojne policije ni hotel v našo varstvo ničesar ukreniti. Bilo nas je: 7 častnikov, jaz in 20 mož. Jaz sem od teh udarcev resno obolel, ter sem moral pozneje celo par dni v bolnici ležati. Leve roke 8 dni sploh nisem mogel ganiti ter še danes v sklepih čutim hude bolečine. Čez noč smo morali ostati v mrzli sobi, brez postelj in vsega. Odvzeli so nam vse, kar smo še imeli pri sebi. Drugim častnikom so vsaj pustili nekaj denarja, medtem je ta tolpa, ki se je imenovala vojna policija, meni odvzela vse, kar mi je še ostalo od roparjev v Murski Soboti.³⁰

V nadaljevanju citiranega poročila je Sever zapisal, da so jih v Sombotelu pozneje internirali v huzarsko vojašnico, vendar so njega morali zaradi posledic trpinčenja in nemogočih razmer za nekaj dni prenesti v bolnico. Tudi tam se mu ni godilo bolje, ker mu cele noči niso pustili spati, streljali so na hodniku in ko mu je zdravnik predpisal malo boljšo jed ali pijačo, so to vojaki odvzeli. Pozneje so ga – Sever je navedel, da po odločitvi vladnega komisarja – »zaradi zločina proti integriteti Ogrske države, veleizdaje in žaljenja veličanstva« predali višjemu sodišču v Győru. V prostorih, kjer je bil zaprt, mu kljub hudi zimi v sobi niso pustili zakuriti, zato je, kot je poudaril, v tistih mesecih duševno in telesno trpel. S strani sodišča v prvih mesecih ga niso veliko nadlegovali, veliko slabše pa se mu je godilo po 21. marcu 1919, ko je nastala t. i. madžarska država sovjetov. Po navajanju Božidarja Severja je v Győru bil imenovan za glavnega sodnika »neki židovski ključavničarski pomočnik ali kovač«, po imenu Móricz Zalán Katona, medtem ko so bili prejšnji sodniki in državni uradniki odstavljeni s funkcij ter bili prisiljeni opravljati službe pisarjev. Omenjeni »sodnik« je Severja poklical k sebi in zahteval od njega, da prizna »grehe«, ki so bili navedeni v obtožnici. V nasprotnem primeru mu je grozil z obešanjem in raznimi srednjeveškimi inkvizicijami; tovrstni pritiski so se večkrat ponovili. V zvezi z nekim sodnim procesom je prišel v Győr tudi eden od

glavnih akterjev tedanjega komunistično-boljševiškega režima, Tibor Szamuely (bil je namestnik ljudskega komisarja za obrambo ter ljudski komisar za prosveto ter vodja zloglasne organizacije, ki je izvajala najbolj krute zločine), ki je zaslišal tudi Božidarja Severja. Med drugim ga je zanimalo, kakšen je odnos Severja do »internacionalnega svetovnega boljševizma«. V primeru, da bi to ideološko-politično opcijo podpiral, bi mu Samuely garantiral pomilostitve ter druge ugodnosti. Vprašal naj bi ga tudi, ali bi se dalo generala Maistra podkupiti za načrte boljševizma, vendar se je Sever izognil konkretnemu odgovoru. Pozneje ga je obiskal tudi neki »boljševiški agitator srbskega porekla«. Ob takih prilikah, da bi si pridobil čas, je Sever prosil za pomislek in upal, da bo jugoslovanska vlada naredila kaj v prid njegove osvoboditve, vendar se to ni zgodilo. Po sedmih mescih, preživetih v zaporih, ga je boljševiški revolucionarni tribunal 28. julija 1919 obsodil na smrt zaradi veleizdaje in zločina zoper integriteto madžarske sovjetske republike. Z veliko sreče mu je po dveh dneh, dne 30. 7. 1919 (baje ob neki ženski vstaji blizu državnih zaporov) uspelo pobegniti na levo stran Donave, ki je tedaj že bila okupirana s strani Češkoslovaške. Preko Bratislave in Prage je s finančno pomočjo tamkajšnjega konzulata 7. avgusta 1919 prispel v Maribor.³¹

Županska funkcija, organiziranje zveze županov ter drugi poslovni izzivi

Po zasedbi Prekmurja in razpustitvi dotedanje madžarske uprave in odpustitve uradnikov, se je glede konkretnih rešitev nove, jugoslovanske upravne ureditve odločalo pretežno na 2. seji prekmurskega narodnega sosveta (»parlament«), ki je bil 2. oktobra 1919 v Hotelu Dobray v Murski Soboti. Na tem zborovanju so se seznanili tudi z imenovanji deželne vlade na županske funkcije v Murski Soboti in Dolnji Lendavi. Deželna vlada je za prvega moža Dolnje Lendave imenovala Božidarja Severja, ki je tako postal prvi jugoslovanski oz. slovenski župan Dolnje Lendave. Matija Slavič sicer navaja, da je do imenovanja Severja župansko funkcijo oz. delokrog opravljal tudi dr. Jožef Kočar, namestnik civilnega komisarja za Prekmurje

30 AS-60. Prekmurje IV-V. Prekmurje IV. škatla (31). 10407. Že citirano poročilo Božidarja Severja deželni vladi z dne 20. 8. 1919.

31 AS-60. Prekmurje IV-V. Že citirana prošnja B. Svereja civilnemu komisarju za Prekmurje za podelitev obrtnega dovoljenja z dne 22. 10. 1919. brez št.; Slavič, Naše Prekmurje. 253.

s sedežem v Lendavi, vendar je bil nedvomno Sever tisti, ki je bil imenovan izključno na to funkcijo.³²

Kdo je predlagal Božidarja Severja za župana Dolnje Lendave, ni točno znano, vendar je lahko potencialnih pobudnikov bilo več, med drugim tudi Rudolf Maister, Jožef Klekl, Matija Slavič, Srečko Lajnšic in še kdo. Sever je sredi avgusta na pobudo Maistra odšel v Radgono in mu o svojih vtisih že 14. 8. 1919 poročal s pripisom »zaupnik Prekmurja«. V Radgoni se je Sever v lokalih, kamor so zahajali t. i. ogrski Slovenci, z nekaterimi posvetoval o položaju v Prekmurju. Tam naj bi tedaj še bile tri različne madžarske vojaške skupine, in sicer pripadniki t. i. bele garde, še ne demobilizirana enota t. i. rdeče garde, »četo« pod vodstvom Vilmoša Tkalca pa je omenjal Sever posebej kot tretjo skupino. Informatorji so Severja seznanili, da so se omenjene skupine 10. avgusta že začele umikati za demarkacijsko črto oz. začasno mejo. Severja je v Radgoni sprejel tudi komandant dravske divizije, general Smiljanič, ki je poveljeval enotam Kraljevine SHS, ki so 12. avgusta izvrševali zasedbo Prekmurja v skladu s sklepom mirovne konference. Sever je v pismu kot datum srečanja navajal 12. avgust, vendar je to lahko bilo tudi kakšen dan prej. Sicer naj bi Smiljaniča seznanil z razmerami v Prekmurju ter na Madžarskem, predvsem z vidika posledic boljše vizma med t. i. državo sovjetov. Glede Severjevega poznejšega imenovanja za župana Dolnje Lendave je lahko pomemben podatek, da ga je po pogovoru general Smiljanič »priporočil v uporabo« komandantu prekmurskega odreda dravske divizije. Sever se je v Radgoni 12. avgusta pogovarjal tudi s pomembnimi prekmurskimi Slovenci (prisotna naj bi bila tudi Klekl in Godina) o ustanovitvi narodnega sveta za Prekmurje dne 14. avgusta 1919 v Beltincih, kamor so povabili tudi njega. Nameravali so še kot zastopnika vojaške oblasti vključiti kapetana Mulačeka. V času tega pogovora, vsaj tako lahko sklepamo iz Severjevega poročila, verjetno še niso vedeli o konkretnem poteku zasedbe Prekmurja, ki je potekala istočasno. Se je pa Sever Maistru potožil, da v Beltince ne bo mogel oditi, ker mu za prejšnje usluge še niso izplačali stroške, zato se je bil prisiljen vrniti v domači Hum pri Ormožu, »kjer bo počakal na nadaljnja navodila generala Maistra.« Toda pred tem se je s kolesom odpeljal v nekatera (verjetno bližnja) naselja v Prekmurju

ter se tam prepričal, da je bilo ljudstvo navdušeno zaradi zasedbe Prekmurja. Imel pa je netočne informacije glede poveljnika jugoslovanskih enot, ki so zasedle Prekmurje. Navajal je ime Maistra, ki ga je tudi sicer v poročilu izredno hvalil. V nadaljevanju besedila se je Sever dotaknil grozot boljše vizma, kar je po njegovem mnenju bilo čutiti tudi v Prekmurju ter na koncu še pripomnil, da je dobil informacijo o novem civilnem komisarju za Prekmurje, dr. Lajnšicu, ki ga ni mogel najti.³³

Zanimivo je, da je že 20. avgusta 1919 Sever pisal deželni vladi, vendar ne v zvezi z imenovanjem za župana, temveč zato, da se mu na osnovi podrobnega poročila povrnejo stroški za propagandno delo v Prekmurju v času prve zasedbe pokrajine ter vsaj del tistega denarja in vrednostnih predmetov, ki so mu bili odvzeti v času, ko je bil v madžarskih zaporih. Med drugimi je zapisal: »Prosim slavno vlado, da v upoštevanju mojega položaja in z ozirom na to, da sem že kot mladenič zastavil vse svoje moči za delo v korist naroda in sedanje domovine, se me blagovoli primerno oškodovati.« Na koncu pisma je Sever tudi pripomnil, da se priporoča oz. je na razpolago vladi.³⁴ Da je zaprosil za povrnitev stroškov, mu je verjetno predlagal general Maister, ker je že naslednjega dne, 21. 8. 1919, Sever ponovno pisal pismo tudi njemu, v katerem ga je seznanil s pismom vladi ter ga prosil, naj mu javi, kdaj bo o vsebini odločeno. Ponovno je poudaril, da je že dokaj ozdravel in je generalu »za vsak posel na razpolago«. Predvidevamo, da je bilo v naslednjih tednih, ko se je neformalno dogovarjalo ter nato tudi odločalo o pomembnih kadrovske vprašanjih glede zasedenega Prekmurja, ime Božidarja Severja velikokrat omenjeno. Sever se je pozneje srečal tudi z Srečkom Lajnšicem, prvim civilnim komisarjem Prekmurja, ki je zaradi izkušenj opravil levji del posla pri vzpostavitvi državne in lokalne uprave. Najbrž je tudi on koordiniral oblikovanje predlogov, ki jih je nato formalno potrjevala deželna vlada. Prav Lajnšic je predlagal Božidarja Severja za župana Dolnje Lendave. Če je bilo tako, Lajnšic pri potrjevanju ni imel težkega dela, ker so tedaj »evidentiranje« Severja

32 Slavič, *Naše Prekmurje*. 68–69.

33 Pokrajinski arhiv Maribor. SI_PAM/1691 Zbirka prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem 3/111. Pismo B. Severja genralu Maistru z dne 14. 8. 1919.

34 AS-60. Prekmurje IV-V. Prošnja Božidarja Severja z dne 20. 8. 1919 deželni vladi, v katerem prosi za povrnitev stroškov za opravljeno narodno propagando. Podmapa 10407.

potencialno podprle tako pomembne osebnosti, kot je bil general Maister, general Smiljanić, Matija Slavič, Jožef Klekl in verjetno še kdo. Nasprotnikov tedaj še Sever naj ne bi imel, ali pa v precej manjšem številu kot kakšno leto pozneje. Na odločitev je verjetno vplival tudi obisk Božidarja Severja deželni vlade 22. septembra 1919, ko se je med drugimi pogovarjalo o povrnitvi stroškov, za katere je zaprosil, vendar pa je najbrž bil pomemben tudi vtis, ki so si ga o njem takrat ustvarili predstavniki najvišjega slovenskega izvršilnega organa.³⁵

Iz korespondence v zvezi s povrnitvijo stroškov za Severjevo narodno propagandno delo, za kar je zaprosil, bi lahko napisali več referatov ali kakšno disertacijo. V tem referatu zgolj povzemamo najvažnejše informacije in odločitve glede tega. Iz različnih pisem predsedstva deželne vlade za Slovenijo je razvidno, da je deželna vlada na seji dne 29. 9. 1919 določila za omenjeno delo Severja, kot povračilo dejanskih stroškov in kot odškodnino za izgubljeno osebno lastnino, povračilo v višini 5.000 kron. Znesek v višini 2.000 kron so mu takoj poslali v obliki poštnega nakazila. Ostali znesek v višini 3.000 kron so mu nameravali nakazati takrat, ko bo deželna vlada uspela izposlovati v ta namen kredit pri obrambnem ministrstvu.³⁶ Vendar so se vojaški in finančni mlini vrteli počasi, izplačilo 3.000 kron Severju se je zavleklo v naslednje leto. S IV. armadne oblasti s sedežem v Zagrebu so 2. 3. 1920 spraševali komandanta Dravske divizijske oblasti o značaju propagandnega dela Božidarja Severja. Odgovor je 8. 3. 1920 posredoval komandant, general Smiljanić, ki je zapisal, da je »po naročilu komandanta koroškega obmejnega poveljstva, generala Maistra Božidar Sever novembra 1918 stavil na razpolaganje za izvidniško službo. Priznati se mora, da je on generalu Maistru iz Prekmurja in radgonskega okraja pošiljal natančna poročila in večkrat tudi osebno prišel v Maribor, da javi o političnem in vojaškem položaju sovražnika. Njegovo marljivo delovanje je naši stvari takrat na Štajerskem mnogo koristilo. Sedaj je Sever gerent občine Dolnje Lendave, kot takšen je po poročilu okrajnega četnega komandirja zelo agilen

in marljiv, in je ustanovil zvezo vseh občinskih gerentov v Dolnje-lendavskem okraju, katera je vladi v veliko pomoč. Zato se predlaga povrnitev stroškov, ki niso pretirani.« Na osnovi priporočila generala Smiljanića je komandant IV. armadne oblasti posredoval 6. 4. 1920 ministrstvu za obrambo priporočilo, da se ugodno reši prošnja Božidarja Severja.³⁷ Vendar se to ni zgodilo, namreč pristojno ministrstvo kredita v ta namen ni odobrilo. Ta odločitev Božidarju Severju s finančnega vidika verjetno ni predstavljala večje težave, vendar njegovemu ugledu, v krogih, kjer se je to razvedelo, najbrž ni koristilo.

Kot smo že omenili, Božidar Sever županske funkcije ni opravljal profesionalno. Za preživetje je bilo potrebno priskrbeti primerno službo oz. dohodek. Ker se je Sever pred prvo svetovno vojno ukvarjal s trgovskimi in komercialnimi posli, je bilo pričakovati, da se bo tudi v Dolnji Lendavi lotil česa podobnega. Po naših predvidevanjih se je Božidar Sever priselil v Dolnjo Lendavo v mesecu oktobru 1919. Dne 22. oktobra 1919 je poslal civilnemu komisariatu za Prekmurje prošnjo za dodelitev obrtnega dovoljenja z namenom ustanovitve slovenskega trgovskega podjetja v Dolnji Lendavi. V prošnji je navedel, da je želel trgovino odpreti s 1. novembrom 1919. V okviru dejavnosti je načrtoval trgovino z mešanimi artikli, poljedelskimi pridelki, kmetijskimi stroji, lesom in vinom, na drobno in debelo. Podjetje je želel voditi sam, vendar za izvajanje same dejavnosti ni imel predpisane strokovne izobrazbe, zato je nameraval zaposliti kot poslovodjo Jurija Szekeresa iz Dobrovnika. Prosil je tudi za odobritev trgovanja s tobačnimi izdelki, kolki in znamkami ter za vlogo posrednika omenjenih artiklov na območju dolnjelendavskega okraja. Ker so načrtu Severja drugi trgovci v mestu in okolici že v naprej ostro nasprotovali, je Sever v prošnji za obrtno dovoljenje uporabil takrat zelo pomembno »narodno noto«. Poudaril je, da »kot novemu slovenskemu podjetniku bodo združeni madžarsko-židovski in madžaronski trgovci hoteli na vsak način in z vsemi sredstvi konkurirati, ter me bojkotirati, predvsem zato, ker bodo v meni videli nosilca in širitelja narodne ideje v pomadžarjeni Lendavi, zato bom zmogel eksistenco ustvariti oz. to obdržati ter svoj položaj vsaj na začetku utrditi le s pomočjo oblasti.« V nadaljevanju je poudaril, da »se zavežem, voditi moje podjetje kar najbolj

35 AS-60. Prekmurje IV-V. 12112. Pismo Božidarja Severja deželni vladi z dne 1. 10. 1919.

36 AS-60. Prekmurje IV-V. 12146. Pisma deželne vlade med 15. 9. in 28. 10. 1919 Poverjeništvu ministrstva za finance, obrambnemu ministrstvu ter Božidarju Severju.

37 AS-60. Prekmurje IV-V. 12146. 4687. Pisma, ki so navedena v osnovnem besedilu.

pravilno in solidno, ter zaposlovati le osebje slovenske narodnosti, po možnosti domačine, a to vse bo mi le možno, če se mi podeli aprovizacija v celoti, kakor mi je g. glavar, dr. Lajnšic že deloma osebno obljubil.« Čez dva dni, 24. 10. 1919, je na vloženo prošnjo Sever dopisal naslednje besedilo: »Prekličem prošnjo za podelitev koncesije radi otvoritve trgovine z mešanim blagom, prosim pa še dovoljenje za trgovino z sadjem, jajci, železom ter manufakturnim blagom na drobno in debelo.«³⁸ Pod Severjevim besedilom na 7. strani rokopisa je pismo dr. Jožefa Kočarja, namestnika civilnega komisarja v D. Lendavi, svojemu nadrejenemu, civilnemu komisarju v M. Soboto (datum 23. 10. 1919), v katerem je izdajo dovoljenja za Božidarja Severja »toplo priporočal«. Menil je tudi, da je za »slovensko stvar« v lendavski okolici potrebno, da se v mestu naseli en zaveden slovenski trgovec, ki bo kot neodvisna oseba steber tamkajšnjega narodnega gibanja. Po mnenju Kočarja je bil zato najbolj primeren prav Božidar Sever. Poudaril je še, da se bo lahko v Dolnji Lendavi le takrat obdržal slovenski trgovec, če se mu bo izročila aprovizacija lendavskega okraja, ki jo je imel do takrat trgovec Ivan Toplak, ta pa po mnenju Kočarja ni bil ravno priljubljen med ljudstvom.

Civilni komisar Lajnšic je tri dni, preden je zapustil Prekmurje in predal funkcijo svojemu nasledniku Bogumilu Berbuču, 24. 10. 1919, ugodil prošnji Božidarja Severja. Potrdilo je vsebovalo naslednje besedilo: »Uradno se potrjuje, da je gospod Božidar Sever danes tu uradno prijavil izvrševanje proste obrti in sicer: trgovino s poljedelskimi pridelki, potem sadjem, jajcem in železom, kmetijskimi stroji, z lesom in vinom na debelo, ter manufakturnim blagom na drobno in debelo v Dolnji Lendavi števil. 71. Do morebitnega preklica ima pravico izvrševati te obrti.«³⁹

Obstoječi viri nam slabo osvetlijo konkretno »uradovanje« dolnjelendavskega župana Severja, niti ne poznamo njegove neposredne sodelavce. Predvidevamo, da je večino strokovnega in administrativnega dela opravil kar sam. To potrjujejo različni povzetki, pisma, zapisniki, ki jih je večinoma pisal sam. Vsekakor pa je imel kakšnega neposrednega sodelavca, verjetno občinskega tajnika, tehnično osebje in še koga. Najbrž je zelo tesno sodeloval tudi z uradom namestnika civilnega komisarja, ki je imel

sedež v Dolnji Lendavi. Tam je bilo nekaj oseb zaposlenih. Tudi osebno sta se z Jožefom Kočarjem, namestnikom civilnega komisarja dobro razumela, tudi njune pristojnosti so se najbrž v prvem letu jugoslovanske oblasti precej prepletale. Kot smo že poudarili, je Božidar Sever ogromno časa, energije in znanja vložil v organiziranje, vodenje in delo Zveze županov dolnjelendavskega okraja. Leto pozneje je ustanovil tudi podobno zvezo za severno Goričko, s sedežem v Križevcih. Na sejah zveze županov, ki so bili sklicani skorajda v slehernem mesecu, so se pogovarjali in odločali o najbolj aktualnih izzivih v Prekmurju. Če izpostavimo le najbolj »standardne« točke njihovega dnevnega reda, je potrebno omeniti posebno skrb za kmetijstvo in gospodarstvo regije, razprave o razvoju infrastrukture, s posebnim poudarkom na gradnji mostu na reki Muri, vprašanje agrarne reforme, socialne zadeve itd. Sever je konstantno organiziral tudi izobraževanja za župane oz. vaške gerente, kot predavatelje je praviloma povabil prepoznavne osebnosti predvsem iz okrilja ljudske stranke in kmečke zveze ter tudi deželne funkcionarje in strokovnjake. V zvezi s to Severjevo vlogo ni pretirano trditi, da je deloval kot neformalni okrajni glavar.

Njegova aktivnost na področju povezovanja občin je hkrati pomenila tudi težave zanj, saj je zaradi svojega vpliva v Prekmurju marsikomu predstavljal trn v peti, med drugimi je postal do njega »ljubosumen« tudi okrajni glavar Lipovšek, ki je sicer izredno cenil njegovo delo. V prej že omenjenem pismu poverjeništvu za notranje zadeve z dne 6. novembra 1920 je Lipovšek poudaril, da je Sever želel vse župane v Prekmurju združiti pod svojim vodstvom, da bi jim lahko on »paševal«. Po njegovem mnenju so v lendavskem okraju že župani »postali slepo orodje tega gospoda«. Sicer je omenjal tudi dobre strani županske zveze. Z vidika njene upravičenosti je navajal, da so bili »tukajšnji gerenti brez izjeme vsi neuki kmečki posestniki«, ki v preteklosti sploh niso imeli možnosti spoznati bistvo županskega poslanstva, saj so pred jugoslovansko zasedbo »županovali« notarji, ki so imeli edini dejansko moč. Sever jim je na tem področju po mnenju Lipovška pomagal. Je pa v pismu civilni komisar kritiziral mešanje kompetenc. Menil je, da si Sever želi s pomočjo županskih zvez »polastiti indirektno cele uprave v Prekmurju, spraviti ob vsak ugled vsako oblast in funkcionarje, dvigniti pa svojo osebo na raven nekakšnega guvernerja«. V izvajanju

38 AS-60. Prekmurje IV-V. brez št. Prošnja Božidarja Severja za obrtno dovoljenje z dne 22. 10. 1919.

39 AS-60. Prekmurje IV-V. brez št. Prijava obrti pod št. 1141.

Lipovška je bil prisoten strah glede lastne funkcije; Sever je tudi zanj postal prenevaren. Da bi opravičil svoje stališče, je navedel tudi nekaj primerov. Omenil je organiziranje t. i. županskih tečajev, v primeru katerih je Sever zahteval tudi njegovo formalno podporo, medtem je pri različnih državnih in finančnih ustanovah brez njegove vednosti prosil za kreditiranje programa. Lipovška bi naj zelo presenetilo, da je brez njegovega vedenja tudi vladno poverjeništvo zagotovilo 10 tisoč kron kredita. Navajal je tudi, da je Sever na vseh tovrstnih tečajih »otvoril trafiko« in navzočim prodajal tobačne izdelke. Zaradi tega so ga baje kritizirali nekateri mediji, vendar mu pri prodaji pristojna gospodarska zadruga ni mogla prekrizati račune, ker se je ubadala z velikimi finančnimi težavami. Lipovšek se je tudi javno spraševal, od kod Severju pravna podlaga za organiziranje županskih zvez. Čeprav je v nekaterih primerih priznaval njeno koristnost, je v omenjenem pismu jasno zapisal, da se po reorganizaciji uprave ta organizacija ne bi smela ohraniti. Dolnjelendavska zveza, ki je štela 54 članov, je po mnenju civilnega komisarja že tako bila »igrača gerenta Severja«. Še bolj je Lipovšek nasprotoval Zvezi županov severnega Prekmurja, ki jo je s 59 člani po njegovem mnenju Sever ustanovil kar v okviru tečaja za župane. Mimogrede so v program omenjene zveze, v okviru železniške infrastrukture, med drugim uvrstili tudi izgradnjo ozkotirne proge med M. Soboto in Lendavo ob državni cesti.⁴⁰

» ... mi moja vest ne očita ničesar ... «

Odstavitev Božidarja Severja s funkcije župana Dolnje Lendave je najbolj ostro zahteval kapetan Sagadin, komandir 6. orožniške čete v Murski Soboti. Motivi za tako oster nastop verjetno segajo nazaj vsaj v leto 1918, vendar tega v tem kontekstu ne bomo poglobljali. Sagadin je v pismu z dne 9. junija 1920 pozval civilnega komisarja Lipovška, da gerenta Severja »iztira« iz Dolnje Lendave. Vzroke za to je navajal kar v 11. točkah. Med drugimi je izpostavil, da je Sever posedoval pod imenom svoje sestre glavno tobačno trafiko v D. Lendavi, kjer je sam prodajal tobak na drobno, namesto da bi dobavljal drugim lastnikom tamkajšnjih trafik. Osporaval je, da je Sever obnovil »ogrski

športni klub« in bil predsednik tega kluba. Po njegovem mnenju je Sever na lastno pest izdal ukaz o t. i. vinskem daku oz. davku, na osnovi katerega pobrani znesek naj ne bi hotel vrniti. Sagadin je kot sporno dejanje navajal tudi izdajanje izkaznice za prekoračitev državne meje upravitelju veleposestva Esterházy, Raffenspergerju (ki bi po njegovem mnenju lahko odnesel blagajno na Madžarsko) ter omenjal določene tihotapske posle v okolici Ptuja, v katere bi naj bil Sever vpleten. Prav tako ga je obtožil v zvezi s prodajno ceno premoga, ki ga je po njegovem Sever kupoval po 14 kron za 100 kg, prodajal pa bi ga naj za 28 kron. Sagadin je obtožil Severja tudi zaradi pridobitve koncesije za trgovino, ker so ga pri tem po njegovem obravnavali kot »narodnega mučenika«, pozneje pa, ko je postal župan, naj ne bi hotel oddati prostora za zadrugo. Hkrati je dosegel, tako navaja Sagadin, da mu je prekmurska zadruga od vsega prodanega artikla plačevala 1,5 %, kar bi naj mesečno znašalo 6 tisoč kron. Poleg tega je omenjal tudi »neutemeljeno« koncesijo kavarnarju Ráczu, kjer bi se naj srečavali Severjevi politični somišljeniki in delegacije, neupravičeno izdajanje t. i. domovnice v dveh konkretnih primerih ter dogodek, ko bi se naj Sever hvalil, da je narodni mučenik (celo srebrno kolajno bi si naj prišil). Proti koncu pisma je Sagadin tudi napisal nekaj obremenilnih stavkov na Severjev račun, ki bi se naj dogajali v mesecu decembru 1918 ter nadaljeval z naslednjim besedilom: »Dne 13. avgusta 1919 ga srečam v Radgoni. Kot sumljivo osebo ga legitimiram. Pokaže mi kot civilist vojaški potni list, podpisan od g. generala Maistra. Upotim ga, da mora posedovati pravo legitimacijo. Božidar Sever mi pod pričami zagotovi, da je brez posla in si išče le kos kruha.« Na koncu je še dodal, da je bilo ljudstvo mnjenja, da »imamo v Severju koristoljubnega človeka, ki gleda le na svoj žep in se razume si pridobiti oblasti«.⁴¹ Sagadinovo pismo je civilni komisar posredoval deželni vladi ter jo tudi seznanil, da je policijskemu komisarju Pušu naročil, da preveri verodostojnost trditev komandirja orožnikov.⁴²

Božidar Sever je 4. 8. 1920 v Dolnji Lendavi odgovarjal na grobe trditve kapetana Sagadina in jih praktično vse

40 AS-60. Prekmurje IV-V. brez.št., v povezavi z dokumentom 10225, Pismo civilnega komisarja za Prekmurje, Gašperja Lipovška poverjeništvo za notranje zadeve z dne 6. 11. 1920.

41 AS-60. Prekmurje IV-V. 7755/1920. Pismo kapetana Sagadina civilnemu komisarju Lipovšku z dne 9. 6. 1920, v katerem predlaga odstavek Božidarja Severja.

42 AS-60. Prekmurje IV-V. 7076. Dopis civilnega komisarja Lipovška deželni vladi.

zavrnil. Iz njegovega odgovora navajamo zgolj nekatere trditve: »Moja sestra ima res *vodstvo* tobačne zaloge v Dolnji Lendavi; zaloga je last gospodarske zadruge v Gornji Radgoni, ki celo podjetje financira. Predložim v pogled glavno knjigo, iz katere je razvidno, da je vsak očitek popolnoma neutemeljen. Finančna straža vrši redno kontrolo nad izdajo tobaka; ako bi bila nekaj opazila kot nedostatek pri razdeljevanju, bi ga bila gotovo javila kompetentni oblasti ... Davčni urad mi je izdal ukaz, naj pobiram vinski davek. Denar je sprejemal referent za davčne v Dolnji Lendavi. Jaz nisem od nobene stranke nič sprejel. Vse drugo je iz trte izvito. K tej točki še pripomnim, da sem pismeno in ustmeno deloval pri delegatu ministrstva za finance v Ljubljani, naj se odpravi vinski davek. Izdal sem večim strankam izkaznice za obmejni promet, strankam, ki imajo onstran demarkacijske črte zemljišča. Te izkaznice je v vsakem slučaju potrdila vojaška oblast. Delegiran sem bil za tako uradovanje od namestnika civilnega komisarja. Raffensperger po mojem dobrem prepričanju in vseh informacijah ni nezanesljiv... Premog sem prevzel od namestnika civilnega komisarja; cena mu je bila v premogovniku v Velenju 14 K, dovoz je stal 800–1000 kron za 10 ton. Z vsemi drugim stroški in dovozom strankam v hiše sem premog zaračunal po 24 K, kar popolnoma odgovarja trgovsko običajnemu dobičku. Vse lahko na zahtevo dokažem z originalnimi spisi in če je potreba s pričami. Insinuacija pod točko 7. ne odgovarja istini. Res je, da dobivam od zadruge 3000–4000 kron mesečnega honorarja kot predsednik nadzornega odbora. Zaslužim si jih pošteno, ker mi ta funkcija dela silno brigo in težav, ki jih pozna le dotični, ki je bil kdaj zaposlen v enaki službi. Prepuščam presoji deželne vlade, kakšno je bilo moje narodno delovanje in ali sem res trpel za našo narodno stvar ali ne. Kdor ima za seboj več mescev politične ječe in slišal svojo smrtno obsodbo, bi ne mogel meni trditi, da nisem ničesar storil za narod. Srebrne kolajne nisem nikoli nosil. O splošnem sumničenju, da sem koristolovec, bi ne vedel menda nikdo drugi kaj povedati kakor ovaditelj. Od kod zajema svoje vire, mi ni znano. Za mnenje naj se vpraša najvplivnejše može v Prekmurju, ki me dobro poznajo. Nikakršne tajnosti noče dopuščati pri vprašanju strankarske pripadnosti. Vedno sem se očitno prepoznal za isto stranko. Moje delovanje v Prekmurju je bilo tako, da mi moja vest ne očita ničesar, da mi je težko, da se moram zagovarjati

v pred stoječem smislu, da z vso ogorčenostjo odklanjam gonje, ki so je uprizorile proti moji osebi.«⁴³

Kljub Severjevemu odgovoru se je pritisk stopnjeval. Poverjeništvo za notranje zadeve je 30. septembra 1920 sestavilo poročilo v zvezi s vprašanjem morebitne odstavitve Božidarja Severja s funkcije župana Dolnje Lendave. Navedli so, da se proti Severju, ki so ga na funkcijo župana postavili politični somišljeniki od zunaj, množijo pritožbe. Predstojnik poverjeništva, tudi član deželne vlade, Žerjav je naročil ponovno podrobno analizo celotne dokumentacije, ki je bila povezana s tem vprašanjem. Menil je, da Sever in njegovo postopanje silno škodijo državnemu ugledu. Na koncu poročila je Žerjav napisal: »Moram v interesu državnega ugleda zahtevati da se gerenta Severja nemudoma suspendira.«⁴⁴ Zadeva se je še po tistem več mesecev vlekla, Sever je v okviru svoje dejavnosti organiziral nekaj odmevnih programov, vendar je poleti 1921 le moral oditi. To se je zgodilo neposredno pred praznovanjem 2. obletnice priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS, kar je v pretežni meri organiziral on.

Naš cilj v tem referatu ni bil analitično predstaviti obtožbe proti Božidarju Severju, ki so se od pomladi leta 1920 kar vrstile, niti ne moremo celovito ocenjevati njihove upravičenosti. Omenili smo le peščico najbolj odmevnih ter Severjeve odzive nanje. Nedvomno je na njegovo odstavitev vplivalo več dejavnikov. Med temi se lahko izpostavi njegova izjemna aktivnost in angažma v javnem življenju, kar nekaterim ni bilo po volji. Tudi drugačni pogledi strankarskih nasprotnikov glede nekaterih vsebinskih in sistemskih vprašanj so lahko generirali težave in konflikte. Prav gotovo so se tudi Severjeve poslovne zadeve, ki – ne glede na to, ali so bile pri tem storjene kakšne zlorabe in protizakonitosti – lahko »gibale« v polju ali vsaj na meji nasprotja interesov. Na končno odločitev pa je lahko vplival tudi kakšen dejavnik, morda subjektivne narave, ki ga ne poznamo. Kljub temu, da je bil prvi jugoslovanski oz. slovenski župan Dolnje Lendave odstavljen, je obdobje njegovega vodenja mesta in tudi širše regije, ki se je odvijalo v izrednih okoliščinah, več kot prepoznavno.

43 AS-60. Prekmurje IV-V. brez št., v povezavi s št. 8895. Odgovor Božidarja Severja z dne 4. 8. 1920 na ovadbe kapetana Sagadina.

44 AS-60. Prekmurje IV-V. 10225. Poročilo vodje poverjeništva za notranje zadeve v zvezi s predlagano odstavitvijo Božidarja Severja z dne 30. septembra 1920.

Béla Szomi Kralj

Vsem pesnikom

Dragi prijatelji, pesniki,
mar vam niso bile v zibelko
položene modrosti modrecev,
da je pesnik vsak,
ki z besedo razvname ljudi,
ali pa jih razneži,
vsak, ki slepcu
izriše pokrajino v temi,
gluhemu
pa zapoje
najlepšo pesem?

Zakaj zavist za pesem,
pesniki,
zakaj pesnik ne more biti vsak,
ki v ljudeh več kot številko vidi,
četudi pesnik je slab.

Zakaj slaba volja, pesniki,
če kdo piše,
a ni večč,
naj le večča večče
veščo preganja,
človek pa naj bo
pesem sama.

Béla Szomi Kralj

Ep o kači in kozi

Ne bi si mislil,
da je to možno,
da kača in koza
živita složno.
In ne bi dal
roke v ogenj,
da koza kač
ne natakne na rogove,
in da kača koze
ne zastrupi,
da bi vladala svetu,
ki buri duhove.

Sta se gledali sprva,
katera naj vlada,
kako naj vladarju
vsaka ugaja,
da ga na led,
ki je tanek; zapelje,
saj vladar ni vseved
– prazno slamo melje.

Koza je rekla:
»Prosim te milo,
pobožaj mi rebra,
jih je zlomilo,
ko podložniki kralja
so me izdali,
na krilih sovraga
so zaplesali.«

Je rekla kača:
»Stopi bliže,
da vidim berača,
ki ti z uma šine,
mar si neumna,
da verjameš v svinje,
ki ti dušijo pljuča
od svoje miline.«



Je koza dodala:
»Saj res so barbari,
človeška zdraha,
ki živi v utvari,
da bodo poštenje
v svet zasejali,
odvrgli okove,
zaplesali v sambi.«

»No, samba ni slaba,
če jo pleševa sami,«
je rekla kača
kozi v spravi.
»Le ljudstvo naše
širi grde poglede
in kot nama paše,
ono sploh ne pleše.«

»Pa mu zatakni
zanko za vrat,«
je koza kači
rekla v bran.
»Ljudje so neumni,
pošteni in slepi,
butasti umi
podložni besedi.«

Kača se zdrzne
od smeje »prasice«,
ki travo drgne
in nima pravice,
da ji teži
s čisto resnico
in po oblasti stremi,
da prevzame hišo.

»No, stisni se k meni,
lažniva koza,
da te v temi
moja roka poboža,«
tako reče kača
in kozo ugrizne,
četudi jo dlaka
od kože obrije.

Jo je požrla
s kostmi in kožo,
tako zapečatila
je njeno usodo,
a koza v zadnjem,
vzdihljaju se zdrzne,
kači z rogovjem
razpara hrbet.

Tako naš vladar je
ostal brez podpore,
v resnici mu paše
brez kače in kože.
Ker kač je nešteto,
koz ni premalo,
ljudstvo pa je vpeto
v svoje zrcalo.



Botond Kovač:
Youth in Revolt, 2018
(na novo interpretirana slika Andrewa Salvada/
Andrew Salgado képe újragondolva)
olje, platno/olaj, vásznon, 50 x 50 cm

Béla Szomi Kralj

Hočem biti siva roža

Hočem biti siva roža,
ne dobra, ne slaba,
takšna, ki jo vsak poboža,
takšna, ki jo vsak povoha,
takšna, ki zraste sredi mrzlih trav,
takšna, za katero nikomur ni mar,
a bo naredila splav ali pač ne,
ali bo preplavala rokav
nabrekle Mure.

Hočem biti siva roža,
za vse, ki ne vidijo sivine,
za vse, ki sem ji koža
naježi od miline poštenja,
za vse, ki jim ni mar,
katera vera jih omenja,
za vse, ki sredi dehtečih trav
zrasejo z mislijo letenja
do višav.

Hočem biti siva roža,
ne preglasna, ravno prav
dehteča, ravno prav
ljubeča, smeli žerjav,
človeški opaž za vse
ranjene duše, ki niso
dosegle svojih sanj,
za vse, ki niso vseč
ne meni, ne vam.

Janja Magdič

Vinarium

A hegy tetején
a fürdők közelében
a felhőkbe markolón,
négy országra szólón,
fény sugarban
fürödve gyönyörűn,
fenségesen áll.

A szőlők királynője,
őrzője és eltetője,
látogatók öröme,
látványosztogató,
tarsókáját büszkén
töltögetve.

Hadik kapitány seregével,
újabb időkben a Vinarium,
a turizmusban tündököl.

(Fordította: Bence Lajos)



Bence Lajos

Találd fel magad!

Karinthy óta tudjuk,
ki feltalálja magát,
szabadalmazási
hivatalba siessen,
hogy az értéket
közben le ne nyúlják,
más néven, illetéktelen
kezekbe kerülve,
nevünkkel vissza ne
éljen senki!

Találd fel magad,
építkezzél folyton,
jelöld ki saját-magad
határait, a partvonal szélét,
s mindig adj helyet
a bárkára felkérkedzőnek,
az Úrnak, s kíséretének.

S ha ez is megvan,
találd ki magadban,
ha van mit? ha elfogyott
a hús,folyamodj furfanghoz,
zöldségekkel pótolod
a csúrést-csavarást,
fasírt-gombócokat gyúrj!

Vagy fúrással, faragással
áss új alagutakat, hol
mindened elfér majd,
s a bekötő árkokról,
vészkijáratokról,
álcsapdákról se
feledkezzél meg;
építs magadnak egy
börtönt is, saját
kényelmedre, hova
visszavonulhatsz,
ha jön az idő kaszája,
s hogy elijeszd
magadtól, koporsó-
szögekkel szegélyezd
a bejáratot, melyet
kijáratnak álcázz!

Táblával is jelezd,
vendéget már nem
fogadsz! Legfeljebb
a búcsúzókat, akik
megunva a vesztegzárat,
agyó!- világl,
búcsúpohárra térnek be,
mielőtt új időzónába
libbennek át!

Kovács Tibor – Ringó

Én vagyok

Csak én vagyok én, e világ közepén.
Önző, ki csak magát látja,
Ki elveszve egyre várja,
Hogy valaki szeresse,
Csókolja, ölelje, óvja.
Én lennék legfőbb gondja,
S ő nekem, de nincsen.
Mert mindenki jobb, szebb és okosabb,
Maradok önző. Miért?
Megmondom: csak!

Kovács Tibor – Ringó

Ha meghalok

Akárhogy is nézem, mérem,
Lassan itt a végem.
A végtelenség kezdete.
Csak testem lelke marad,
De örökre.
Én emlék maradok, ha meghalok.
Ha meghalok?
Lelkem, mit itthagytok nektek,
Kik szerettetek!
Ne sírjatok, kacagjatok, nevessetek.
Egy bolonddal kevesebb a világon,
Az égen ragyog a csillagom.
Égre nézve láttok sok-sok csillagot,
Az vagyok én, ki ott is pislogok.



Kováč Botond:
Újság/novica, 2020
digitális festmény/digitalna slika

Lidija Alt

Krogla življenja

Kot keglji smo;
krogla življenja nas podira,
iz dneva v dan
nas je čedalje manj.

Vse se ponavlja,
se v krogu vrti,
virus korona
prihaja po nove in nove ljudi.

Zágorec-Csuka Judit

Túl közel

Ha túl közel mennél a tűzhöz,
még nem fogsz elégni, sem
megtisztulni, hiszen nem jött el
még az átváltozás ideje.

Ha túl közel mennél a naphoz,
megégetheted a koronádat,
s eléghetsz, de még nem jött el az
ideje a koronázásodnak.

Ne menj túl közel a tűhöz,
ne menj túl közel a naphoz,
ne menj sehova, semmilyen
irányba, maradj a tűzvonaltól távol.

Lidija Alt

Sprašujem se ...

"Kakšno je to življenje?"
Ko lakota iz ust te gleda,
ko množica kriči brez dela,
ko davek ti pogled razširja,
ta državna represija,
mir nemir pogoltnil je,
ni izhoda, sliši se.

Revščina iz žepov gleda,
figo kaže in velewa:
"Pojdi na Rdeči križ,
sleci ponos, pa boš sit!"

"Pa boš sit?"
Sprašujem se ...
Kakšno je to življenje?



Koter Teja:
Hold/Luna, 2020
akvarell, papír/akvarel, papír

Pál Péter

Férközés

Ne kényszeríts rá, hogy
vers legyen belőled!
Miért tekeregsz folyton?
Sokáig vártam,
hogy nyár legyen.

És te addig veséztél,
amíg ki nem martad belőlem
a lendületet.

Szimatolnálak, ha lenne orrom,
s az üregeimbe rejtenélek,
hogy titokban is bizsergess.

Nyaladzunk, mert július végén
az alvástól, a rolós napsugaraktól
elzsibbadnak az arcizmok,
és titokban egymás
emlékeit kuszáljuk.

Rezzelés.

Eldobom a láthatárt,
és az agyamra ragadok, hogy
ne lássalak, amikor úgy ragyogsz,
mint reflektorfény egy
mozdulatlan néző fölött a
zsöllye közepén.



Azt mondják, kicsik vagyunk.
Meg hogy nincs tető az ég felett.
De én akkor is hallom szakadozni
az ereszt odafönn,
mert a bolygók könnye
ránk csöpög.

Ha billentyű lennél egy zongorán,
nem játszanék akkordot,
csak téged simítana ujjam,
amíg el nem megy az áram,
mert nedvesek lettek a húrok.

Aggódom érted, nehogy megbotolj.
Hisz nem kap el, ki csak
zsigereidbe férközhet.

Pál Péter

Brossúra

Íme a határ. A szerelem lekerül
az infúzióról, a kezek éig érnek,
és nem sajog a bordán a repedés.

A kiskedvenc ostobán vigyorg
az igazolványon. Még feszül a
gyeplő, mert e jószág csapodár-

csőbe vizek, szeszt iszik,
szórtelenít.

Itt nincsen éj, csak a tág
táj hevít. Ha hiszed –
Ő leszel,

s a gégehad -mert nem kell-
nem felel.

Olga Paušič

Angeli

Nekoč smo tako radi in z ljubeznijo kovali lepe misli z dobrimi željami za božič in novo leto, celo sami izdelovali novoletne voščilnice, da bi naslovnik zares začutil pristno naklonjenost pošiljatelja. Danes se svet drugače vrti. Priložnostne voščilnice najdeš na spletu, izbereš in pošlješ, še pogosteje si kaj napišemo in pošljemo samo SMS sporočilo, da bi pa našli v poštnem nabiralniku kakšno zanimivo voščilnico, je prej izjema kot pravilo. Pravzaprav kar majhen čudež. Zato sem bila pošteno presenečena, ko sem kakšnih deset dni pred božičem med kupom reklamnih letakov in med zadnjimi računi v letu naletela na rdečo pisemsko ovojnico, naslovljeno name. Voščilnica? Kdo le si je vzela čas za pisanje voščilnice? Previdno sem odprla ovojnico in se zastrmela v misli, zapisane z dokaj težko berljivim rokopisom, kot bi kdo zelo hitel ali bi se mu tresle roke. Neznana pisava, čudno površna ... a še bolj čudna je bila vsebina sporočila.

Draga prijateljica!

Novo leto naj ti da,
kar želiš si od srca,
angel tvoj naj čuva te,
noč in dan te varuje.
Reci mu, da ljubiš ga,
naj nikomur te ne da.
Ves tvoj svet še lepši bo,
če angel ti poda roko!

Sporočilo s povsem nečitljivim podpisom. Čudno, nad vse čudno. Voščilo z besedilom o angelu varuhu? Vsi, ki me poznajo, dobro vedo, da sem zaprisežena ateistka, nimam nobenega stika ne z bogovi ne z angeli, pravzaprav sploh ne znam moliti, niti tistih najbolj osnovnih molitev ne poznam. Kdo bi mi torej pošiljal 'angelske' božično-novoletne želje? Ko sem voščilnico pokazala možu, je samo odmahnil z roko, češ da se nima smisla ubadati s tem, ker nekateri spišejo goro voščilnic in se kasneje sploh ne spomnijo, komu vse so jih poslali.

»Ampak moj naslov je točen, torej voščilnica ni prišla do mene naključno!« sem glasno razmišljala. »Poslal jo je nekdo, ki me v resnici pozna.«

»Mogoče gre za čisto navadno zafrkancijo,« je menil on, »danes, tako pravijo, je vse več vernih, pa ni nujno, da verujejo v boga. Ljudje verujejo v višje sile, ki so nam lahko naklonjene, nam stojijo ob strani, nas podpirajo ... kot angeli varuhi na primer.«

Debelo ga pogledam in se čudim. Ni človek, ki bi znal modrovati, grozen realist je in pragmatik. Od kod mu čudne sile in angeli? Še v bančni depozit ne verjame, najraje ima ves svoj denar doma ali v žepu!

»Nikoli še nisem čutila ob sebi vpliva kakšne višje sile, ki bi mi bila naklonjena, nikoli mi ni šepetal v uho angel varuh,« sem se pošalila in položila nenavadno voščilnico v predal.

Naneslo je, da sva se s prijateljico Nino ob jutranji kavi menili o prazničnih voščilih, koliko in komu mora poslati voščilnico in kaj naj napiše. Pa se je spomnila: »Kar eno od tvojih pesmi si bom sposodila, saj dovoliš, ne? Voščilnice sem pa kupila v varstveno delovnem centru, da jim malo prispevam v blagajno.« Pa sem ji povedala o čudni voščilnici, ki sem jo pred dnevi prejela po pošti. Neverjetno – bila je navdušena: »Poslal ti jo je nekdo, ki te ima rad in ti želi dobro, verjemi.«

»Ni mi jasno, kdo. In kaj naj z angeli? To mi nič ne pove,« sem dvomila.

»Jaz pa res verjamem v angele. Kako naj si drugače pojasnim, da sem preživela dva raka? Nekaj mora biti, kar bedi nad mano! Naj je angel varuh ali kakšna druga sila – nekaj je!«

»Dobra zdravstvena oskrba, draga moja, in verjetno kanček sreče,« sem rekla.

Odkimala je, rekoč: »Ko mi je umrla mama, je po pogrebu zazvonil telefon ... tega ti nisem še nikoli pripovedovala ... in ko sem dvignila slušalko, mi je mama rekla, naj me ne skrbi, ker je na dobrem kraju. Častna beseda, ne izmišljam si.«

Debelo sem jo pogledala in zajela sapo. Pomolčali sva. Seveda se mi je zdelo za lase privlečeno, a je nisem hotela užaliti s pripombo o tem.

»Kaj pa takrat, ko sta ti umrla starejši sin in mož? Je tudi zvonil telefon?«

»Kar posmehuj se mi! Ko je umrl mož, se ni zgodilo nič, po sinovem pogrebu pa so se pozno zvečer odprla vhodna vrata stanovanja, čeprav sem jih okrog osmih zaklenila ... Nisem šla pogledat, ker sem to v srcu pravzaprav pričakovala, razumela, da se je sin vrnil k meni, sem pa čisto dobro slišala, da so se vrata čez čas zaprla. To me je zelo pomirilo. Verjamem, da je njegov duh ves čas prisoten, pogovarjam se z njim, in ko obiščem njegov grob, me obda neka posebna energija ... morda je on moj angel varuh.«

Spogledali sva se in res sem bila v zadregi, nisem vedela, kaj naj rečem. Verjela je svojim besedam. In kot da bi močno želela, da verjamem tudi jaz, je navedla primer iz mojega življenja:

»Poslušaj, ko te je tik pred upokojitvijo pokosil infarkt ... a nisi takrat pomislila, da si med izbranci, da te je nekdo obvaroval?« je tiho vprašala. »Koliko ljudi po infarktu umre! Imela si gromozansko srečo, dobrega angela varuha, ki te je obvaroval ...«

»Ni bil angel, moj mož je bil, ki je bliskovito reagiral in me odpeljal do zdravnika. Za to mu bom vedno hvaležna. No, pa dobrim zdravnikom gre tudi velika zasluga.«

»Prav no, ti pač ne verjameš v nič, kar ni otipljivo ... a ko boš doživela podobno izkušnjo, kot je bila moja, boš drugače razmišljala,« je tiho dejala in s tem sva sklenili pogovor o njenih angelih.

Tisto noč nisem mogla najti spanca. Razmišljala sem o prijateljičinih besedah. Je bil angel, ki mi je takrat podal roko in me potegnil z roba življenja? Strmela sem v temo, iskala senco, ki bi se morda premaknila, čakala kakršno koli znamenje o prisotnosti nekoga ali nečesa ob sebi, a se seveda ni zgodilo nič. Smo morda nekateri nedovzetni za vse, kar ni zemeljsko? Sem duhovno revna, ker ne zaznam namigov, znakov, skrivnostnih 'angelskih' znamenj? Nekoč – kmalu po očetovi smrti - sem vprašala mamo, če se ji je oče kaj oglasil iz onostranstva. Prepričana je bila namreč, da duhovi umrlih to počno. A je ostala razočarana, kajti očetov duh očitno ni pokazal nobenega interesa, da bi komuniciral z njo, z mano ali s komer koli od bližnjih. Kako je torej s tem? Enim se rajni oglašajo, drugim pač ne. Od česa je to odvisno?

Tik pred božičem, kakšne tri dni pred praznikom, me je pismonoša osrečil še z eno voščilnico v rdeči

ovojnici. Presneto, menda ne spet 'angelska' pošta? Previdno sem odprla ovojnico in prebrala voščilo:

Draga prijateljica!

Vsak tvoj dan v novem letu
naj bo srečen, razigran,
vsak korak po širnem svetu
pa z ljubeznijo obdan.
Roko angel tvoj ljubeči
ti podal bo, ko želiš,
in molitev tvoja k njemu
ga priklič, ko trpiš.
Življenje res ni le veselje,
bolečina je, tudi trpljenje,
a tvoj angel čuva te,
nič se ne boj, ob tebi je!

Pisava ni bila nič podobna tisti s prve voščilnice in celo podpis sem uspela prebrati: Agata. Kakšna Agata? Naj sem še tako napenjala možgane, mi ni prišla na misel nobena Agata. Je to morda božična akcija kakšne verske sekte, ki želi pridobiti medse nove člane? Slišati je bilo, da so začeli tudi v našem kraju delovati adventisti pa neka skupina, ki se je imenovala Novo življenje. Saj človek ne more vedeti, kaj vsega se dogaja te dni.

A to z angeli mi ni dalo spati. Že tako trpim zaradi motenj spanja, pred prazniki pa se je zdelo, da bom sploh prenehala spati. Pa sem sredi noči kuhala, pekla drobno pecivo, počela kaj na računalniku, pisala zgodbe, pesmi, odrska besedila ... da je noč hitreje minila. No, in res veliko sem se ukvarjala z razmišljanjem o angelih. Kaj če ima prijateljica Nina prav? Na popotovanjih po svetu sem bila že kar nekajkrat v resni nevarnosti, pa sem jo vedno odnesla brez praske, le z grozo v srcu. Najbolj pretresljiv je bil doživljanje v zakotju Pakistana, ko smo trije – moj mož, mlajši sin in jaz - potovali iz Čitrala v Pešavar, pa nas je na gorskem prelazu Lovari na 3120 metrih nadmorske višine ustavil grozovit monsunski nalive. Vse je obtičalo, kajti zemeljski plazovi so zasuli cesto in z debli, kamenjem ter razmočeno zemljo zamašili ozek prehod vrh prelaza. Kar se nas je znašlo tam gori, kakšnih dvesto nas je bilo, smo se vsi zgnetli v borno leseno planinsko koč. Ženske in otroci so molili k Alahu, jokali, vpili,

prosili za pomoč ... močni slapovi vode z gora so nas pa zalivali, kot da bi nas hoteli odplakniti v podivjano reko nižje v dolini. Potem se je udrla streha in v nekaj minutah smo bili že do kolen v vodi. Nenadejana, silovita prha z neba je bila tisto zadnje opozorilo. Ven iz majave kolibe! Odnese jo bo in nas z njo vred. A nismo mogli nikamor. Prostori so bili natlačeni z ljudmi in tovorom, nisi se mogel premakniti ne ubežati. Takrat sem res pomislila, da je konec. Stiskala sem moževo roko, mojo pa je stiskal sin ... tako smo okipeli in stisnjenih zob čakali, da se bodisi umiri narava ali nas pa odnese v reko. No, naravne sile so se vendarle unesle in preživeli smo, a groza je ostala še lep čas. Lahko bi se obrnilo drugače ... So bedeli nad nami angeli? Je bila zgolj sreča? Dobra karma?

Uganka z 'angelskimi' voščilnicami se je razvozlala čez nekaj dni. Po božiču sem bila povabljen v bližnji kraj, kjer naj bi imela potopisno predavanje o Izraelu. Ko sem se pripravljala, pregledovala fotografije v power pointu, se mi je odprlo! Uganko je rešila simpatična fotografija dveh sivolasih žensk, objetih okoli pasu, nasmejanih, kot bi ju vzel iz kakšne pravljice o dobrih babicah. Pa ja, Agata in Manja sta bili sopotnici na romanju v Izrael!

Bilo je pred letom dni. Po tistem, ko sva z možem popotovala po Egiptu in Sinajskem polotoku, kjer smo se veliko ukvarjali z biblijskimi zgodbami, saj je prav tam Mojzes prejel kamnito tablo z desetimi božjimi zapovedmi, tam so se njegovi sopotniki pregrešili zoper Boga, ko so častili zlato tele, tam smo v znamenitem samostanu svete Katarine Aleksandrijske videli 'goreči' grm, čudovito knjižnico, polno prastarih zapisov, zvitkov ... po tistem potovanju sem se začela zares zanimati za svetopisemske zgodbe in zamikalo me je, da bi šla v Izrael. Začela sem brskati po spletnih straneh potovalnih agencij in našla ugodno, zanimivo ponudbo, ki pa je imela eno veliko napako: šlo je za romanje v Sveto deželo.

»Romanje? Si pametna? Na romanje z verniki pa me res ne boš spravila,« je bil trdno odločen. Nisem ga prepričala in tako sem se zmenila s prijateljico Ivo, da greva skupaj v Izrael. Nje prav nič ni motilo, da gre za romarsko popotovanje, saj je enkrat že bila, in to na romanju v Vatikan.

Naj priznam, da je bilo romanje po Izraelu odlično organizirano, navdušila sta me strokovno izjemno

podkovana vodnika, no, predvsem pa dežela in bogata kulturna ter verska dediščina. Začeli smo v Nazaretu, Marijinem mestu, prepotovali kraje ob Galilejskem jezeru, bili tri dni v Betlehemu in se od tam vozili v Jeruzalem, do Mrtvega morja, v Kumran ... Bilo je res navdihujoče, polno presenečenj, poučno in obarvano s premnogimi zgodbami iz Jezusovega življenja. Neročno je bilo pa to, da se sprva z Ivo nisva udeleževali verskih obredov po cerkvah in v avtobusu pač nisva molili z drugimi. Saj nikogar ni motilo, nihče od sopotnikov prve dni ni načel te teme, tako se nisva počutili preveč nelagodno. Bilo je čudovito potovanje. Nekje četrti ali peti dan pa naju je ogovorila gospa Agata: »Vesta, četudi nista verni, ne bo nič škodilo, če posedita z nami pri mašah. Človeku dobro dene hlad v cerkvi, mir, prijeten duhovnikov glas, opazovanje bližnjih in tujcev ... Nič ne bo narobe, če se nam pridružita.« Še nasmehnila se je, da sem prav začutila pozitivno energijo, ki je vela od nje. Njena sopotnica in očitno dobra prijateljica Manja je dodala: »Najbrž ne bosta več prišli v Sveto deželo. Med njene največje znamenitosti pač sodijo predvsem religiozne zadeve, torej se nam kar pogumno pridružita.« Res sva potem sledili skupini pri vseh verskih obredih kot pozorni opazovalki. Maše in molitve naju seveda niso tako zelo navdušile, da bi postali kristjanki, a je bila zanimiva izkušnja. Neverjetno se mi je zdelo, kako zagnane so bile številne stare gospe iz naše skupine med molitvami, iskanjem verskih spominkov, fotoaparatorov pa sploh niso imele s sabo. Agata je pojasnila: »Vse ostane v srcu. Vsako podrobnost si bom zapomnila – brez tehničnega pomagala.« Manja je prikimala, kot bi bila Agatina senca. Tudi nista marali, da bi ju kdo fotografiral, a meni je vendarle uspelo. Ker pa si nisem priskrbela njunih naslovov, jima fotografij nisem mogla poslati.

Po vrnitvi domov sem kmalu pozabila nanju, očitno pa onidve name nista. Kako prijazno, da sta mi poslali božični voščilnici! Morala bi jima odpisati, sem pomislila in se obrnila na agencijo, s katero smo potovali. Bili so zelo ustrezljivi in tako sem v mojem in prijateljičinem imenu napisala voščilnici – seveda nič 'angelski' – in ju poslala dobrima starkama, ki sta me spomnili, da morebiti res nekje nekdo budno skrbi zame, bedi nad menoj in je tu, da mi poda roko, če bi si želela ...

Bence Lajos

Marika néni, Anyu...*

Ha élne, ma ez a szöveg másképpen szólna. Bár a munkatársi – korábban pedagógiai jellegű, később önkormányzati szintű – viszonyunkat sohasem terhelte nagyobb konfliktus, talán a tanügyi-tanácsosi praxisa legelején, amikor az emlékezők szerint kegyetlenül nekirontottam. Később képviselői „apolitikusságára” tettem néhány bántó szót képviselői mandátumának legvégén, de ezt is megbántam, hiszen tudtam, hogy sem előtte, sem utána nem lesz még egy olyan egyén, aki ljubljanai védettséget élvezve saját elefántcsonttornyába vonulva, függetlenítse magát a helyi, az őt saját képviselőjének választó közegtől – térben és időben – becsülettel és oly odaadással végezze, ami reá bízott, mint ő.

Emlékszem, a tájékoztatási intézet megalapításánál, később a tévéstudió milliós nagyságrendű, a kormánnyal és a médiaistenekkel folytatott ádáz küzdelmére, amelynél nem csak az „alaki ábrázatát és testsúlyát”, de a ravaszságát és a közösség érdekeit szolgáló rosszmájúságát is be kellett vetnie. Anekdoták keringtek arról is, s ezeknek a szerzője maga Marika néni volt, hogyan sikerült a lendvai aggok otthonának ügyét némi furfanggal, kihasználva a szlovén háborús helyzetet, a szirénák megszólalásával a nagy sürgés-forgásban, az óvóhely előtt kialakult torlódást kikerülve, az éppen regnáló miniszter asszonnyal egy íróasztal alatt sínre tenni.

Erről az első magyarországi T. konzulnak a beszámolója M. meggyőző politikai hatásgyakorlásáról, amelyet nem a felszólalásai, hanem a szünetben, a parlamenti padsorokban mutatott rohamszerű megnyilvánulása az éppen aktuális ügy kapcsán, a tárca miniszterének vagy államtitkárának a lerohanásával. –Fönről figyeltem a dolgot, amikor M. szinte egy légiónyi tömegével beindult lefelé, az éppen aktuális célpontja felé olyan pánikszerű mozgást indítva be, amilyent csak a ragadozó madarak tudnak okozni a



Kovač Botond: Rózsa, 2017, olaj/vászon, 40 x 60 cm

majorság állatai között. Mert jaj volt annak, aki nem tudott előre idejében kitérni, s szóba elegyedett vele!

A forradalom szót azonban mindig is utálta, egyik 80-as évekbeli március 15-e kapcsán, amikor a hatalmi szervek „elővették”, őszintén, szánva-bánva vallotta be, hogy a „Talpra magyaros” felütés kissé túlzottnak tűnt, sőt fiatal munkatársai „túlkapásának” nyilvánította, s az ő pillanatnyi „kihagyása” volt az oka. Mivel írogatással is foglalkozott, néprajzi és politikai írásai is sorra megjelenhettek, néha egy-egy partizánünneppel verssel is emlékezett a családjukat „otthon hagyó partizánokra”, hősökre, de ezekkel nem tört babérokra. Kritikai érzéke azonban később minduntalan

* A közeljövőben megjelenő *Egyszer én is* novelláskötetből.

cserbenhagyta, leányunokájának sárkányos könyvét pl. zagyvaságnak bélyegezte.

Nem volt könnyű tárgyalópartner, valós vagy vélt politikai igazának a cáfolásához több pro és kontra érvet is fel kellett hozni, de a hatalmi koncentrációs tervéből is hajlandó volt engedni, ha azok elemeiben az összeférhetetlenségnek a gyanúja felmerült.

Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a fizikai erőnlétén túli kötelességtudat, sőt emberszeretet, valamint presztízsvágy hajtotta a későbbiekben is.

Árgus szemekkel figyelte, s tette megjegyzés tárgyává a gyűléseken a kétnyelvű középiskola megüresedett épületében működő szociális segélycsomagokra várakozó emberek egyre növekvő sorát. S amikor a parlament és kormány fizetésemelési akcióba fogott, s a képviselők közül senki sem akadt, aki a cseppet sem rózsás gazdasági helyzet és a növekvő korrupció miatti, a létminimum alatt élők csoportját növelő intézkedések ellen felszólaljon, ez a hír járta: – Ha Marika néni élne, benne feléledt volna az „anyai ösztön” és az emberbaráti humánus érzés – nem történt volna meg a szegény, hogy az amúgy is túlfizetett képviselők, kihasználva a kormány tehetetlenségét, újabb és újabb kedvezményekre tegyenek szert - mondogatták az emberek. Függetlenül attól, hogy a „baloldali” pártok szociális érzékenységére már kevésbé tudott volna hagyatkozni, sem a meggyengült, csak a választások alkalmával előtörő jobboldaliak krisztusisamaritánus érzékenységére, a 90 fős parlament így is ellenszavazat nélkül fogadta el a gyalázatos határozatot, a képviselők bérének és ellátmányi díjának az emeléséről.

Most, hogy örökre visszavonult, sőt elment, a helyi „progresszív”, önmagukra is rálicitáló erők kizárólag saját lelkiismeretükre hagyatkozva döntenek milliós nagyságrendű ügyekben, gyakran a politikai „éretlenség” jeleként visszaköszön a saját eszére hagyatkozó önző, a közösség érdekeit „faképnél hagyó” magatartás. S ilyenkor és újra és újra, Marika nénire, Anyu Mariskára gondolok.

Bence Lajos

Tönkre vágva és testvérei

„Engem pedig tönkre vágta” - énekelték a kapcaiak, továbbadva egy leánynak a szerelmi éjszaka utáni édesen-fájó tapasztalatát. Én meg le vagyok taglózva a népköltészetnek a tájnyelvi furcsasággal összefonódó különködése folytán. Mert egy gazdaság, háztartás hanyagságból történő tönkretételéről eddig is hallottam. Elképzelve hozzá a nálunk csak törzsökként ismert „tönköt”. Úgye értitek? - teszem fel önmagamban a kérdést, ahogy az osztályban szoktam, jó három évtized távlatából, s a sok okos leányfejecske szemében is láttam a választ, a fiúkban kevésbé. – Mintha a falnak beszélnék! Rohantam ki néha, de nagyon csendesen, nehogy megsértődjenek, mert az a pedagógia csődjét jelentette volna.

Visszatérve a tárgyalt esetre, a tönkre való felhelyezést illetőleg, mely adott esetben ágyon, vagy más fekvő kellemetességen szokott történni. A gyors lélegzetvétel kíséretében, mely között elvész a szenvedély, a most, de rögtön hevületében. Aztán igencsak gyorsan előkerül, a partneri segítséggel – „én a tiedet, te az enyémet” alapon – a pulcsi, a melltartó, az ellenkező oldalon a trikó, a gatyá. S ha végül a tönkre vágás legfőbb eszköze, az ék. Barátom meséli, aki a pozitúrák szinte mindegyikét kipróbálta, a felül-alul, sőt fejjel lefelé az „águcsba” (spirál), vidra-fogással. M. egy fűrészpádon történt, esetét is elmesélte, a villanymotor indítógombjának véletlen érintésével, majdnem szerszámának elvesztésével járt. – De fiatalok voltunk, s ezek az elrettentő esetek sem tudtak bennünket eltéríteni, hogy a pajta hűvösében, a szerelemtől és vágytól hajtva csintalan-kodjunk! - meséli.

Csupán arra kellett ügyelni, hogy a „tönkre vágás” ne forduljon önnön ellentétébe, mert az egyet jelentett volna a tönkretétellel. De így is megérte, szép emlék, melyre érdemes vigyázni egy életen át!

Bernadette Pojbič

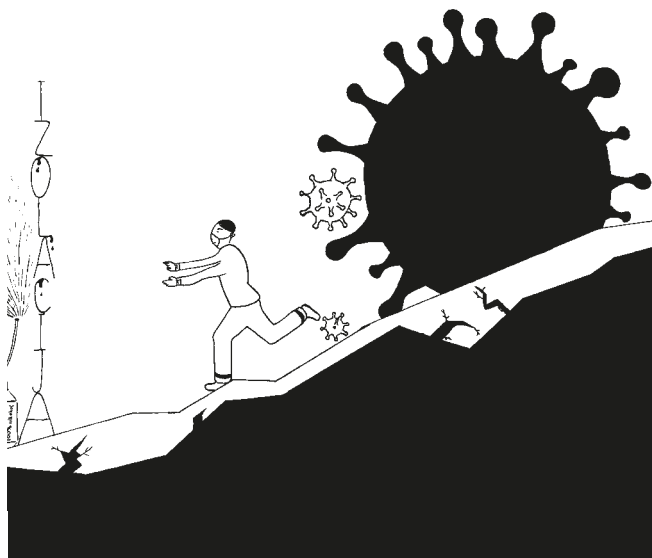
Couviduvu letu dvej jezeru dvajsti

Jas večkrat kaj napijšen, tak za sebé, za düšu. Včasih te tou dan kumi, naj prešté. Te pa sigdár puslúšan, kak san patetična, pa kak se črnu vijdin, pa kak naj kaj malu bole veséluga napijšen.

Aha. Lehku je njin gučati.

Puglednimu malu ukrog sebé, puiščimu tou radost. Tou vesélje. Zaj, či se na primer zapijčin f tou letušnje letu dvej jezeru dvajsti, nega nekšuga velkuga rázluga za vesélje. Či puglédnemu ud njeguvuga sámuga začétka, smu se tiste prve dnij letušnjuga januára kumaj dobru vö sküšüvali, si nazdravili, si se puprejk srečnuga, veséluga, najbolje pa zdravuga stálali, pa se je že začnulu. Najprle se je samu gučalu ud nekšuga mesta Vuhan na Kitájskun, ud nekšuga Nouvuga Couvid19 betega. Eeeeh... smu pravili, ka bi tou! Ve tou je deleč... Of Kitájec je betežnuga šišmiša poju in evo ti ga na. Naednok epidemija, nej si se niti praf ubrnu. Pa šče izda smu mahali z rukouf kak ti : Eeeee... tou je deleč. Aha, deleč. Dokeč je nej v taljánski Bergamo prišeu té Couvid. Nan pred nous. Dokeč je nej jezeru pa jezeru lidij mrlu. Te smu se strejznuli. Pa šče izda nej zavsema. Zijma je bijla in ka se v zijmi dela? Smuča se, bormeš. Pa smu s smučámi tudi Couvida dumou v Sloveniju prnesli. Pa inan tüdi, tak ka je z epidemije f krátkun pandemija grátala.

In se je začnulu. Pa karantena, pa izolácija, pa samoizolácija, pa kak du imunusti, pa kak se nej ukužiti, pa kak se prekužiti. Pa nej v tujijnu, pa nej v drügu občinu. Penziunejri samu du deséte vöre v boutu. Što je šestdesét pa mládi vö vijdi, té má sreču. Lehku ide zajtra pa navéčar. Što pa šče nej šestdesét pa več vö vijdi, té nastráda. Pred dverami boutu stujij »umára« ud varnustnika, šteri jemi z mrkin oukun lejta pre-



Slika: Ema Štiblar, DŠŠ Lendava

šaca, pa se te san udlouči, či je človik šestdesét eli je nej. Zato ka un gvüšnu zná, či san jas že šestdesét eli san šče nej (pikne me narávnust v moju málu žensku nečimrnust). Te samu šče usebni dukument pumága. Se právi: ideš pu pou litra mlejka pa frtau kile krüha, pa se že moreš legitimejrati. V vrsti státi pred boutuf. Z dvema metruma razdálje. Z maskuf. Z rukavicami. Z usebnuf. Du varnustnika. Šteri te cejluga pušprica z dezinfekcijskin, tebé pa vouzek. Te legitimejra. Se razkužiti, ka se ne ukužiš. Kumaj notri v bouti gráta jaku zanimijvu. Zatou, ka se sigdár nájdeju pametnjákuviči, šterin je Couvid smejšen. Ne priznávaju ga. (Tou su tisti, šteri právijju, ka je žica v maski nej zatou, ka bi se una fajn prilejgala ubrázi, nej, tou je lepu prosin antena, s šteruf te vláda nadzurüvle, ge se gijbleš). Takši te lejčejju pu bouti brez maske, eli pa ju máju pud nousun. Füčka se jin, ka je rávnu v nousi nájveč Couvida, pa ga tak proustu trousiju naukroug. Z golimi rukámi sprešlátau sakšu jabuku, sakšu mrkefcu. Najhüši su te gda du blagájne prijdeju. Rijneju v tebé, na hrbet se ti prkeliju, v šinjek ti fudaju, pa šče deréju se kcoj. Samu jas mán kak se tumi právi - taktiku za takše primejrke. Jas vouzek neman pred seuf, jas ga za seuf vlečen. Te pa odi, ajdi, či moreš! Znán nouš prejku pu vouzeki lázu? Jaj, bože mili, kama smu prišli.

Sirmákun trgoufcun v toj pumládi samu ka se je nej ftrgnulu. Tou svejt nej vidu! Nej su folgali tualetni papér na pulice zdejavati, lidjé su jin ga z rouk trgali. Pa kunzerve, pa sapun, pa prálni prášek... Ka ud mele nanč ne gučín! Mili bože, kak daj bojna bijla! Pa rižu.

Pa makaroune. Samu ka se je med ten čakanjun na Couvid apokalipsu nišče nej zmijslu, ka riža prijde s Kitájske, makarouni pa z Itálie. Aha.

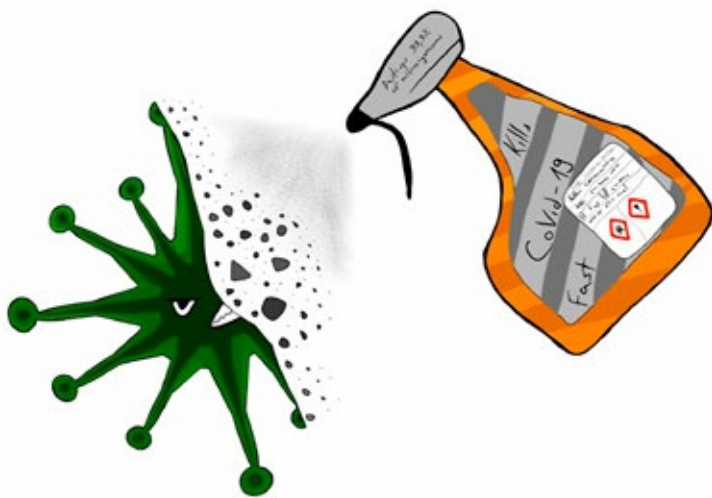
Te smu pa mogli f karantenu. Na, tü smu se pa te lepu razdejlili na več skupin: na alkoholike, na depresifce, na ubšédene z hijšnin športun, na obsédene s pucanjun, na hiperaktivne, na apátične, na nasilneže, pa na sociopate. Tisti moški, šteri su prle meli izgouvore v stijli: ... bun že napravu, gda bun meu čas... , su se zaj več nej mogli na nikaj zguvárjati. Či si hižu zglancau ud vrha du tál, v nulu, si ugotovu, ka itak v karateni nišče nade prišeu, ka bi vidu, kak se zaj ednouk pr tebi se svejti. Pa si v depresiju spadnu. Pa delu ud douma, pa škoula ud douma. Tou je dobru bilou. Marsišteri stariš se je tak dudátnu vö zuškoulivau. Si prdoubu račúnálniška znánja pa tehnik. Prejk dicé. San pa tüdi prštejla nendri, ka su se nešterni stariše vrgli v udkrijvanje proutivirusa za Couvid, tak fejest su jin že dumá deca presela. Na, pa zákunski partneri gvüšnu tüdi. Ka bi čimprle vö pubegnuli. Čüla san tüdi tou, ka se je puvécála prudája soubnih biciklinuf. Ka pa jas znán. Tak si mijslin, ka su se nešterni znan tak burijli prouti depresiji, ka su si predstávlali, ka se na sobnun biciklini z spálnice pelaju v slüžbu. V dnévnu pred račúnálnik, na delu ud douma. Kak prlé na šiht. Prlé, gda smu šče nurmálni bilij.

Pa masejri, manikejri, pedikejri, frizejri... Sej tej več naednouk nej bilou (nendri san prštejla, ka je med Couvidun 80% blundink zginulu z zemlinuga ubljíča, zatou, ka su nej mogle du frizeraja). Ud duguga časa

smu nouve recepte sprubávali, te pa tou se pujeli, kile pa su se fajn nabérale f trenirke z gumicuf f pási. Či si na vágu stoupu, se je namestu kil z rdéčin vö na-pijsalu: Samu du pét najožij družinskij článuf...

Pa je nej bilou mask, pa je nej bilou dezinfekcije. Pa smu nekak v stráhi preživeli s tistimi trestimi, včasih več ukuženimi na dén. Mijнула je tak pumlád, maske su že bilé na vulou, dezinfekcija tudi, ukužb pa več nej bilou. Z ulájšanjun smu puleti pukuristili vaučare pa šli na dupuste, šli smu v tujijnu, na mo-urje, v glávnun – kak negda. Couvid je naednouk büu deleč ud nas. Skoru smu ga že puzábili pa se je svado. Nazaj je prišeu. Z stou trestimi, stou osendesétimi ukuženimi na dén. Prestoupili smu meju dvestoutij. Smu se pa lidjé spremenijli. Eni ne vrvleju v Couvid, drüge je straj. Eni právijú, se je tou kak ti propaganda, pa nekše 5G omrežje, pa nekši chemtrailsi, pa ka jas znan ka šče nej. Ka nan z vesolja slediju, ka nadzorüvleju naše gijbanje. Tisti drügi, šteri máju stáre, ubnemogle svojce, šterin je kakši bližnji mru ud Couvida, tisti vrvleju. Či ge vüni slučajnu zakašlaš eli kihneš, pa či glij pud maskuf, se lidjé ubráčaju za teuf, čüdnú glédaju, nestrpni su. Drügi pa pá rijneju v tebé brez maske, či jin pa kaj práviš, se norca delaju s tebé. Ja, v takši svejt nas je spravo té Couvid. Sen nan je prejk glavé prišeu. Nej je več živlejnje takše, kak je prle bilou. Či bi pred ednin letun znali ka nas čáka... Kama koli prijdeš, testrejlaju stistuf vručinskuf pištouluf f čelu, pa razkužuj, pa peri rouke, pa maska, pa rukavice... Jaj, telku sega bi šče mejla za puvedati u tun sen! Cejlu knjigu bi lehku spijsala u tun, ka se nan dugaja f tun dvej jezeru dvajsetun. Pa ne bi rada nikuga šče bole v slabu vulou správlala, itak nan je sen že prejk preveč toga sega. Kak bi se fajn bilou proustu šétati, si kávu eli kakši špricer spiti z drüžbu, se na glás smijáti!

Ka se razmimu : nej san jas prouti maskan pa pránji rok. Samu navolila san se enustávnú. Zátu ka: či se neščeš ukužiti, se moreš izulejrati. Či se neščeš izulejrati, moreš biti imun. Ka bi büu imun, se moreš prekužiti. Či se ščeš prekužiti, se moreš ukužiti. Či se ščeš ukužiti, se nesmiš izulejrati. Či si nej izulejrani, ka si že büu kužen, je nej sigurnu, ka si prekužen. Eli tak nekak. Ne ven, na. Vüpan, ka san nej pá se pubrkala. Kak pu navádi.



Slika: Nik Balažic, DSŠ Lendava

Törnár Jutka

Méz

Ő áll a fehér ajtó előtt, átölel, nekem hullanak a könynyeim. Nyár van, a szellő lágyan beletúr göndör aranybarna hajába, a szemében látom a szomorúságot, de ott van benne a fiatalság ereje is, és szép csendben a fülemben súgja: „Minden rendben lesz.”

A kocsim lassan dübörög az ismert útszakaszon, a párás szempár lassan kitisztul, és előtörnek az emlékek. Majd huszonöt évnyi emlék. Mind nagyon kedves. Az első bizonytalan lépések, a nagy bringázások, a sok-sok kirándulás, a homokcsaták a hűgával, a közös tévézések, a kis és nagy döntések. És az elmélkedések. Komoly és komolytalan témákról, meg arról, hogyan is kell élni. Mert ő mindig zsigerből tudta a tutit. Igaz, nem sokszor vallottam be, hogy igaza van, de lesütött szempárom sokat elárult. Komoly problémát jelentett számomra az is, amikor el kellett engednem a kezét, de aztán az idő bebizonyította, hogy valamit elég jól csináltam. De ő is!

Még mindig ülök a kocsimban, rovom a kilométereket, már a határsávban vagyok, amikor feleszmélek. Mikor fogunk újra találkozni? Az idő és a jó Isten mindezenre választ ad...

Telnek, múlnak a napok, egyszer csak üzenet érkezik: „A hétvégén Kanizsán leszünk!” Ez egy örömteli pillanat meg üzenet, majd megbeszéljük, hogy Letenyén találkozunk. Másfél hónap várakozás után készülök a találkozóra. Most nem úgy, mint amikor randira mentem, hanem csak lélekben. Változott valamit, elárulja a sokat mondó szeme a problémáit? Ebben a vírusos időszakban jól szolgál az egészsége? Be tud járni az egyetemre? Hogy halad a diplomamunkával? És a zenekar? És Eszti, ő hogy van? Megannyi kérdés villámként cikázik a fejemben. Van valami, amire szüksége lenne? Ja, igen, mézet kell vinnem neki...

Állok a parkolóban, az autó hátsó ülésén a nekik készített csomag. Megérkeznek. Megfontolt léptekkel kiszáll a kocsiból, Eszti is mellette. A lány kedvesen mosolyog, ő viszont nem fillérekért árulja a mosolyát. De a szeme az kedves. Hosszan ölel. Az ölelése biz-

tonságot áraszt, és kedvesen megveregeti a hátamat, mintha azt mondaná: „Minden rendben.”

Az ebéd kellemes hangulatban telik, én kérdezek, ők mesélnek. Figyelem szeretetteljes kommunikációjukat, törődnek egymással, kipótolják egymást, bizalommal fordulnak egymás felé. Aranyosak. Erre szokták mondani: a jó Isten is egymásnak teremtette őket.

Hogy millió kérdésemre megkaptam-e a választ? Nem is voltak azok annyira fontosak. Csak érezni, látni szerettem volna őket. Őt, azzal a göndör aranybarna hajával. Szívesen beletúrtam volna, de összekötötte... Jelenléte viszont erőt, bizakodást, hitet és reményt adott.

A búcsúzás újra könnyesre sikeredett. Kicsit ösztört a szívem, amikor az ezüstsínű autó elhajtott a parkolóból. Lassan én is elindulok valahová. Most a fájdalom édeskeserű országába.

„Te, a mézet nem akartad magaddal vinni? – kérdezi a férjem, amikor kábultan megérkezem. Te jó ég! A méz! Egyetlen dolgot kért tőlem, azt sem vittem el neki! Milyen személy vagyok én? Ennyire lehet rám számítani? Ő pedig annyira tapintatos volt, hogy meg sem említette a mézet! Tudom, tudom, pontosan tudta, mennyire izgulok, de nekem ez nem elégtétel. Felhívom és bocsánatot kérek. Kellemes és édes a hangja: „Semmi baj! Majd a legközelebb elhozod!”

Ennyire egyszerű lenne a világ? Honnan tanulta ezt a bölcsességet? Én pedig jelentkezem egy kurzusra, ahol az ösztönös dolgokat tanítják, és remélem, Micimackó is ott lesz. Egy csupor mézzel! Hogy egyszerű bölcsességekkel lásson el, amíg kóstolgatjuk a mézét. Így majdnem ötvenévesen!



Lajos Bence

Spodbuda in izziv za neizklesane anonimneže – ali tudi kaj več?

(O zbirki Janje Magdič *Drobtinice sreče*)

Zbirka pesmi Janje Magdič *Drobtinice sreče* ponuja veliko, tako kot tudi njen pomenljiv naslov, ki po mnenju recenzenta dobro opiše vsebinski koncept knjige, a vse prej kot enotnost zrcali spremenljivost. Zbirka, ki opisuje obdobje tik pred in za upokojitvijo, je ovenčana z mozaiki iz družinske idile in je nekakšno logično nadaljevanje njene lanske stvaritve, ki je izšla pod naslovom *Iskrenje srca*.

Paušič in pisec predgovora, direktor JSKD-ja, mag. Repnik napeljujeta, da so drobtinice tudi potem, ko se združijo v veliko pogačo, v skladu s stereotipom o prekmursko-prleškem karakterju in skromnostjo reka »Kdor malega ne ceni, si velikega ne zasluži.«

Družinske zgodbe iz otroštva, ki opisujejo vezi med sorodniki – vsaka pesem je namreč samosvoja zgodba, pričarajo tudi čas ob pričakovanju praznikov, ob božiču, tkanju novih vezi – posledično nastajanju družin, pričarajo vsakdanje drobce življenja, zvestobo, prijateljevanja,

trgatve in druga druženja, zato so njene pesmi prizorišča različnih majhnih čudežev in sreče (avtorici se zdi lepo, če se prazniki podaljšajo in so tudi med tednom – kakor konča eno od pesmi). Posebno mesto v zbirki zavzemajo romance, ki nas s svojo epičnostjo zapeljejo po sledih slovenskih ljudskih balad in v katerih se med drugim pojavi tudi značilna konotacija balad (Morska ribica; Otrok brez očeta; Pada, pada beli sneg ...). Tem pesmim daje verodostojnost in formo prav ljudsko izročilo, v kateri avtorica tudi sama v svoji stroki zlasti na področju ljudskega plesa vlaga mnogo truda.

*Obračaj v dobro - svoje dni.
dokler življenja luč gori!*

Manj uspešne so teme v ciklu Spoznanja, kjer eksperimentira s sodobnimi prostimi temami v drobnih iskricah in z nepoetskimi prijemi, nadalje semantika (Bodi to, kar si; Gledamo, a ne vidimo, Kultura je ...), ki poskuša poanto povedanega »našpičiti«, a miselna stran že prej izbledi. Poosebljanje in razgradnja pojmov (Kultura sem jaz, si; smo mi vsi) nas povrne v neuki svet fraz in podzavestnih manir.

Knjiga je neke vrste ad honorem avtorici, ki vstopa v tretje življenjsko obdobje. Čeprav razgali svojo samopodobo, kar je pogumno dejanje, tvega ob izidu knjige v samozaložbi, da bodo o drobtinicaх sreče razmišljali in jih prebirali ljudje iz ožjega kroga izbranih bralcev. Hkrati pa je knjiga lahko velika spodbuda vsem tistim, ki le redkokdaj zavihajo rokave in vzamejo pero v roke, ali tistim, ki svoja dela le sramežljivo pokažejo drugim. Če ob tem pritrdite, lahko tudi sklenemo svoje razmišljanje in odložimo svoje pero ...



Janja Magdič: *Drobtinice sreče*.

Velika Polana, samozaložba, 2020. 88 strani. Fotografije: Biserka Sijarič.

Ines Varga › Knjižnica – Kulturni center Lendava – Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ

Lendavska knjižnica v času epidemije

Ko je bila meseca marca razglašena epidemija COVID-19, so bili po navodilih pristojnih služb vsi dogodki do preklica odpovedani. Knjižnica ter Gledališka in koncertna dvorana Lendava sta bili za stranke zaprti od 13. 3. 2020.

Postavljalo se je vprašanje, na kakšne načine bomo komunicirali s svojimi uporabniki. V času zaprtosti za stranke smo v našem zavodu delali na izboru in ponudbi novih digitalnih vsebin, dosegljivih na daljavo. Na spletno stran smo naložili razne digitalne vsebine, povezave do digitalnih knjižnic, portalov kulturne dediščine, avdiovizualne vsebine, e-knjige, zvočne knjige, priročnike, učbenike, gradivo visokošolskih institucij na Madžarskem, povezave do spletnih strani madžarskih knjižnic in njihovih podatkovnih baz, slovenskih in madžarskih knjižnih blogov, leksikonov, enciklopedij, slovarjev, podatkovnih zbirk, aplikacij, omogočili smo oddaljen dostop do podatkovnih baz madžarskih založb. V času epidemije smo nudili tudi brezplačno preslikavo in pošiljanje člankov ter dostavo knjižničnega gradiva (sicer v omejenem obsegu za študijsko literaturo in leposlovje, ki je del učnega načrta) po pošti. Zaradi epidemije smo bili primorani projekt Noč knjige, ki se letos po Sloveniji, v zamejstvu in širom sveta, odvija sedmo leto zapored in s katerim obeležujemo 23. april, svetovni

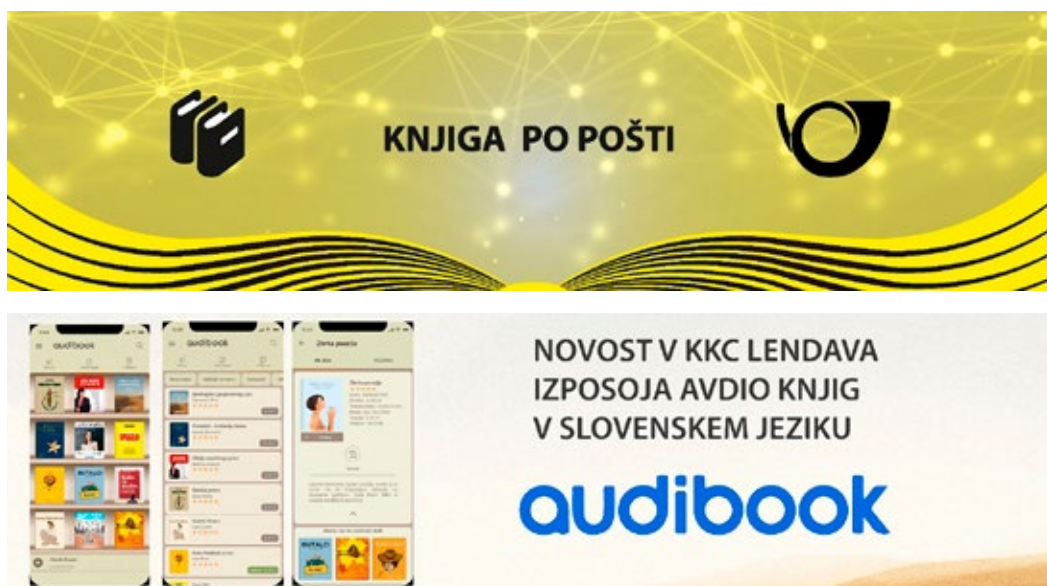
dan knjige, izvesti virtualno. V ta namen smo ustvarili spletno stran, na kateri so objavljeni prispevki različnih avtorjev: poezija, proza, avdio in video posnetki, odlomki ter potopisna predavanja.

V času karantene, ko so bile knjižnice zaprte, je bil edini način izposoje knjig uporaba edine slovenske e-knjižnice – Biblosa. Od sredine marca so v e-knjižnici Biblos, v kateri je na voljo že več kot 4000 knjižnih naslovov, vanjo pa je vključenih 61 knjižnic, zaznali eksponentno rast izposoje, ki verjetno napoveduje dolgoročne spremembe bralnih navad. V celotnem letu 2019 je bilo v spletni knjižnici Biblos zabeleženih 98.000 izposoj, Slovenci pa so si le v času karantene izposodili 90.000 e-knjig. Od zaustavitve javnega življenja v Sloveniji zaradi razglasitve epidemije je Biblos obiskalo do 10.000 oseb na dan. Povprečna dnevna izposoja celotnega obdobja do sedaj je 1740, najvišja dnevna pa 2667. Bralci so v času krize spoznali tudi prednosti e-knjig pred fizičnimi: ko so bile knjižnice in knjigarne zaprte, je Biblos bralcem omogočal branje najnovejših knjižnih poslastic iz varnega zavetja doma, ob tem pa so bile vse knjige dostopne 24 ur na dan 7 dni v tednu, kot so zapisali pri STAkrog.

Naša knjižnica je svoja vrata ponovno odprla 4. 5. 2020, vendar so ukrepi za zaježitev širjenja okužb z novim koronavirusom prinesli nekatere spremembe. To pomeni, da morajo stranke sedaj v knjižnico vstopati z masko, si razkužiti roke, vrnjeno gradivo gre pred nadaljnjo izposajo v tridnevno karanteno, prav tako gredo v karanteno knjige, ki se jih stranke dotikajo in si jih ne izposodijo. Zaradi prepovedi listanja časopisov je čitalnica zaprta. Po karanteni so se spremenile tudi bralne navade bralcev. Navodila, priporočila, prepovedi ter onemogočen prosti dostop do gradiva so na žalost marsikoga odvrnili od obiska knjižnice. Da bi strankam čim bolj olajšali nove razmere, smo v naši knjižnici postavili novejšo in bolj brane knjige na stojala pri vhodu ter na ta način strankam vsaj



Foto: www.knjiznice.si



V lendavski knjižnici ponujamo novosti tudi v času epidemije, objavljamo povezave do spletnih in drugih avdiovizualnih vsebin, obenem poskušamo pomagati vsem bralcem pri izposoji in vračilu knjižničnih gradiv

Vir: spletna stran knjižnice na naslovu www.kl-kl.si

približno poskusili olajšati izbiro gradiva, do katerega niso imeli dostopa. Stranke so se tega načina navadile in so celo takrat, ko smo za kratek čas omogočili prost dostop do gradiva, raje vzele kakšno knjigo s stojala pri vhodu, namesto da bi se sprehodile med policami. V začetku septembra smo začeli z bralno značko za odrasle, ki poteka že 4. leto in je bila zelo dobro sprejeta med bralci. Opazili smo, da se stranke zelo dobro odzivajo na naše seznane priporočenih knjig, tudi tako jim olajšamo izbiro gradiva. Bralne predloge objavljamo tudi na naši spletni strani pod rubriko Priporočena knjiga ter vsak teden v časopisu Népújság v rubriki Aktuális. V času epidemije smo objavljali priporočila za branje slovenskih knjig, ki so bile dosegljive na Biblosu ter madžarskih knjig, dosegljivih na različnih madžarskih spletnih straneh.

Zaradi raznih ukrepov in omejitev sta letos na letni ravni na žalost v vseh knjižnicah padla obisk in izposoja gradiva. Ob vseh spremembah, ki smo jih v knjižnicah doživeli od začetka epidemije, se sprašujem, ali bo epidemija vplivala na bralne navade Slovencev, bo vse več ljudi bralo e-knjige in vse manj posameznikov obiskovalo knjižnice? Se bo število obiskovalcev knjižnic močno zmanjšalo? Kakšna bo vloga knjižnic v prihodnosti? Bodo knjižnice kot take sploh še obstajale? Rupar Koroščeva v članku »Uporabnik prihodnosti danes« zapiše, da bi ena od »novih vlog knjižnic lahko bila v zagotavljanju dostopa uporabnikom do najnovejših informacij o družbenih dogajanjih in kako se svet nanje odziva ter temu pril-

gaja. Knjižnice so bile vedno refleksija okolja, v katerem so delovale. Knjižnični prostor bo bistveno spremenilo okolje, v katerem deluje in njeni uporabniki, ki se selijo v oblak. Tam bomo v prihodnosti našli nov prostor knjižnic in njihovih storitev. Realnost ne bo več fizični prostor, ampak virtualno okolje z vsemi možnostmi in omejitvami (Rupar Korošec, 2020, str. 24–25). Upam, da bo knjiga ostala prisotna v našem vsakdanjem življenju, da bodo knjižnice še naprej ostale »prizorišča učenja, kulture in zabave za vse generacije.«

VIRI IN LITERATURA:

- › Bizjak Zabukovec, B. (2017). Družbeni mediji in knjižnice: raziskava uporabe Facebooka v slovenskih splošnih knjižnicah. *Knjižnica*. 61/4. 79–100.
- › Kante, V. (2020). Resda ni primerjave s knjigo v roki, a včasih nova tehnologija le pride prav. *Knjižničarske novice*, 30/5. 26–28.
- › Planko, L. (2020): Knjižnice v pokoronskem času. *Knjižničarske novice*, 30/5. 29.
- › Rupar Korošec, M. (2020): »Uporabnik prihodnosti danes«. *Knjižničarske novice*, 30/5. 24–25.
- › Spletna knjižnica Biblos z rekordno izposajo v času karantene. Pridobljeno 25. 10. 2020 s spletne strani: <https://krog.sta.si/2759910/spletna-knjiznica-biblos-z-rekordno-izposajo-v-casu-karantene>
- › Švab, K. (2020): Facebook, Instagram in Twitter osrednjih območnih knjižnic med karanteno zaradi COVID-19. *Knjižničarske novice*, 30/5. 7–9.

Franc Horvat Meštrovič

Hazena (rokomet) v Lendavi

Hazena je predvsem ženska športna igra med dvema ekipama, ki poizkušata vreči žogo v nasprotnikova vrata. Hazena je kmalu postala popularna med žensko mladino na Češkem. V obdobju med obema vojnama so jo igrali tudi v Jugoslaviji.

Začetki Hazene segajo v leto 1905. Začetnik igre je bil češki učitelj telesne vzgoje Anton Krištof. V Jugoslaviji se je pojavljala leta 1920 v Slavonskem Brodu. Prva uradna tekma je bila odigrana v Osijeku ob zletu judovske mladine. V Sloveniji je bila prva družina ustanovljena v Ljubljani leta 1920 v okviru ŠK Ilirije.

Vsaka ekipa je pri omenjenem rokometu sestavljena iz 7 igralk. Od teh so bile: vratarka, ena obrambna igralka, dve pomagalki ter tri napadalke. Hazena se je

po pravilih igrala na igrišču velikosti 48–51 m dolžine in 30–34 m širine.

»Szabadság« je dne 9. 9. 1923 na str. 4 zapisal: »V Dolnji Lendavi se je v okviru Športnega kluba ustanovila Hazena, ženska rokometna igra. Vadba poteka dnevno in dekleta so se ujela, tako da za konec sezone predvidevajo odigrati že uradno prijateljsko srečanje. Igrišče je društvo prejelo od Urbarjalne skupnosti. Po novicah se bodo prav tako pričeli tudi treningi nogometašev in s tem bo športno življenje v Lendavi še pestrejše. Hazeno je ustanovila gospa Toplak, ki je z dodatnimi sredstvi pomagala skromni materialni situaciji društva.«

Isti časnik 23. 9. 1923 na str. 3 navaja: »Lendavski športni klub je sklical sestanek ob 18. uri. Cilj sestanka



◡ Hazensko moštvo Lendave (1923), slika iz knjige *Zgodovina rokometu v Lendavi*, izdani leta 2009.

je bila izvolitev novega vodstva.« Prav tako je bil cilj spodbuditi delo nogometnega kluba, ki že dlje časa ne deluje. Obenem naj bi na sestanku v vodstvu LŠC imenovali dve članici Hazene.

V športnih novicah dne 7. 10. 1923 je zapisano: »LSC je minuli teden izvedel skupščino. Častni predsednik je postal dr. Mihály Muha sodnik, predsednik dr. Armin Štrasser pravnik, člani Jozsef Tomšič direktor banke, tajnik Lajos P. Halasz novinar, blagajnik Jozsef Oslay in notar Elemer Szabo. Člani so postali: Toplak Jozsefne, Hajdrovics Gizela, Epinger Mucus, Kandrics Matyas, Schwarcz Arnold, Toplak Jozsef, Krapec Andras, Mod Jenő, Freyer László in Brul Jozsef.« V petek so na prvem sestanku odbora sklenili, da bodo pobirali članarino in pričeli s treningi nogometaši, hkrati pa uredili drsališče in sankališče. Spomladi naj bi tik ob nogometnem in hazenskem igrišču uredili še igrišče za tenis.

V nedeljo 14. 10. 1923 so v Lendavi odigrali prvo prijateljsko srečanje Hazene s Čakovčankami ČŠK-LSK 6-5 (3-1). Na samo srečanje so v lepem številu prispeli tudi gostje iz Čakovca. Srečanje so pričeli ob 15.30. Oba napada sta na začetku bila slabša. Streli napadalk so se izvajali z razdalje 10–15 m, vendar brez rezultata. Po izredni borbenosti so prve vodile gostje in to Hiršonova. Po 20 minutah je Hiršonova ponovno dosegla zadetek. Po tem zadetku so Lendavčanke napadle in po podaji Hajdrovičeve do Tekejeve dosegle zadetek. Pred zaključkom prvega dela je Hiršonova dosegla še en zadetek. V nadaljevanju so gostiteljice po protinapadu dosegle drugi zadetek s pomočjo Tekejeve v petih minutah igre. Vse bolj je prihajala do izraza tehnika domačink, ki so bile boljše kot gostje. Vodstvo za Čakovčanke je med 16. in 19. minuto dosegla Hiršonova, nakar je Gizela Hajdrovics v 20. minuti izid izenačila na 5-5. Neposredno pred zaključkom srečanja je Hiršonova dosegla še zmagoviti zadetek. Pri Lendavčankah so ugajale: Hajdrovics, Teke, Revesz, Elefant in Deutsch, pri Čakovčankah pa Hiršon in Gerencser. Obe vratarki, Epingerjeva in Szocsicseva,



• **Prikaz grbov
Športnega kluba
Lendava (LŠC) od
ustanovitve leta
1903 naprej**

sta odlično branili. Szocsicseva je z odličnimi obrambami Čakovčanke rešila zanesljivega poraza. Sodil je Epinger. Navedeno srečanje je opisal časnik »Međimurski Hrvat« na strani 4 v št. 8.

Povratno srečanje v Čakovcu so Lendavčanke visoko izgubile z 12-1 (5-1). Poročevalci so zapisali: »Družina lendavske hazene je nudila močan odpor domačinkam. Gostje imajo dobro uravnoteženo družino, vsaka posameznica drži svoje mesto, izredno lepo pokrivajo in so zelo požrtvovalne, pri čemer pa včasih prehajajo meje fer playa. Posebno levi half; Elefantova je igrala zelo grobo v pravem pomenu besede. Dobro je branila Epingerjeva, ki je svoje moštvo rešila višjega poraza. V predtekmi sta se sestali domači ekipi A in B. Zmagala je ekipa A s 4-1.«

V Morski Krajini je še zapis, da je hazensko moštvo Lendave v domačem kraju odigralo srečanje s SK Muro 9. 8. 1925. Srečanje se je končalo z visoko zmago Sobočank (19-2). V prvem delu je sodil g. Kerszturi in v drugem delu g. Epinger iz Dolnje Lendave.

Po letu 1925 ni več nobene sledi o lendavskih »hazenašicah«. Vse kaže na to, da se ta šport v Dolnji Lendavi ni obnesel.

VIRI IN LITERATURA:

- › Meštrovich Horvat, Franc: *Zgodovina rokometa v Lendavi*, Lendava : Občina : Športna zveza, 2009
- › Maučec, Feri: *Hazena - roket : almanah pomurskega rokometa : 1924-1992*, Murska Sobota : Vestnik ; Ljubljana : M & M, 1992
- › Rokometna Zveza Slovenije: *Ob 30-letnici Rokometne zveze [Ljubljana]* : Rokometna zveza Slovenije, 1979
- › Horváth, Ferenc: *A lendvai labdarúgás 100 éve : rövid sporttörténeti áttekintő = [100] let lendavskega nogometa : kratka predstavitev drugih športnih panog*, Lendva : Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet ; =Lendava : Zavod za kulturo
- › Népszerűség
- › Alsó-Lendvai híradó 1920, 1921, 1923

Farics Dorisz › elnök, Csentei Szőlőtermelők Egyesülete

A Csentei Szőlőtermelők Egyesületének harminc éve – büszke múlttra tekinthetünk vissza

Csente mindig is híres volt gazdag borkultúrájáról, minőségi borairól és hagyományairól. Ahhoz, hogy a szőlő leve hordóba kerüljön, hosszú, kemény munka szükséges. A termelők nagy önbizalommal látják munkájukat, hogy Márton-nap után kiváló bor kerüljön az asztalra. A csentei borászok gondosak és lelkiismeretesek, mindig fontos volt számukra, hogy boraikat dicsérik.

A harminc év alatt a csentei egyesületben sok tudás és tapasztalat halmozódott fel. Mindez az alapító tagoknak is köszönhető, akik közül jónéhányat ma is körünkben köszönhetjük. Reméljük, hogy a fiatal borászok is követik lelkesedésüket, és kiveszik részüket az egyesületi teendőkből.

A Csentei Szőlőtermelők Egyesülete a múlt század nyolcvanas éveinek végén kezdte meg működését, akkor még nagyon konkrét tervek nélkül, de keresve a kapcsolatot a Muravidéken és az anyaországban élő borászokkal, szőlőtermesztőkkel, s egyre több hagyomány került az egyesület programjába. Kedves zalaegerszegi barátaink emlékeznek arra, hogy a nyolcvanas évek végén Zalaegerszegen mezőgazdasági vásáron vettek részt a csentei szőlőtermelők, az első magyarországi egyesülettel így kezdődött a kapcsolat. A két civil szervezet azóta is tartja egymással a kapcsolatot, minden évben látogatjuk egymás rendezvényeit, tapasztalatot cserélünk, és szükségünk van egymás társaságára. Aztán néhány évvel később, pontosabban 1995. augusztus 20-án Nagyatádon találkoztak a csentei és a letenyei szőlőtermelők terménykiállításon, kelepelőállításon. A következő évben a két egyesület tagjai már részt vettek egymás rendezvényein, azóta folyik a tapasztalatcsere és a borkészítés praktikáinak átadása. Badacsonyban a Vinum Vulcanum Borlovagrend tagjaival is kapcsolatot vett fel a csentei egyesület, aztán

a sümegi Pannon Császári és Királyi Borlovagrenddel, a sármelléki borbarátokkal, a Lenti Gyümölcs- és Szőlőtermelők Egyesületével, 2007 óta pedig, amikor Szlovénia és Magyarország is belépett az Európai Unióba, tartjuk a kapcsolatot a Balatoni Borbaráthölgyek Egyesületével.

Az utóbbi években a Lendvai Szüret rendezvény apropóján több szlovéniai és anyaországi borrend tagjait hívtuk vendégül vidékünkre, s természetesen a csentei borászok is látogatják kedves barátaink rendezvényeit.

Tekintsünk vissza a múltba:

Ami a borbírálatot illeti, harminc évre tekinthetünk vissza. A forrás szerint az egyesületben 1991-ben volt az első borbírálat. Akkor 67 borosgazda hozott 1990-es mintát a bírálatra, közülük 6 gazda bora részesült arany minősítésben a fehér vegyes borok kategóriájában, 14 szőlőtermelő a fehér fajtaborok között és 2 minta a vörösborok közül.

Maradjunk még az első közgyűlésnél, **1991. február 5-én**. Az első jegyzőkönyv szövege a fennmaradt dokumentum szerint:

„Jegyzőkönyv a Csentei Szőlőtermelők Egyesületének megalapításáról

A MMNÖK kezdeményezésére Csentében összegyűltek a szőlőtermelők, hogy a jobb és minőségibb termés érdekében egyesületet alapítsanak, miszerint ily módon lehetséges könnyebben szakembert hívni vidékünkre, aki mind elméleti, mind pedig gyakorlati kérdésekben segítséget tud nyújtani a szőlő- és gyümölcstermesztéshez.

Az alakuló gyűlés 1991. febr. 5-én 18 órakor vette kezdetét, és 35 szőlőtermelő hitelesítette kézjeggyel a megalakulást, amely a jegyzőkönyv szerves része.

A közgyűlés vezetőséget is választott, ennek folytán elnökké Cimermán Bélát, alelnökké Bíró Józsefet, titkárrá Kerék Lászlót, pénztárossá pedig Szabó Józsefet nevezték ki.

Az egyesület székhelyévé Csentét választották, ami azonban nem zárja ki más helységekből való bekapcsolódást az egyesületbe.”

Csente, 1991. febr. 5-én

Titkár-jegyzőkönyvvezető
Kerék László s.k.

Az 1992-es év egyik meghívójából kiderül, hogy abban az évben november 14-én volt az első Márton-napi rendezvény, az 1991-es évjáratú borokból 181 mintát hoztak bírálatra a borászok, az eredményekről azonban nem volt adat az archívumban.

1993-ban az egyesület először vett részt szervezetten a Lendvai Szüreten, és lehetőséget kaptak a borok kóstoltatására és eladására. A rendezvényre szeptember 18-án került sor. Ekkor tárgyaltak először Lendva Község vezetésével a Szőlőtermelők Szövetségének megalapításáról Csentei Szőlő- és Bortermelő Szövetkezet néven, Lendva Község a Lendvahegyi Szövetkezet nevet javasolta. Hóbor Feri jegyzőkönyvvezető július 25-i írása szerint „a jelenlévők közül 20-an jelentkeztek, akik a szövetkezet alapítói szeretnének lenni.”

Először került említésre, hogy az egyesület beszerzi díszszőlőjét. Akkor Nagyatáddal és Rédiccsel is tartottuk a kapcsolatot, az egyesületi bevételek, dotációk bank-



• Kelepelőállítás az 1990-es évek közepén, Kelepelőállító műsor Csentében

számlára kerültek. 1993-ban a borminősítésre 77 minta érkezett, Gyurkács János bora a Gornja Radgona-i vásáron aranyérmet nyert.

1994-ben Budapesten, a Műhímző és Zászlókészítő Ipari Szövetkezetben készült az egyesület zászlaja, a nyelére helyezett arany szőlőleveleken máig 54 egyesületi tag neve olvasható. Közben tovább folytak a tárgyalások a szőlőtermelői szövetkezet megalapításáról a község résztvevőivel. Pozsonec Mária országgyűlési képviselő a Parlamentben hangoztatta a Lendva Községben található 640 hektár szőlőhegyről származó boreladás rossz helyzetét, amelyet a termelők ecetnek adnak el 50 tollárért literenként. A március 26-án megtartott minősítésre 75 minta érkezett. Kőszegi mintára ekkor kezdte egyesületünk a szőlővesszőhajtás berajzolását az emlékkönyvbe, elsőként Cimermán Béla chardonnéját és kék burgundiáját rajzolta be Pevec Robi. A szőlőhajtás-berajzolás azóta hagyománnyá vált. Ebben az évben állítottunk először kelepelőt, mégpedig Gyurkács János szőlőhegyén.



• Szőlőhajtás-berajzolás, Szent György-napi felvonulás, az egyesület napja

1995-ben Nagyatádon találkoztunk első alkalommal a Letenyei Szőlő- és Gyümölcstermelők Egyesülete képviselőivel, a barátság azóta tart a két egyesület között. Az aktuális borbírálatra 123 minta érkezett.

1996-ban immár 110 tagja volt az egyesületünknek, az éves bírálatra 180 minta érkezett. Nyár közepén kerekasztal-beszélgetést rendeztünk a csentei Faluotthonban a lendvai borok sorsáról (a pincészet létrehozásáról, az őszi

szőlőfelvásárlásról, valamint a szőlőtermelő egyesületek helyzetéről Lendva Községben), Hévízen az egyesületi tagok lehetőséget kaptak a bemutatkozásra boraikkal.

1997-ben Sármellék-Szentgyörgyvári Önkormányzatától érkezett meghívás, hogy borainkkal segítsük nemzetközi borversenyüket, a barátság a két egyesület között azóta is tart, minden évben látogatjuk egymás rendezvényeit. Augusztus 2-án Keszthelyen vettek részt egyesületi tagok az ottani Borcégén, Zalaegerszegen pedig május 16-án képviseltettük egyesületünket. A községgel továbbra is folytak a tárgyalások a közös pince létrehozásáról, az éves borbírálatra 138 mintát neveztek.

1998-ban rekordszámú, 187 1997-es évjáratú bormintát hoztak a gazdák a csentei minősítésre. A pontátlag 17,41 lett. Felvettük a kapcsolatot a Vinum Vulcanum Badacsonyi Borlovagrend tagjaival, így a Márton-napi mustkeresztelő alkalmával Cimerman Béla, Fordán Ferenc és Vida Simona lett a borrend tagja. Vida Simonát ebben az évben választották meg a második Muravidéki Borkirálynőnek.



• Vida Simona, a második Muravidéki Borkirálynő

1999. május 25-én a csentei iskolával szemben felavatták a 75 centiméter magas Orbán-szobor. A csenteiek Sármelléken találkoztak Orbán-szoborral, így jött az ötlet, hogy Csentében is megadják a tiszteletet a szőlőtermelők védőszentjének. Ez alkalomból kerül sor Bíró Józsefnek a Vinum Vulcanum Borlovagrend tagjává avatására. A borok minősítésére 87 minta érkezett, az átlagpontszám 17,08.

2000-ben a Márton-napi mustkeresztelőn a Vinum Vulcanum Borlovagrend tagjai lettek: Magyar Ferenc, Fordán Pál és Pozsgai István. Az évi borminősítésre 84 minta érkezett, az átlagpontszám 17,58 volt.

2001-ben 89 mintával álltak a bíráló bizottság elé a szőlősgazdák, az átlagpontszámot sajnos nem rögzítették.

2002-ben a csentei egyesület látta vendégül a Muravidéki Bajnok bíráló zsűrijét és a díjkiosztó rendezvényt. A bírálaton több csentei tag is részt vett, és szép eredményt értek el, Csentében viszont a hagyományos szüretelésű borok is minősítésre kerültek. A minták száma 78 volt, a bíráló bizottság által odaítélt pontszám átlaga pedig 17,86 volt.

2003-ban ismét 89 minta került a minősítők elé, a pontátlagot azonban nem számolták ki. A Muravidéki Bajnok versenyen Paušić Ivan, Kepe István, Škrilec István, Király István vett részt, és mind arany minősítésben részesültek.

2004-ben 102 mintát hoztak Csentébe, az átlag 17,96 volt. Ebben az évben kezdtünk barátkozni a sümegi Királyi és Császári Borlovagrenddel, és a keszthelyi Balatoni Borbaráthölgyek Egyesülete tagjai ekkor jártak először Csentében. Lentiben ebben az évben ünnepelték a Szőlőtermelők Egyesülete megalakulásának 25. évfordulóját, amelyen a csentei egyesület is képviseltette magát, a barátság azóta is tart, és rendszeresen látogatjuk egymás rendezvényeit.



• Szent Orbán-szobor, Szent Orbán-napi találkozó

2005-ben 72 minta került a minősítők elé, és 17,79 volt a pontátlag. A Muravidéki Bajnok versenyt Strehovci településen rendezték, ahol Požonec Robert, Paušić Ivan, Kepe István, Škrilec István, Gal Laci, Adorjan Jože, Szabó József, Völgyi István, Simonka Jenő bora vett részt a minősítésen. Két minta kivételével mind arany minősítésben részesültek.

2006-ban Lendva Község és a Csentei Helyi Közösség bérmentve adta használatba a csentei iskola helyiségeit, ahol az egyesület előadásokat és gyűléseket tarthatott. A bírálatra 71 minta érkezett, a pontátlagot azonban nem számolták ki.

2007-ben 67 bormintát hoztak a zsűri elé, a hazai minták átlaga 18,01 volt. Ebben az évben a vezetőségnek az az ötlete támadt, hogy a Csentei Szőlőtermelők Egyesülete reklámhordókkal jelölje meg területét.

2008-ban 57 mintát minősíthetett a bizottság, a pontok átlaga nem derült ki a dokumentumokból. A tagok száma 73. Pincén, Lendva elején és Csentében felállításra kerültek a reklámhordók, de vásároltunk egy faprést is, amelyet azonban sosem tudtunk elhelyezni megfelelő helyre, így végül elkorhadt.

2009-ben csupán 45 minta szerepelt a bírálaton, az átlag pedig alig haladta meg a 17 pontot, pontosabban 17,02 volt. A 2009-es dokumentumokból kiderült, hogy ősszel második alkalommal került megrendezésre Csentében az azóta hagyományossá vált Vincellér est.

2010-ben 53 mintát hoztak a termelők, az átlagpont 18,11 volt.

2011-ben a Muravidéki Bajnok, sorjában a XVII. bírálatszervezői voltunk, Gal Desire személyében pedig Csentében a második alkalommal avattunk Muravidéki Borkirálynőt. A június 6-án rendezett díjátadón Desire lett a 8. muravidéki borkirálynő. A borbírálaton a 65 minta pontátlaga 17,95 lett.

2012-ben 18,05 lett a 71 borminta pontátlaga. A 18. Muravidéki Bajnok bírálaton Csentéből Požonec Robert,

Tivadar István és Paušić Ivan vett részt, mind aranyérmet érdemeltek boraikkal. 2012-ben rendkívüli közgyűlésen döntött a tagok többsége Fordan Tibor mellett, aki 4 éven keresztül vezette a csentei egyesületet.

2013-ban a hagyományos Bográcsfőző versenyen megnyertük a második helyet, és változás történt az egyesületi alapszabályzatban, amely lehetővé tette az árusítást különböző rendezvényeken. A borminősítésen a 74 minta pontátlaga 18,08 lett, eddig a legmagasabb. Ebben az évben összeírás történt az olaszrizlingről, az egyesületben 12 tagnak van több mint 500 olaszrizling szőlőtőkéje. A Muravidéki Bajnok bírálatot Dobronakon rendezték, amelyen Gabersček Silvo, Pahor Miran, Paušić Ivan, Škrilec István, Fordan Tibor, Kepe István vett részt, a minták arany minősítést nyertek.

2014-ben Szabó József, Horvat Stanislav, Gal Laci, Kolar Štefka, Paušić Ivan, Žižek Stanko, Ivanič Stanko, Vida Géza, Fordan Tibor, Boldižar Štefan vett részt a Muravidéki Bajnok bírálaton, két kivétellel mind arany minősítésben részesültek. Csentében 48 minta került a bizottság elé, ennek átlagpontszáma 17,95 lett. A Márton-napi rendezvényen négy egyesületi tag: Fordan Tibor, Paušić Ivan, Magyar János és Gal Doris lett a Badacsonyi Vinum Vulcanum Borlovagrend tagja.



● A Badacsonyi Vinum Vulcanum Borlovagrend csentei tagjai

2015-ben Paušić Ivan bora vett részt a Muravidéki Bajnok versenyen, valamint Gal Laci, Ivanič Stanko, Nagy Laci, Horvat Stanko, Koša Ernest, Fordan Tibor, Žižek Stanko,

Zelko Marko, Szabó József. Ebben az évben ünnepeltük az egyesület 25 éves évfordulóját, ez alkalomból 100 oldalas kiadvánnyal bővítettük az egyesület archívumát. A kevés borminta miatt a lendvai egyesülettel együtt rendeztük a borminősítést, amelyen egyesületünkben 41 termelő bora került elbírálásra.

2016-ban 65 minta érkezett a bírálatra, az átlagpontszám 17,98 volt. Ebben az évben pályázatból alkottuk meg a „második gyermekünket”, az egyesületi évekre tekintő DVD-t. Az éves közgyűlésen az egyesület élére Farics Dorisz került. A Muravidéken a hagyomány szerint február 3-án, Balázs napján vágják az első vesszőt, és az egyesületben ekkor részesültünk először torokáldásban.

Balázs-napi gyalogtúra, pincelátogatás, borkóstolás, vesszővágás (hazai egyesületi tagok és magyarországi baráti egyesületek képviselői)

2017-ben 78 mintával mérettették meg magukat a termelők, az átlag 17,90 volt. A Muravidéki Bajnok bírálaton nagyon sok csentei minta is részt vett, arany és ezüst minősítésben részesültek.

2018-ban 81 minta került az öttagú bíráló bizottság elé, az átlagpontérték 17,84 lett. Az éves közgyűlésen további

tevékenységekkel bővítettük az egyesületi munkát, az alapszabályzatban is több különböző változás történt. Az egyesületi zászlóra ebben az évben is újabb tagok iratkoztak fel az arany szőlőlevelekre.

2019-ben 17,72 volt az átlagpontszám, a minősítésre 80 mintával neveztek a termelők. Szervezetten ekkor vettünk részt először a János-napi boráldáson.



☞ Az egyesület 2020-as jubileumi borminősítési kiadványa tartalmazza az elmúlt 30 év krónikáját, kiegészítve gazdag képanyaggal és egyéb érdekes adattal.



☞ Berki Gyurka, Paušić Ivan és Szabó Lajos Budapesten, borászti bemutatkozáson

2020-ban a Turniščei egyesület is Csentébe hozta bírálatra a borokat, így összesen 145 minta került az öttagú bizottság elé, a pontok átlagértéke 17,86 századot tett ki. A koronavírus-járvány okozta helyzet miatt a 30 éves ünnepséget előreláthatólag az év vége felé tartjuk meg, de legkésőbb jövő tavasszal, Szent György napján.

Mindenkinek köszönet jár! Egészségünkre!

mag. Gabriela Zver › DSŠ Lendava

Karantena v očeh lendavskih dijakov

Pred vami je nekaj izbranih objav, literarnih prispevkov, ki so jih ustvarili dijaki *Dvojezične srednje šole Lendava* za šolsko glasilo *Lapsus*, izbor pa je opravil odbor revije Lindua. Slavisti in hungaristi smo dijakom dali kot eno od nalog ustvarjanje na temo koronavirusa in doživljanja karantene. V navodilih smo pustili domišljiji prosto pot, prav tako zvrstem in obliki ter bili presenečeni nad posebno ustvarjalnostjo dijakov. Še več izdelkov, nič manj zanimivih, najdete tudi v spletni različici glasila: https://www.dssl.si/wp-content/documents/lapsusi/lapsus14_2020.pdf (mag. Gabriela Zver). Nastalo pa je tudi veliko lepih umetniških risb.

Lendava, 9. 4. 2020

Strah me je. Zunaj. Zunaj so ljudje ... Bolni ljudje. Razbijajo na vrata. Bolnice se zapirajo. Nihče jim ne pomaga več ...

Strah me je. Očitam si. Ne morem pomagati. Ne zmorem več. Ne prenesem pritiska. Sosedje trkajo na vrata. Stari. Bolni so. Hrane več ni. Trgovine zaprte ... Na ulicah ... nikogar. Kaj naj storim? Odprem? Čakam, da umrejo?

Prihaja apokalipsa. Zombi apokalipsa. Zdravi se skrivamo. Ne smemo ven. Oni ... Oni bolni. Oni, ki jim ni pomoči. Oni so zunaj.

Ne zmorem več. Sama sem. 7 mesecev. Sama. Ni prijateljev. Jaz. Moje misli ... Propadam. Depresija. Ne zmorem.

Država? Obupala. Dvignili so roke. Ni cepiv. Ni bolnic. Ni plač ... revščina. Vojna. Tiha vojna. Ulice polne smeti. Skozi okno jih mečejo. Sosedje ... Ni jih.

Hoteli. Polni bolnih ljudi. Umirajo. Grobovi ... ni jih več. Ob cesti ... pepel. Grobovi, ni jih več!

Ta teža. Ne morem več. Ne zdržim več. Smrt. Nevarnost. Samota. Mučni kriki ... Ne zmorem več...

Vrvica? Ne. Mučna smrt? Ne. Vrvica. Vozel ...

Pismo. Hvala ... Virus. Ne jaz. Virus.

Tema.

Tema?

...

Tema.

Konec.

Rahela Robič

Kons. 2020

Januar: požar

Februar: vojna sveta

Marec: COVID-19

April ? : ∞

Maj: kavica na terasi?

Ali maska tudi doma.

Ministri ovađeni,

volitve pred zdajci.

Počitnice na Hrvaškem? Ha ha.

Fast fashion to sem jaz,

Sizif, to bi rada bila.

Zakaj umreti? Če lahko živimo.

Bon Voyage.

Eva Borak



Risba/Rajz: Anemari Jaklin Zdravec

Čakajoč zdravilo

Zgodba se osredotoča na brezdomca Estragona in Vladimirja, ki čakata na prihod človeka z imenom Zdravilo. Po celem svetu se je neizmerno hitro širil koronavirus. Oba mislita, da sta se okužila, vendar se pravzaprav nista. Čas si krajšata s praznim besedičenjem. K njima občasno pride Deček, ki vedno znova pove, da Zdravila danes ne bo, jutri pa bo prav gotovo prišel. Njuno čakanje je mučno, vendar ne storita ničesar, samo pasivno čakata. Skrbi ju, da bosta kmalu umrla, kot vsi drugi okuženi, saj virus ne izbira. Po naključju pride mimo še en čudak, Pozzo s svojim psom Srečkom. Za seboj vleče težak kovček, poln rabljenih in uničenih zaščitnih mask.

Izvoltljeni pogovor (II. dejanje)

ESTRAGON: O, moja pljuča! *(Se spet prime za prsi in si odpne srajco.)* Pomagaj mi.

VLADIMIR: Kaj se zdaj dogaja po svetu? Koliko smrtnih žrtev imamo? Ali spet sanjam? Kaj bom jutri povedal o današnjem dnevu? Verjetno bom rekel, da sem z Estragonom čakal Zdravilo. Ja, to bom povedal. Povedal bom še, da sem videl Pozza in njegovega skoraj mrtvega psa. Kaj se bo zgodilo danes? *(Estragon medtem zaspi.)* Tepec, samo spati znaš. Nekaj novega je v zraku. Vidim drobce v etru. *(Vstane.)* Čakaj, kaj sem že rekel? V redu, pozabil sem. *(Uleže se na travo in gleda v oblake. Z desne pride Deček od sinoči. Obstane. Tišina.)*

DEČEK: Dober dan, gospod Vladimir! *(Vladimir vstane.)*

VLADIMIR: Naj se igra spet začne. Veš, kdo sem?

DEČEK: Ne, preценjeni gospod.

VLADIMIR: Si bil ti včeraj ob 18. uri zvečer tu?

DEČEK: Ne, preценjeni gospod.

VLADIMIR: Torej ... me danes prvič vidiš?

DEČEK: Da, preценjeni gospod.

VLADIMIR: Povej mi deček, a so že videli Zdravilo?

DEČEK: Preценjeni gospod!

VLADIMIR: Nocoj ne bom ozdravljen?

DEČEK: Ne, preценjeni gospod.

VLADIMIR: Ampak jutri bom.

DEČEK: Zagotovo.

VLADIMIR: Si koga srečal ali so že vsi mrtvi? Se skrivajo v hišah?



Risba/Rajz: Ines Škafar

DEČEK: Ne, preценjeni gospod. Tudi sam sem pobegnil iz hiše, da si lahko eno prižgem.

VLADIMIR: Le kaj dela Zdravilo? Zakaj se ne prikaže? Čutim, da je ob meni.

DEČEK: Da, preценjeni gospod.

VLADIMIR: Kaj da?

DEČEK: Nič ne dela. Čaka na pravi trenutek.

VLADIMIR: Kako si?

DEČEK: V redu sem.

VLADIMIR: Je Zdravilo mogoče zelene barve?

DEČEK: Ne vem, preценjeni gospod.

VLADIMIR: V redu.

DEČEK: Grem.

VLADIMIR: Če vidiš Zdravilo, mu povej, da si me videl in ... *(Premišlja, katero besedo izbrati.)* ... da si me videl. Aja, da ne boš jutri spet rekel, da me nisi videl.

DEČEK: V redu. Se bom poskusil spomniti.

(Deček gre domov. Vladimir se uleže na travo in svojo glavo nastavi žgočemu soncu. Tako leži štiri ure. Nekajkrat se prime za čelo in ugotovi, da mu le-to gori. Ugotovi, da ima spet vročino, kar je eden izmed znakov, da je človek okužen s koronavirusom. Estragon se medtem zbudi in si obleče srajco. Stopi proti Vladimirju, ki ga je ožgalo sonce.)

ESTRAGON: Kaj ti je?

VLADIMIR: Vročino imam.

ESTRAGON: Jaz tudi. In pljuča me bolijo.

VLADIMIR: Jaz grem.

ESTRAGON: Sem dolgo spal?

VLADIMIR: Ne.

ESTRAGON: Kam greva?

VLADIMIR: Na železnico.

ESTRAGON: Zakaj ne greva kam dlje?
 VLADIMIR: Ker morava čakati. Jutri prideva spet.
 ESTRAGON: Čakati? Koga?
 VLADIMIR: Zdravilo.
 ESTRAGON: Saj res.
 VLADIMIR: In če bi se ulegla?
(Oba se uležeta na tirmice in čakata vlak.)
 ESTRAGON: A bo prišel?
 VLADIMIR: Kdo? Kaj?
 ESTRAGON: Vlak.
 VLADIMIR: Ne vem.
 ESTRAGON: Praviš, da morava jutri spet priti?
 VLADIMIR: Ja.
 ESTRAGON: Prišla bova prej.
 VLADIMIR: Ja.
 ESTRAGON: Jaz več tega ne zmorem ...
 VLADIMIR: Ne.
 ESTRAGON: Bilo bi bolje, če bi se poslovila za zmeraj.
 VLADIMIR: Jutri naju bo povozil vlak. *(Tišina.)* Razen če pride Zdravilo.
 ESTRAGON: In če pride?
 VLADIMIR: Bova ozdravljena.
 ESTRAGON: Lahko noč.
 VLADIMIR: Se vidiva jutri.
(Oba zaspita.)

Lucija Bažika

ZAČELO SE JE V PETEK TRINAJSTEGA

Brezskrbno življenje.
 Potovanja, hedonizem.

Presenečenje za ves svet.
 Umetno narejeno presenečenje?
 Presenečenje matere narave?

Ni pomembno, kakšno je.
 Med nami je.

Omejitev gibanja.
 Razmislek.
 Novi začetki.

Fran Žilavec

KRALJICA KORONA

Leto 2020 bo naše, napovedi so bile jasne,
 tri mesece zatem šlo je vse v tri krasne.
 Začelo se na vzhodu, se poneslo na zahod.
 Zdaj vsak želi si samo en prosti izhod.

Zdaj ostane nam še soba,
 najbolj cenjena vrлина je lenoba.
 Po TV-ju poslušamo strokovnjake,
 prepametne politične veljake.

Korona nam najeda živce,
 mnogi šli bi na eno pivce.
 Gibanje je omejeno,
 to še ne pomeni, da kaj manj pojemo.
 Ni luči na koncu tunela,
 kako dolgo trajala bo karantena?
 S tem belimo si glave,
 te glave trdoglave.

Zdaj se čaka na zdravilo.
 Edino, kar imamo, je le milo.
 Razkuževanje in varnostna razdalja,
 to rešitev nam je zadnja.

Edino, kar še nam ostane,
 je upanje v boljše čase.
 Naj bo tega konec do poletja,
 da namesto žalosti okna polna bodo cvetja.

Luka Denša



Slika/Kép: Ema Žoldoš

Virus

Sedela sem v naslonjaču, ko sem zaslišala tisto vprašanje. Tisto, na katero sem upala, da mi nikoli ne bo potrebno odgovoriti. Grozote, za katere upam, da se jih nikoli ne bo spominjala. »Zakaj imaš rano na licu?« je izgovoril nedolžen glasek komaj štiriletne deklice. Oblila me je vročina, poskušala sem se pretvarjati, da je nisem slišala. In še enkrat: »A mi boš povedala?« Po dolgem premisleku sem se opogumila ter jo vzela v naročje. Obljubila sem ji, da ji bom povedala, ko bo starejša, jo dvignila in nesla v kuhinjo, kajti mama nas je že klicala k večerji.

Živela sem v predmestju z mamo, očetom in komaj dve leti staro sestrice, v čudoviti beli dvonadstropni hiši. Hišo je obdajala čudovita visoka zelena živa meja in bela ograja. Kamnita potka je vodila skozi bujni cvetlični vrt na majhno kamnito teraso pred hišo. Tu sem preživela večji del svojega otroštva. Še zdaj čutim mrzel vonj kamnitih stopnic pred teraso, vonj sveže pokošene trave in tistih toplih poletnih noči, ko smo s prijatelji ležali za hišo in opazovali zvezde.

Takrat sem imela komaj šestnajst let. Spomnim se večera, ko smo skupaj sedeli pred televizijo in nestrpno čakali, kaj nam bodo sporočili. Sprva zadeve nihče ni vzel resno. Govorili so o higieni in o tem, kako naj zmanjšamo človeško stisko. Čez nekaj dni so že priporočali, naj čim manj hodimo iz hiše, dokler čez nekaj tednov niso napovedali karantene. S težavo sem sprejela dejstvo, da mesec dni ne bom videla prijateljev. Nisem razmišljala o virusu, morilo me je le dejstvo osamljenosti. Pogrešala sem prijatelje in nestrpno odštevala dneve v mesecu.

Minevali so tedni in situacija se mi je zdela iz dneva v dan hujša. V začetku sem še videla ljudi, kako so se sprehajali mimo hiše, sosedo, kako je vrtnarila in tu pa tam izmenjala nekaj besed z mojo mamo. Čez čas pa so ulice postale prazne in temačne. Na televiziji so vsak dan govorili o podatkih, ki so se mi zdeli nesmiselni. Tisoče in tisoče mrtvih, le v našem mestu se še nikomur ni nič zgodilo, sem razmišljala.

Ko se je mesec bližal proti koncu, smo dobili navodila, da se bo karantena podaljšala še za 6 mesecev. Takrat me je postalo strah. Čeprav so obljubljali denarno pomoč in da bo hrane dovolj, sem čutila, da je to le umazana laž, da bi med ljudmi umirili paniko. A sem na lastne oči

doživela, da panike, ki je nastala, ni bilo več možno ustaviti na nikakršen koli način. Starša sta se odločila, da je najboljša, da si naredimo za nekaj tednov zalogo hrane, zato sva se z očetom odpeljala do najbližje trgovinice. Ko sva prišla tja, so police že bile na pol prazne. Za tisto, kar pa je ostalo, so se ljudje borili kot sestradani psi za kos mesa. Poskušala sva se izogniti preprirom, zato sva hitro pograbila, kar sva uspela, se z vozičkom hrane odpravila na blagajno ter takoj domov.

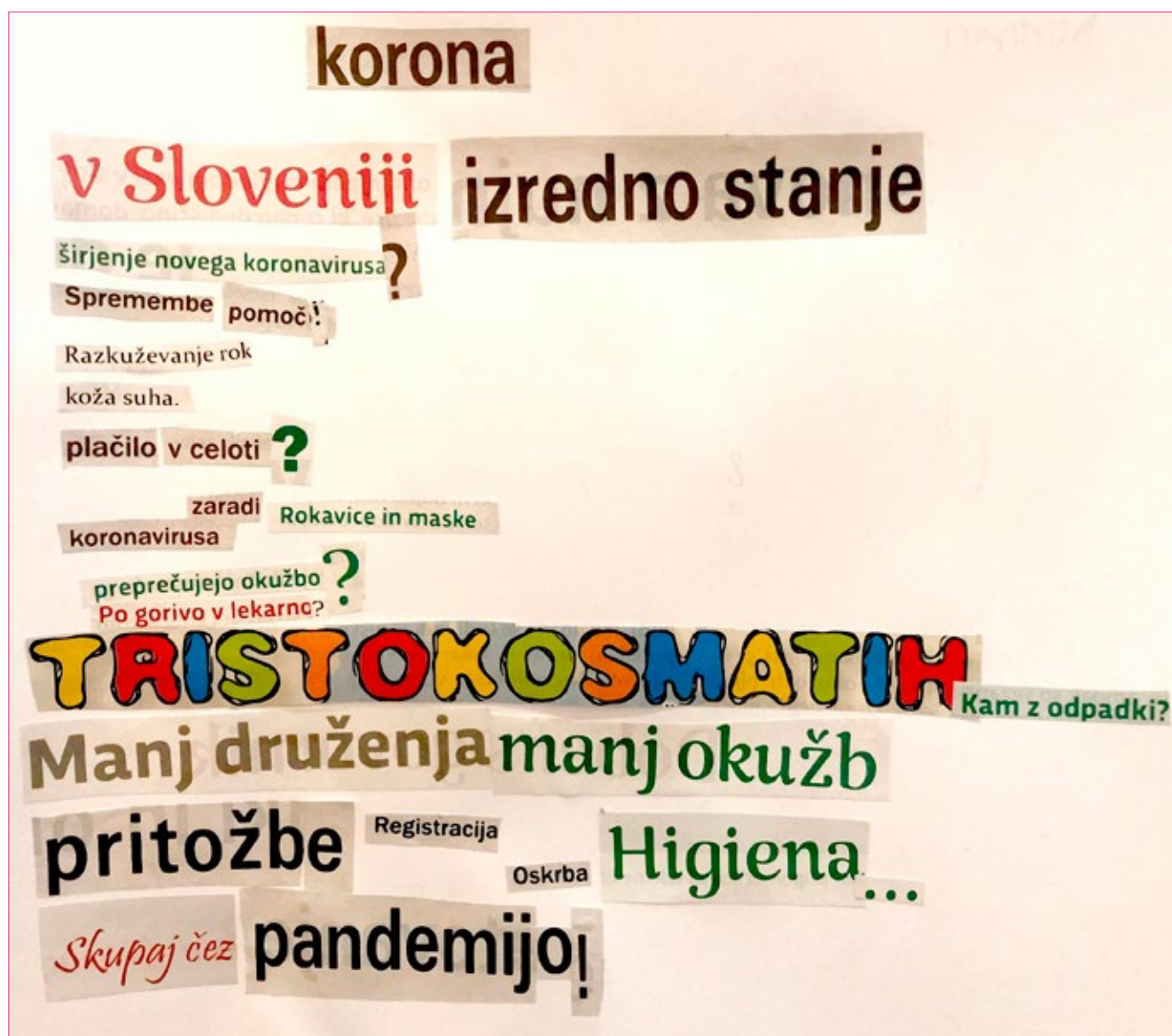
Tisti večer nisem mogla spati, zato sem skozi strešno okno splezala na streho nad teraso, da bi opazovala zvezde. Na drugi strani ceste je živel nek moški. V našo ulico se je preselil pred kakšnim letom in nisem ga najbolje poznala. Ura je bila pol dve, v njegovi sobi pa je luč še vedo svetila. Nisem ga mogla nehati opazovati, nekaj na njem je privlačilo moj pogled in zanimanje. Po tednih brez človeškega kontakta je bil prva oseba poleg moje družine, ki sem jo videla. Sedel je mirno na postelji in gledal v tla. Čez čas sem se naveličala zvezd pa tudi moškega in splezala sem nazaj.

To je postala moja majhna skrivna rutina. Pozno zvečer, ko so že vsi spali, sem splezala na streho ter si bistrila misli, medtem ko sem izmenoma opazovala zvezde in njega. Nekega toplega večera, ko sem ga opazovala, kako skrčeno je sedel na tleh sobe v zgornjem nadstropju in jedel konzervo, sem od nekod zaslišala glasbo. Počasi je postajala glasnejša in karkoli jo je predvajalo, je prihajalo bližje. Ko je glasbo zaslišal tudi on, je konzervo nagloma potisnil na stran, iz žepa pograbil nož ter v isti sekundi ugasnil luči. Njegov nagli in prestrašeni odziv mi je dal vedeti, da bi se tudi jaz morala skriti. Vendar je moja radovednost vztrajala. Glasba je postajala glasnejša in vedela sem, da bo *Tisto* takoj pred mojo hišo. Skrčila sem se in upala, da me ne bodo opazili. Bil je črn kombi s priležanim zvočnikom na strehi. Vozil se je počasi in voznik je ves čas gledal naokoli. Nekaj metrov dlje od moje hiše se je nenadoma ustavil in iz njega so stopili trije moški in ženska. Zdeli so se mi nadnaravni. Bili so izjemno urejeni in zdelo se mi je, da se zlivajo z glasno vibrirajočo glasbo, ki je prihajala iz zvočnika. Ženska je bila prelepa. Imela je dolge svetle lase in oblečena je bila v kratko belo poletno oblekico. Stopila je do zadnjih vrat kombija ter jih odprla. Ven je potegnila orožje ter ga razdelila. Sama je vzela sekiro ter pokazala na hišo. Izbrali so si hišo. Vstopili so

ter vzeli vse, kar se jim je zazdelo koristno in pobili vse, kar so v njej našli živega. Zdaj sem razumela, zakaj je bilo tistega moškega tako strah. Vedel je, kaj prihaja. Jaz pa sem še vedno sedela na strehi. Nisem se počutila prestrašeno, vendar sem vedela, da me ne smejo opaziti. Počutila sem se, kot da se tudi jaz počasi zlivam z njimi in glasbo. Glasba me je povsem očarala in počutila sem se, kot da me je ritem potisnil v ekstazo. Medtem so oni v hiši, ki so si jo izbrali, povzročali kaos. Če si dobro prisluhnil, si skozi melodijo lahko slišal krike. Ko so le-ti potihnili, so na cesto stopili oni. Trupla so naložili v kombi. Potem se je ona vrnila po stvari. Cela krvava se je vrnila z zlatnino okoli vratu. Smejala se je. Zgledala je srečno, ampak njen

smeh je zvenel psihotično in ne veselo. Usedla se je na sovoznikovo stran in odpeljali so se. Ko je glasba potihnila, sem začela dojemati, kar sem pravkar doživela.

Dobivali smo minimalne zaloge hrane za preživetje. Razumem, da je dve leti v karanteni življenje težko, ampak nisem mogla razumeti, kako lahko nekdo postane tako nečloveški. Ljudje so se začeli pobijati pred mojimi očmi. Vedela sem, da se je to dogajalo v drugih državah, kjer je ljudi več in hrane manj. Ampak nisem želela verjeti, da se je to dogajalo tukaj. Strah me je postalo, da bodo naslednji večer mogoče izbrali našo hišo in pobili mene ter mojo družino. Zato sem naredila načrt in želela povedati očetu, da se bomo lahko pripravili na najhujše.



Slika ustvarila/A képet készítette: Ana Recek

Naslednji dan sem iskala najbolj primeren način, da bi povedala to, kar sem videla, staršem, kajti nisem želela, da bi mislila, da si zgodbo izmišljujem. Še sama nisem bila povsem prepričana vase, zato sem se po kosilu izmuznila iz hiše. Previdno, da me ne bi kdo opazil, sem stopila na pločnik. S hitrimi koraki in očmi na preži sem se sprehodila do tiste hiše. Ko sem vstopila, sem ugotovila, da je tisto, kar sem videla zvečer, bilo resnično. Pogled na krvave stene ter razkosanega psa na sredi s soncem osvetljene dnevne sobe me je pretresel do dna duše. Hitro sem zbežala nazaj v našo hišo ter se odločila, da jim bom pri večerji vse povedala. Razmišljala sem o tem in sedela v naslonjaču, ko sem zaslišala tisto vprašanje. Tisto, za katero sem upala, da ji nikoli ne bom morala odgovoriti. Grozote, za katere upam, da se jih nikoli ne bo spominjala. »Zakaj imaš rano na licu?« je izgovoril nedolžen glasek komaj štiriletne deklice. Oblila me je vročina, poskušala sem se pretvarjati, da je nisem slišala. In še enkrat: »Mi boš povedala?« Po dolgem premisleku sem se opogumila ter jo vzela v naročje. Obljubila sem ji, da ji bom povedala, ko bo starejša, jo dvignila in nesla v kuhinjo, kajti mama nas je že klicala k večerji.

Sedli smo za mizo, na katero je mama postavila skledo vroče juhe iz vrečke. Še preden smo začeli jesti, sem načela pogovor. Ko sem končala, me je oče pogledal in rekel: »A si prepričana?« »Zakaj imaš rano na licu, zakaj imaš rano na licu, zakaj imaš rano?« je medtem ponavljala sestra. Razjezila sem se: »Prosim, poslušajte me!« Vprašanja, zakaj imam rano na licu, so se še kar naprej ponavljala. Nato me je pogledala mama. »Moraš nas pustiti,« je rekla z nežnim svetlim glasom.

Zjokala sem se. Miza je bila prazna. Pogledala sem naokoli. Police so bile zaprašene, okna so bila prekrita s časopisi in zabita z lesenimi deskami. Police v kuhinji so bile skoraj prazne. Stopila sem v dnevno sobo. Tam, kjer je nekoč na čudoviti perzijski preprogi stala steklena mizica, okoli katere smo nestrpnostno poslušali poročila, je sedaj bilo razbito steklo. Ostanke mizice, razbiti kristalni kozarci ... Police, nekoč polne maminih najljubših knjig, razdejane. Tiste knjige, ki so še ostale, so na pol raztrgane ležale v kaminu, pripravljene na sežig. Stopila sem na teraso. Ulica se je zdela temačna in siva. Vonj po cvetlicah, travi in veselju je izginil. Vrt je ovenel in terasa je bila polna krvavih madežev. Ničesar me ni bilo več strah,

kajti dojela sem resnico. Odšla sem nazaj v hišo in priprla vrata. Usedla sem se nazaj za kuhinjsko mizo. Mesta, kjer so prej sedeli mama, oče in sestra so bila resnično prazna.



Risba/Rajz: Zala Kostric

Nehala sem jokati. Nisem imela več moči niti za to. Zdaj sem si želela, da bi sestrici lahko odgovorila na vprašanje. Povedala bi ji, karkoli bi želela, ampak ni je bilo več tu. Spominjala sem se počasi. Bilo je takega večera, kot je bil ta, le da smo se tistega dne k večerji spravili nekoliko kasneje. Ravno smo sedli za mizo, ko smo slišali na ulici glasbo. Skozi okno smo opazovali, kaj se dogaja. Mislili smo, da mogoče prihaja nekakšna pomoč. Ko smo jih zagledali oborožene prihajati iz kombija, smo točno vedeli, kaj se dogaja. Oče je zaklical, naj se skrijemo, da bo on branil vhodna vrata. Mama se je s sestrico skrila pod posteljo, jaz pa sem hitro pograbila nož in se namenila proti stopnicam. V naglici sem se spotaknila, padla ob nož ter se rahlo porezala. Zaslišala sem, da so stopili na našo teraso, zato sem hitro zbežala v sobo, odprla okno ter splezala na streho. Skrčila sem se in si pokrila ušesa. Glasba je bila glasna in bila sem v šoku. Medtem ko sem se jaz skrivala, so oni najprej ubili očeta, nato pa so izvo-hali tudi mojo mamo in sestro. To sem ugotovila šele,

ko sem opazila, kako so njihova trupla vlekli na cesto ter jih nato kot živali nalagali v kombi.

Zdaj, ko sem sama sedela za mizo, sem si želela, da bi vzeli tudi mene. MORALA BI JIH BRANITI, sem sama sebi zakričala. Bila sem besna, vstala sem in iz omarice pograbila nož. Nisem si zaslužila živeti, medtem ko so moje starše vlekli po asfaltu, sem jaz na strehi poslušala glasbo, ki je prihajala iz zvočnika. MORALA BI JIH BRANITI, sem si spet zakričala. Nato je zazvonilo. Meša se ti, sem si zašepetala. Nato je potrkalo. Prihajalo je od vhodnih vrat. Sedaj, ko sem si želela smrti in me ni bilo strah ničesar več, sem hrabro odložila nož in počasi stopila ter odprla.

Ana Vida

Maščevanje narave

Pred davnimi časi je za sedmimi gorami in sedmimi vodami živel zli duh z imenom Koronavirus. Živel je v deželi, ki ji je vladal kralj Human. Kralj je bil zelo pohlepen vladar, dan in noč je razmišljal samo o tem, kako si bo kopičil bogastvo. Svojim podložnikom je ukazal, naj posekajo gozdove in požgejo vso grmovje in pašnike z namenom, da si pridobijo čim več rodovitne zemlje. Ukazal je tudi, naj na mestu gozdov zgradijo železnice, ceste, tovarne. Ljudstvu je to ugajalo, saj so tudi sami bolje zaživel. To je potekalo že več desetletij, ko so se nenadoma začele pojavljati naravne katastrofe. Plini iz tovarn in izpušni plini avtomobilov so zastrupili zrak, vse več je bilo tudi onesnaženih voda, ljudje so se utapljali v odpadkih. Velika neurja, poplave, potresi in požari so bili zadnje opozorilo narave. Sporočala je, naj se zamislijo nad svojimi dejanji.

Ljudje so končno ugotovili, da z njihovo deželo nekaj ni v redu in bo potrebno ukrepati, vendar je bilo prepozno. Narava je že naredila svoje, uporabila je svoje najmočnejše orožje, zlobnega duha Koronavirusa. Tako kot so ljudje uničili naravo, je on uničil ljudi in vse, kar so ustvarili. Ni izbiral med starimi in mladimi, med revnimi in bogatimi. Seveda so ga najprej jemali kot nekaj nenevarnega, povsem običajnega. Ko pa je zli duh začel hitro razhajati in je okužil vedno več ljudi, so ugotovili,

kako nevaren je v resnici. Ne glede na to, kako hudo je bilo, dokler se posamezniku ni nič pripetilo, so ga jemali kot veliko šalo. Obnašanje ljudi se je zelo hitro spremenilo, ko so ugotovili, da je celo smrtonosen. Tudi kralj je bil na začetku brezbrizen. Čeprav je umrlo že veliko ljudi, ni ukrenil ničesar, dokler tudi sam ni zbolel. Zavedel se je, da bo narava uničila vse, kar si je nakopičil. Čez noč je sprejel stroge ukrepe, svojemu ljudstvu je omejil gibanje, preprečil je vsa druženja, odredil nošenje zaščitnih mask in rokavic. Mislil je, da bo tako uspešno ukrotil zlobnega duha, vendar je bilo vse zaman.

Kralj je bil zelo obupan, dežela je bila opustošena, preživeli so bili revni in lačni. V svoji nemoči je kralj naredil odločilen korak. Razglasil je, da bo svoje kraljestvo zapustil tistemu, ki bo uspel ukrotiti Koronavirus. Pogumni vitezi so prihajali iz celotne dežele, toda duh jih je z lahkoto pokončal.

Visoko v gorah je prebival pastir Mirko. Pasel je svojo drobnico, ko je zagledal mimoidočega viteza. Vprašal ga je, kam je namenjen in ta mu je povedal za kraljev razglas. Čez nekaj dni se je Mirko odločil, da bo tudi sam preizkusil svojo srečo. Osedlal je svojega edinega konja, se poslovil od drobnice in se napotil dogodivščinam naproti.

Preiskal je celo deželo, a duha ni našel nikjer. Že je skoraj obupal, ko se je pred njim pojavil Koronavirus. Mirko ga je hotel ubiti, vendar ga je duh ustavil. Povedal mu je, da mu ne želi nič slabega, ker je celo življenje živel v sožitju z naravo. Mirko mu je ponudil, naj se preda. Povedal mu je tudi za kraljevo nagrado in mu obljubil, da bo z njim lepo ravnal, ko bo prevzel kraljestvo.

Pastir je do kralja pripeljal duha in mu povedal, zakaj je duh ubijal. Kralj se je duhu opravičil za svoje ravnanje in izpolnil svojo obljubo. Mirko je postal kralj, se poročil s princeso in vzpostavil sožitje z naravo. Koronavirus je izginil za vse večne čase.

Lara Lebar

Luč sredi biološke vojne

Stres, duševne motnje, hladni človeški odnosi in hlepenje po denarju. To je naš sodobni čas. Čas, v katerem človek ni več človek, ampak egocentrično bitje, ki se vsakodnevno

mora boriti za svoj obstanek v hitro razvijajoči se družbi. Nihče se ne ozira na dobro v človeku. V vsakem iščemo samo napake in vse brezglavo kritiziramo. Ljudje smo pozabili, kaj pomeni ljubezen in spoštovanje do sočloveka. Ravno zaradi tega se je moralo nekaj zgoditi. Nekaj, kar bo človeka pahnilo v globok razmislek in ga streznilo omame 21. stoletja.

Še pred dobrim mesecem so bili moji vsakdani polni stresa, izmučenosti in neprestanega tekanja. Pred mano so bili tedni, natrpani z ocenjevanji in raznimi aktivnostmi. Teža tega bremena je vedno bolj pritiskala name in spraševala sem se: »Ali bom vse to zmogla?« Naš svet je tekel, kot je pač lahko in kot je to še dopuščalo ravnovesje naše družbe. Vsak se je obremenjeval le z lastnimi težavami, vsak je poskušal biti kos vsakdanu, vendar si nihče ni mislil, da bi virus, katerega izvor je devet tisoč kilometrov oddaljen od nas, ustavil naš celoten sistem.

Bilo je v četrtek, 12. marca, dva dni pred mojim 18. rojstnim dnem, ko smo med uro nemščine izvedeli novico, da se v ponedeljek zapirajo vse izobraževalne ustanove v Sloveniji. Takrat smo si že razkuževali roke in odpovedovali proslave, ampak mislim, da se še nihče zares ni zavedal resnosti nastale situacije v naši državi. Mediji so kar blesteli in napihovali vsako najmanjšo informacijo o Covidu-19. Nekateri ljudje so zganjali paniko in bili prestrašeni do kosti, nekaterim pa se je zdelo celo zabavno, da se končno dogaja nekaj dramatičnega. Kakorkoli je vsak od nas že odreagirал, vsi smo bili deležni tega, kar je sledilo.

Življenje se je tako rekoč v eni noči ustavilo. Zmedenost in strah sta preplavila celotno državo. Seveda pa se je šolanje, ki se ga ne da kar tako prekiniti, nadaljevalo. Izkoristili smo, kar nam je sodobni čas dal na razpolago: šolanje je začelo potekati preko spleta. Poleg šolanja pa so se na vseh področjih potrudili, da bi delovanje našega sistema ostalo neokrnjeno. Morali smo stopiti skupaj. Vsi. Moramo se zavedati, da smo v tem skupaj, soodvisni eden od drugega in ni več govora o posamezniku. Vendar pa v takih težkih trenutkih vseeno ne smemo pozabiti na posameznika, ki v izolaciji in izključenosti od sveta in družbe čuti utesnjenost, stisko in osamljenost. Že ob



Slika/Kép: Adrijana Gal

prvem dnevu izolacije sem tudi sama začutila ta občutek anksioznosti. Človek je družabno bitje, ki mora biti del neke skupnosti, kar pa je v teh časih močno omejeno.

Človeštvo je na veliki preizkušnji. Svet je zajela biološka vojna in nihče ne ve točno, kdaj se bo pandemija umirila in zaključila. Sovražnik v tej vojni je neviden in se lahko nahaja kjerkoli, zato bo ta bitka izjemno težka za vse človeštvo. Ampak vse se zgodi z razlogom in v vsem slabem je nekaj dobrega. Zame je ta preizkušnja nekaj, kar mi je odprlo oči, da sem uvidela tiste stvari, ki so mi bile do zdaj nevidne. Lahko sem ponovno zadihala in začela opazovati svet okoli sebe. Lepota narave in toplina družinskih odnosov sta me popolnoma prevzeli. Šele zdaj človek ugleda, kaj vse mu je dano, česar do sedaj ni cenil. Sredi trpljenja in boja s koronavirusom lahko potrdim, da se sreča res nahaja v majhnih stvareh.

Lucija Šetar

Az otthonlét

Egy láthatatlan kis vírus miatt szinte egyik napról a másikra hihetetlen gyorsasággal leállt a világ, és otthonlétet parancsolt az emberiségnek.

A mai embernek tartós otthonlétet parancsolni? Egy ilyen dinamikusan működő világban, amelyben az időt

pénzben mérjük, a harácsolást és a versenyzést pedig mindenek fölé helyezzük? Sokaknak bizony nehéz volt a hirtelen leállás, a drasztikus fordulat, mivel az otthonlétet, sajnos, szinte börtönnek élik meg. De milyenek is valójában ezek az emberek, és milyen az ő életük? Szerintem nagyon-nagyon felszínes. Csak habzsolnak valamit, anélkül, hogy élveznék az ízeket, a színeket. Pedig otthon lenni, egy meleg otthonban tölteni az időt, semmihez sem hasonlítható boldogság. Az otthon védelmet nyújt a külvilág anyagi és lelki szennyeivel szemben, biztonságos környezetet teremt, ahol a lelket a szeretet cirógatja.

A tartós otthonlét, mint minden, ami valamilyen formában változást jelent, számos új dolgot is magával hoz. És persze nem feltétlenül csak rosszat. Sőt! Hirtelen ránk szakad a sok szabadidő, és sokkal nyugodtabban el tudjuk végezni a dolgainkat. A főzés például egy rendkívül kreatív dolog, és amennyiben van rá elegendő időnk, új ízeket varázsolhatunk az asztalunkra. Az ízek harmóniája, sikermámmorral tölt el bennünket, és újabb ízek kipróbálására ösztönöz. Ezidáig nem is tudtam, milyen belső megelégedést okozhat egy tányér finom leves, amit én magam főztem meg. Ezen kívül időnk van olvasni, filmeket nézni.

Mégis egy idő után, bevallom, már hiányoznak a barátok, a társaság, a beszélgetések. Egy jó kávé valamely napsütötte kávéház teraszán. Még ha esetemben talán nem is beszélhetek korlátlan időszabadságról, mert végzős gimnazistaként a távoktatás miatt jól be kell osztanom az időmet. Bosszant az érettségi vizsga körüli bizonytalanság is. Szerintem velünk, végzős diákokkal szemben az lenne a tisztességes, ha valaki végre világosan megmondaná, hogy kell-e érettségiznünk vagy sem! Bár azt hiszem, ha kelleni fog, az nagy szemtelezés lenne, mivel távoktatásban tanulni mégsem ugyanaz, mint az iskolában a tanárainkkal közösen készülni, akik ha valamit nem értünk, azt rögtön elmagyarázzák nekünk. Néha el sem hiszem, hogy a döntéshozók miért pont velünk szemben akarnak ennyire kegyetlenek lenni? Hiszen a jövőnkéről, a hivatásunkról van szó, ami majd



Risba/Rajz: Teja Preradović

az egész életünket meghatározza. És ha a félresikerült érettségi miatt valakit nem vesznek fel a kívánt egyetemre, az mindegy azoknak, akik most felettünk döntenek? Szerintem az lenne igazságos, ha idén érettségi nélkül iratkozhatnánk be az egyetemekre, ott majd úgyis kiderül, megálljuk-e a helyünket, vagy sem. A helyzetre való tekintettel miért nem elég a négy év átlageredménye? Valóban csak az a fontos, hogy legyen meg az érettségi vizsga a két hónap kiesés ellenére is? Az előző generációk intenzíven készültek az iskolában. Mi így milyen felkészülésben részesülünk? Kinek jó ez?

No, de nem szeretném keserűen befejezni ezt az elmélkedést. Azt mondják, majd csak lesz valahogy, és azt is, hogy mindig van kiút. Remélem, valamennyiünk esetében úgy alakulnak majd a dolgok, hogy végül elégedettek leszünk!

Krajačič Aaron

A koronavírus gyökeresen megváltoztatta az életünket

Koronavírus. Egy szó, amit gyakran hallottunk az utolsó három hónapban, és mégsem vettünk komolyan. No, de

ezt nem mindenkire mondom, inkább csak magamra, viszont tudom, hogy rajtam kívül ezzel még sokan így voltak. Amikor erről a problémáról elkezdtek beszélni, én és még sokan körülöttem nyugodtak maradtunk, hiszen úgy gondoltuk, hogy mindez messze van tőlünk, hozzánk úgysem fog elejutni, előbb „kihal”. Mint kiderült, tévedtem. Talán az efféle gondolkodásnak az volt az oka, hogy már korábban is hallottunk a tv-ben olyanokat, mint pl. az ISIS mindenkit megöl, a maja naptár szerint meg azt, hogy itt a világ vége, stb. Ezek mind olyan dolgok voltak, amiket könnyen vettünk, mert előre látszott, hogy úgysem lesz belőlük semmi. Így vettem a koronavírust is. És szerintem ez volt a baj.

A vírus már itt van közöttünk, és mégis elég normálisan reagáltam rá. Olyan gyorsan jött, hogy szerintem nem is volt időm mindent felfogni és átgondolni. Gyors fordulatot vett minden, attól a pillanattól, hogy az országban megjelent egy-két fertőzött, egészen odáig, hogy Szlovéniában minden teljesen megállt.

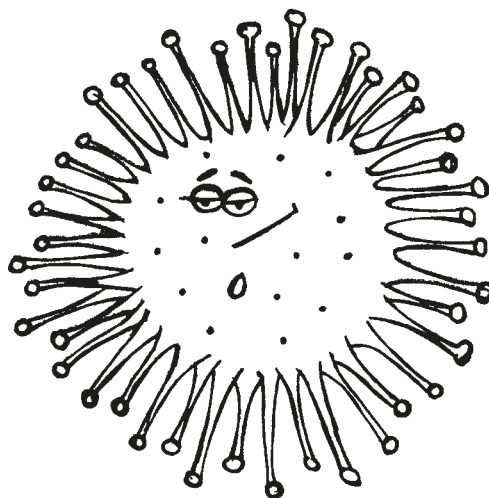
Emlékszem, hétfőn még minden normális volt, terveztük a további napokat és heteket, miközben nem is sejtettük, hogy mi fog következni. Szerdán este kijelentették, hogy Szlovéniában bezárják az egyetemeket, így már tudtuk, hogy ennek nem lesz jó vége. Közben a parlament már betiltotta a nagyobb létszámú csoportok gyűlékezését. A emberek tömeges csoportosulására vonatkozó számot aztán egyre csökkentették: először 500-ra tették, azután 200-ra, utána 50-re, ma meg már két embernek sem szabad zárt helyen egymás mellett lennie.

Visszatérve a múlt hétre, amikor szerdán este az egyetemisták hazatértek, csak azt vártuk, mi fog történni a közép- és általános iskolákkal. Emlékszem, csütörtökön még csak a harmadik órára mentem be az iskolába, de az első dolog, amivel a barátom fogadott, az volt, hogy hétfővel az iskolákat bezárják. Ezen nagyon meglepődtem, szinte megdermedtem, mert abban a pillanatban még nem tudtam, mi is történt velünk. Onnantól kezdve aztán a dolgok gyors fordulatot vettek. Már előtte szóba

APOKALIPSA, ZAPRITE MEJE,
VSI V
BUNKERJE!



HUDIČA, TALE JE ŽE
OKUŽEN... Z
NEČIM
HUJŠIM, KOT
SEM JAZ -
S
PANIKO
IN
NEUMNOSTJO
!



Risba/Rajz: Johanna Močnek

került, hogy a március 15-re tervezett megemlékezés hangszórón fog lemenni, ami be is következett. Nagyon fura volt számomra, hiszen hasonlót eddig még nem éltem meg. Fura volt az osztályban állni, miközben szólt a Himnusz, és mindvégig arról gondolkodni, hogy minden osztályban ugyanez történik. Onnantól minden megállt, pénteken már nem is mentünk iskolába, és úgy érzem, mintha azon a napon minden megváltozott volna. Még most is olyan érzésem van, mintha azon a napon befejezetlenül maradtak volna egyes dolgaim, és úgy érzem, szeretnék visszamenni.

Ezen a héten minden áll, mindent bezártak, csak az élelmiszerboltok maradhattak nyitva, de azok is megváltoztatott munkaidővel. Az utcán nincs senki, betiltották azt is, hogy az emberek a köztereken tartózkodjanak. Mindezt azért határozták el így, hogy minél jobban fékezzék a vírus terjedését. A szituáció a városban borzasztó, a bolt előtt sorok vannak, pontosan meghatározott számú ember tartózkodhat egyszerre az üzletben. Sokan maszkban, kesztyűben járnak, a kasszán műanyag falat emeltek a pénztáros elé. Csupa olyan intézkedés, amely azt szolgálja, hogy az emberek ne érinkezzenek.

Az életem során még nem láttam semmi ehhez foghatót, és elmondhatom, soha többé nem is szeretnék. Szerintem még nem tudatosodott bennem eléggé, hogy milyen nagy dolog történik körülöttem, pedig minden nap látom, mi történik. A nagybácsimnak vissza kellett mennie Ausztiába, hogy beszerezze az ottani munkavállalását igazoló dokumentumot, mert enélkül nem tudott volna a két ország között ingázni. Az édesapám is, aki egyébként Németországban dolgozik, most itthon van, mert senkit sem engednek be az országba. Ezek mind olyan dolgok, amik furán néznek ki, de itt lehet legjobban meglátni, hogy a koronavírus mennyire megváltoztatta a mindennapjainkat.

Remélem, ha összetartunk és betartjuk a szabályokat, előbb vége lesz minden rossznak, és majd valamikor rájövünk, hogy ez a próbatétel is valamilyen szempontból jó és hasznos volt. Úgy gondolom, pozitívan kell gondolkoznunk, mert akkor együtt át tudunk vészelni minden rosszat.

Škrilec Peter

Matija Toth

(Ne)sreča slovenskih diplomantov v letu 2020

»Diplomiral sem!« je ena izmed najbolj pričakovanih izjav v življenju vsakega študenta. Diplomirati pomeni pridobiti dokument, ki dokazuje zaključeno višješolsko ali visokošolsko izobraževanje. Ko študent uspešno zaključi študijski program, si pridobi najnižji oz. prvi akademski naziv in postane diplomant. Ob tej priložnosti bi opozoril drage bralce, da nikakor ne gre zamenjati pojem diplomanta s pojmom diplomata. Vsak diplomant ni diplomat, vsak diplomat pa verjetno je diplomant!

PISANJE DIPLOME

Za uspešen zaključek mnogih študijskih programov v Sloveniji je predvidena priprava zaključnega dela, ki se običajno imenuje diploma. Obstajajo tudi drugačna poimenovanja, kot na primer projektna zaključna naloga. Mnogi profesorji opisujejo diplomo kot daljšo seminarsko nalogo, ki je nekaj deset strani dolga, vsebinsko obravnava znanstveno področje študijskega programa, ki ga zaključuje študent ter ustreza določenim formalnim predpisom fakultete. Slednji predpisi se razlikujejo med fakultetami, zato priporočamo vsem študentom natančen študij Navodil za izdelavo zaključnega dela, ki so jih vse članice univerze dolžne izdelati skladno s pravilnikom o postopku priprave in zagovora zaključnega dela na študijskih programih prve in druge stopnje Univerze v Mariboru.

Diploma je dokaz, da je študent sposoben samostojnega znanstvenega raziskovanja svoje stroke, opredelje-

vanja problematike in njene rešitve ter slednje ustrezno zapisati v obliki koherentnega besedila.

Proces pisanja diplome je prof. dr. Vasja Vehovar opredelil v naslednjih šestih korakih: odločitev, prijava, načrt, raziskovanje, pisanje in zaključek. Sliši se zelo enostavno, a kljub temu mnogim študentom ne uspe opraviti zadnjega koraka do zaključka študija. Pojavi se vprašanje, zakaj oz. kaj so lahko razlogi za odlaganje in neuspešno diplomiranje pri študentih.

ZAKAJ PRIDE DO POJAVA NEDIPLOMIRANJA?

V nadaljnjem so naštetí možni vzroki za fenomen, pri katerem študent, ki je uspešno opravil večino svojih izpitov, zaključuje zadnji letnik izbranega študijskega programa, a kljub temu zavrača z diplomiranjem, ali pa nikoli ne diplomira.

ABSOLVENT NAJ BO!

Kot zelo vpliven faktor na odlašanje z diplomiranjem moramo označiti obdobje absolventskega statusa, ki je slovenska posebnost, saj je tujina večinoma ne pozna. Absolventski staž je dodatno leto študentskega statusa z vsemi ugodnostmi, kot so npr. študentsko delo, boni, zavarovanje. Ob enem študent nima nobenih dodatnih obveznosti in lahko pade v past uživanja brezskrbnega življenja. Seveda se večina študentov odloči za koriščenje omenjenega statusa. Podatki pa potrjujejo, da z vpisom v absolventski status verjetnost diplomiranja dramatično pada. Nikakor ne smemo absolventskega staža označiti kot nekaj negativnega, ampak kot privilegij, ki zahteva določeno stopnjo discipline in zrelost posameznika.

BREZBRIŽNO ODLAGANJE

Ljudje smo znani po tem, da zelo radi odlašamo neprijetne opravke. Pri procesu diplomiranja lahko opazimo odsotnost neposrednih drastičnih sankcij za zamujanje izdelave končnega dela. Slednje ne pomeni, da potrebujemo študenti pritisk ter grožnje za uspešno delovanje. Kljub omenjenemu pa velja protislovje, da se študenti prej posvetimo nujnim nepomembnim zadevam kot pa zadevam, ki niso nujne, so pa pomembne.

ŠTUDIJ + ŽIVLJENJE

Iskanje samega sebe, dodatni študij, služba, hobiji, potovanja, podaljševanje mladosti ter mnogi drugi objektivni in subjektivni dejavniki so del burnega študentskega življenja, ki neposredno ali posredno vplivajo na diplomiranje posameznika. Posameznikovo življenje je nepredvidljivo in diploma v določenem obdobju ne predstavlja najpomembnejše stvari. Odlašanje z diplomom zaradi osebnih okoliščin zlahka doleti tudi najsposobnejšega študenta.



DIPLOMIranJE V LETU 2020

Leto 2020 je v veliki meri obarvala razglasitev epidemije ter aktiviranje ukrepov za zaježitev koronavirusa. Prepooved zbiranja ljudi na javnih shodih, javnih prireditvah ter drugih dogodkih je praktično čez noč povsem spremenila javno in študentsko življenje. Mnogi so se v tem času spopadali z življenjem v izolaciji. Z drugega zornega kota pa je potrebno argumentirati, da so študentje v izolaciji pridobili ogromno dodatnega časa za opravljanje obveznosti, kot je na primer pisanje diplomske naloge.

Fakultete so se hitro prilagodile trenutnim razmeram ter prikrojile metode poučevanja, potek pedagoškega procesa, podaljšale izpitno obdobje ter spremenile postopek zaključevanja študija za študente. Slednje je dokaz, da sta tako birokratski del postopka diplomiranja (npr. različne izjave, soglasja ipd.) kot tudi sam zagovor naloge rešljiva tudi povsem preko spleta oz. na daljavo.

Dejstvo je, da je 16.100 diplomantov v letu 2019 uspešno zaključilo terciarno izobraževanje v Sloveniji, kar je najmanj v zadnjih desetih letih. Kako so delikatne razmere vplivale na uspešnost oz. na število diplomantov v Sloveniji, ostaja odprto vprašanje, na katerega bomo odgovor dobili tekom naslednjega študijskega leta.

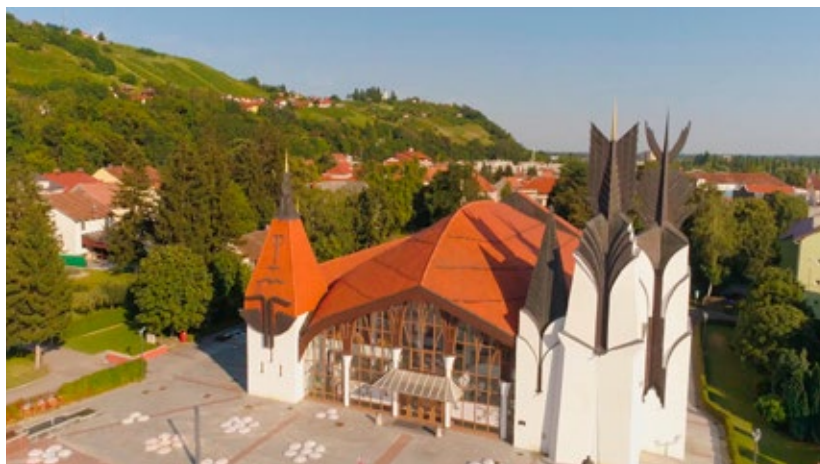
Patyi Zoltán · Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva

Gondolatok a színházban, avagy Néhány gondolat a Lendvai Makovecz Kultúrpalota kapcsán

A cím első része Vörösmarty Mihály 1844-ben lejegyzett *Gondolatok a könyvtárban* című versére, a második része Csúrka István 1992-ben nagy port kavart, de igaznak bizonyult *Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán* című politikai elemzésére utal. Mindkét írás mélyenszántó, örökérvényű tanulságokat tartalmaz. Az embert körülvevő világ igen bonyolult, rengeteg üzenetet hordoz. Próbáljuk meg kiválogatni közülük a legvilágosabbakat és a legfontosabbakat, hogy ne vesszünk el közöttük, majd a dolgok között

összefüggéseket keresve óvatosan alkossuk meg egyéni világlátásunkat. A világnézeti, gondolati késztermékeket – bármily csábítók és könnyen birtokba vehetők – mindig fenntartásokkal kezelhetjük. A gondolati, érzelmi üzenetek tér- és időbeli terjedésének igen sok formája van. A legveretesebbek sokszor a nép ajkán vagy kőbe, épületekbe fogalmazódva terjednek. A lendvai épületek közül választsuk ki a látványában is legkülönlegesebbet!

Vizsgáljuk meg a világhírű magyar építész, Makovecz Imre tervezte lendvai kultúrházat mint jelképes üzeneteket tömörítő épületet. Aki először pillantja meg, az meg-



● Noé bárkája, Turul madár, karok, s ujjak... (Kép: RTV SLO TV-stúdió Lendva)

állapíthatja, hogy nem egy szokványosan szép régi épület, mint például Lendván az eredetileg takarékpénztár, jelenleg Magyarország Főkonzulátusának épülete vagy Marosvásárhelyen a Kultúrpalota. De nem is egy sivárlelkűséget sugárzó, úgynevezett szocreál fürmedvény, mint például a lendvai régi középiskola, amely alig félszázados közszolgálat után lett elhagyatott épület, vagy a szintén az enyészet sorsát beteljesítő lendvai egykori áruház. Még húsz éves sincs a lendvai kultúrház, amely az emberiség, s benne a magyarság évezredeit megidéző jelképek sorát tartalmazza. Vegyünk ezekből néhányat számba!

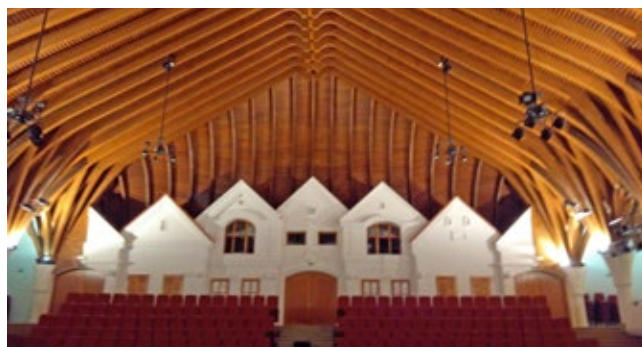
Tornyai az örökkévaló és a magasságos mennyekben lakozó mindenható Istenre mutatnak csillogó arany csúcsok, vagy az ég felé kitárt karok formájában. Az egyik torony alatt egy hatalmas bronz szárnypárból kis lélek-madarak szállnak fel. A szárnyról egyértelműen minden turistának – gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt – a magyarok mitológiai ősapjának tekintett Turul madár jut az eszébe. A kultúrház két magasított oldalfalán fehérre meszelt, egyszerű, falusi kis házikók motívumai tűnnek



● A bal oldali torony alatt díszelgő bronz szárnypár (Fotó: OP)

fel. A beltéri színpadnak kint, a szabadtéri nézőtér felé is van egy napsugaras nyílása.

Menjünk be az épületbe a főbejáraton! Szegény Makovecz Imre! Egy kéretlen lendvai alkotótársa a bejárat fölé egy olyan esőfogó tetőt eszkábáltatott, ami formájában is és anyagában is rondán elüt az eredeti épülettől. Az előcsarnok valójában egy oszlopcsarnok, mely az ókor két fejlett kultúrájára, a görögre és a rómaiakra utal. Ez egy átmeneti helyiség a külső és a belső világ között. Itt levethetjük a kabátunkat, és beadhatjuk a ruhatárba. De nemcsak a kabátunkat kell levetnünk, hanem a lelkünket betakaró gondokat, bűnöket, fájdalmaikat is, hogy majd odabent a színházteremben szűzi tiszta szívünk-lelkünk minél befogadóbb lehessen a sok szépre és jóra. Szóval ez az oszlopcsarnok egy lelki tisztítóhely (purgatórium) is lehet a számunkra. Emeleti (galéria) részén erőteljes térbeli formában jelenik meg a fehérre meszelt parasztházikókból álló utcácska. Hál' Istennek, még lehet ilyen látni a való életben is: például a Lendva-hegyen, a Hajósi Pincefaluban, Hollókőn, vagy Torockón. Lépünk be a színházterem egyik földszinti bejáratán! Több évtizedes idegenvezetői tapasztalatom, hogy ha valaki életében először lép be ide, annak az ajtóban földbe gyökerezik a lába a látványtól. Mi is ez a látvány? Az embert először olyan érzés keríti a hatalmába, mintha egy hatalmas templomba, egy katedrálisba lépett volna be. Az emelkedő nézőtér a templom hajója, ahol a hívek foglalnak helyet. A színpad a szentély, ahol a szertartás zajlik. A színpadnyílást itt is őseink Napistenének mosolysugara díszítik.



🔴 **Kis házikók, melyek elé jobb időkben ki szoktak ülni a nézők...** (Kép: RTV SLO, TV-stúdió Lendva)

Sokatmondóan különleges a kultúrpalota tetőszerkezete. Kívülről is és belülről is olyan, mint egy fölborult hajó vagy bárka fenékrésze. A hajókatasztrófákban az ide beszoruló levegő még ad egy kis esélyt a vész túlélésére. Eszünkbe juthat a tetőzetről Noé bárkája is, amely az özönvíz katasztrófájában szintén az életek megmentését szolgálta. De mi köze van a lendvai kultúrháznak ezekhez a tragédiákhoz? Hol van itt most katasztrófa? Szálljunk magunkba, legyünk őszinték! Mennyit törődünk testi egészségünk mellett lelkünk egészségével, azaz teljes-ségével? És mennyit a körülöttünk lévőkével, akik állítólag fontosak a számunkra, sőt szeretjük őket?! Mennyit törődünk az Istennel, aki a saját képmására teremtett bennünket, isteni képességekkel ajándékozott meg bennünket, és elküldte közénk, feláldozta értünk Szent Fiát, mert romlottságunk miatt így lett egyensúly a világban?! Ilyesmikkel manapság nincs időnk foglalkozni

a mai rohanónak mondott, de valójában fogyasztói-vá lebutított világunkban. A tárgy- és gondolatalkotás feleslegessé vált a magát modernnek gondoló ember számára, hiszen szinte ingyen hozzá lehet jutni a tárgyak és a gondolatok széles választékához. Minden időnk és erőnk a száználmas kis testi örömek és anyagi javak iránti olthatatlan harácsolási vágyunk kielégítésére fordítjuk. Közben elpusztítjuk saját és



🔴 **A Szentély, Nap Atyánk sugárzó mosolyával.** (Kép: RTV SLO, TV-stúdió Lendva)

szeretteink lelkét. Ez nem tragédia? Ez nem katasztrófa? A lelkeket nem kéne megmenteni? De bizony jó lenne, de hogyan? KULTÚRÁVAL!!! Olyan kultúrával, ami REMÉNYOSZTÓ, és NEM reményFosztó. És hogy egy alkotás, előadás melyik csoportba tartozik, azt a fogyasztó dönti el, nem pedig a művész és cinkostársai! Ez így lenne tisztességes. A Lendvai Makovecz Kultúrpalota színpadára kiálló művész a már emlegetett falusi utca fehérre meszelt, tiszta, egyszerű kis házikóit látja a nézőtér mögött. Előtte ülnek a lakók. Elfáradt, becsületes, dolgozó emberek. Olyan a lelkük, mint a házuk: egyszerű, tiszta, nyitott. Valami szépre, lélekemelőre vágnak. Ünnepi ruháikban ezért mentek el a kultúra templomába, hogy erősödjének az élet szentségébe, az igazságba, a becsületbe, a szeretet erejébe vetett hitükben. Ezzel tisztában kell lennie annak, aki a színpad szentélyéből akar nekik üzenni. Nincs helye modern „l'art pour l'art”-nak nevezett önkielégülési próbálkozásnak vagy nihilista reményfosztásnak, hogy tovább ne is részletezzük ezt az istentelen világot, mert mindannyian jól ismerjük. Becsületes ember ezt nem szolgálhatja, ennek nem hódolhat.

Makovecz ragaszkodott hozzá, hogy az előtérben és a folyosón az általa tervezett, királyi trónra emlékeztető ülőalkalmatosságokon várakozzanak, pihenjenek a nézők. Tehát a néző a király, őt szolgálják a palotájában az udvari zenészek, táncosok, bohócok, költők s egyéb művészek. Kultúrpalotánk tervező mestere a világmindenség és a magyarság mély, filozófiai ismeretével fogalmazta meg számunkra üzeneteit, intelmeit. Annyit mérítünk belőle, amennyit elbírnak.

Szerencsés esetben, ha megtisztult, emelkedett és boldogsággal feltöltött (katartikus?) lélekkel újra



• A nézők egyik trónja oszlopokkal, házikókkal az előtér emeletén.

(Kép: RTV SLO, TV-stúdió Lendva)

kilépünk a főbejáraton Makovecz mester csodapalotájából, balra tekintve egy férfi mellszobrot veszünk észre, aki – vigyázat, mert a látszat, mint oly sokszor, most is csal – mint ha krumplit hámozna. Talán bográcsgulyást akar főzni, mely ételt az épület hátsó felénél lévő emlékmű büszkén



• A bejáratnál Zala Györgyöt ábrázoló szobor üdvözlí a látogatót.

reklámoz? A mellszobor talapzatára a Zala György nevet vésték rá. Alsólendván született 1858-ban. Fő műve a budapesti Hősök terén álló Millenniumi emlékmű, a Kárpát-medence legjelentősebb szobrászati alkotása. Tehát a kezében nem krumpli, hanem agyag van, mert éppen valamit formáz. További, ámulatba ejtő néhány munkája: a Parlamentnél a Tisza-emlékmű és az Andrássy-szobor, a Budai Várban a Honvédszobor, Aradon a Szabadságszobor, Szegeden a Deák-szobor, országsherte az Erzsébet királynét ábrázoló művek stb.

Zala György és Makovecz Imre (aki apai ágon szintén zalai volt) káprázatos alkotásainak lélegzetelállító szellemi és lelki üzenetei töltsenek el bennünket mélyszéges alázattal, tisztelettel és felelősséggel, de ugyanakkor honfíui és honleányi büszkeséggel is!

NA NASLOVNICI/A CÍMLAPON

Gábor Zoltán:

Portet birokrata / Bürokrata portréja

akril-platno / akril-vászon, 60 x 50,5 cm, 1980

(Foto/Fotó: GML)